

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
CİLT: 9 SAYI: 2 KASIM 2018

CANKIRI KARATEKIN UNIVERSITY
JOURNAL OF INSTITUTE
OF SOCIAL SCIENCES
VOLUME: 9 ISSUE: 2 NOVEMBER 2018

ISSN: 1309-3738

İmtiyaz Sahibi / Owner

Prof. Dr. Hasan AYRANCI (Rektör/Rector)

Editör / Editor

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Sedat UÇUR

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Hasan AYRANCI (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Prof. Dr. Doriano CASTALDINI (Modena Üniversitesi)

Doç. Dr. Abdulselam ARVAS (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Doç. Dr. Barış TAŞ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Doç. Dr. Edina SOLAK (Zenica Üniversitesi)

Doç. Dr. Emre Şahin DÖLARSLAN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Doç. Dr. Hatice YAZGAN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr. Öğretim Üyesi Burçin CANAR (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr. Öğretim Üyesi Burak KESKİN (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Sedat UÇUR (Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Sekreteryä / Secretariat

Harun ŞİMŞEK

Yönetim Yeri / Address

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

18100 Çankırı-TÜRKİYE

Baskı / Press

Azim Matbaacılık

www.azimmatbaacilik.com.tr

Tel: +90 312 342 03 72

Bu dergide öne sürülen fikirler makale Yazar(lar)ına aittir. Yazım Kuralları ve makale gönderme için: <http://dergipark.gov.tr/jiss>

İletişim:

sbedergi@karatekin.edu.tr

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi yılda iki kez (Nisan, Kasım) yayımlanan, EBSCOhost, DRJI, ASOS Index, Arastirmax, Türk Eğitim Endeksi, OAJL, Scientific Indexing Services (SIS) ve Academic Resource Index (ResearchBib) gibi ulusal ve uluslararası endekslerce taranan, uluslararası hakemli bir dergidir.

Thoughts put forward in the journal are of author(s). Guidelines and article submissions are at: <http://dergipark.gov.tr/jiss>

Contact:

sbedergi@karatekin.edu.tr

Cankiri Karatekin University Journal of Institute of Social Sciences is a biannual (April, November) international refereed journal which is indexed national and international indexes such as EBSCOhost, DRJI, ASOS Index, Arastirmax, Türk Eğitim Endeksi, OAJL, Scientific Indexing Services (SIS) and Academic Resource Index (ResearchBib).

DANIŞMA KURULU / *ADVISORY BOARD*

Prof. Dr. Hasan AYRANCI	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Ali UÇAN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Alpay Doğan YILDIZ	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın BAŐBUĐ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Bahattin ACAT	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Başaran ÖZTÜRK	Niğde Üniversitesi
Dr.Öğretim Üyesi Berrin ÖZYURT	Yaşar Üniversitesi
Prof. Dr. Cumhuri ERDEM	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr.Öğretim Üyesi Deniz KUNDAKÇI	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem YILDIZ	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Gülşen ERDEN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Haşim ŞAHİN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail TÜNCER	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet BAHAR	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat CAN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Osman ÇEVİK	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer KURTBAĞ	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr.Öğretim Üyesi Özlem Yeşim ÖZBEK BAŐTUĐ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr.Öğretim Üyesi Özlem KUTKAN	Kastamonu Üniversitesi
Dr.Öğretim Üyesi Özlen ÇELEBİ	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Rüçhan ÖZKILIÇ	Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Rüyam KÜÇÜKSÜLEYMANOĞLU	Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Sait AKBAŐLI	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Salih Zeki GENÇ	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Serpil EROĞLU	Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr.Öğretim Üyesi Sibel KUNDAKÇI	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Şenol DURGUN	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Şeyma BÜYÜKKAVAS KURAN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THE ISSUE

Prof. Dr. İclal ATTİLA	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa BAŞ	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Recep BÜYÜKTOLU	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Gürkan ÇALMAŞUR	Erzurum Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gözde ÇELİK	Çukurova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aslı ÇELİKEL	Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayhan DAĞDEVİREN	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özüm ERKİN	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi M. Emin KARABAYIR	Kafkas Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Burak KESKİN	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Taner KILIÇ	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şahin KIZILTAŞ	Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat KOÇSOY	Yozgat Bozok Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Alparslan KÜÇÜK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah METİN	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Saliha ÜNVER OKAN	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emre ÖZŞAHİN	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- 1-18 AKADEMİSYENLERİN TATİL TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER:
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ
*THE FACTORS AFFECTING THE HOLIDAY PREFERENCES OF THE
ACADEMICIAN: THE EXAMPLE OF AFYON KOCATEPE UNIVERSITY*
Asuman PEKYAMAN, Nazmiye ÇİFTÇİ, Mustafa SANDIKCI
- 19-32 ORMAN FİDANLIĞINDA ÇALIŞAN MEVSİMLİK İŞÇİLERİN ÇALIŞMA
KOŞULLARININ VE SAĞLIK DURUMLARI ALGILARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ *EVALUATION OF WORKING CONDITIONS AND
PERCEPTIONS OF HEALTH STATUS IN SEASONAL WORKERS IN THE FOREST
NURSERY*
İlknur GÖL
- 33-57 TFRS 15, TMS 11 VE VUK KAPSAMINDA YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE
ONARIM İŞLEMLERİNİN MUHASEBE UYGULAMALARI
*ACCOUNTING PRACTICES OF COMMON CONSTRUCTION AND REPAIR
OPERATIONS SPREAD OVER YEARS IN THE SCOPE OF TFRS 15, TMS 11 AND
VUK*
Selim CENGİZ, Büşra TOSUNOĞLU
- 58-71 TECHNICAL AND SCALE EFFICIENCY OF THE TURKISH AUTOMOTIVE
INDUSTRY USING DATA ENVELOPMENT ANALYSIS
*VERİ ZARFLAMA ANALİZİ YARDIMIYLA TÜRK OTOMOTİV ENDÜSTRİSİNDE
TEKNİK VE ÖLÇEK ETKİNLİĞİ*
Ayşe ÇOBAN, Orhan ÇOBAN, Duygu BAYSAL KURT
- 72-95 MAARİF TEFTİŞ RAPORLARINDA MENTEŞE SANCAĞI İBTİDÂİ
MEKTEPLERİ (1915-1917)
*PRIMARY SCHOOLS OF THE SANJAK OF THE MENTESE IN THE EDUCATION
INSPECTION REPORTS (1915-1917)*
Mustafa GENÇOĞLU
- 96-109 GANGRA (ÇANKIRI) SİNODU
GANGRA (ÇANKIRI) SYNOD
Fatih GÜZEL
- 110-130 TÜRKİYE'DE CORINE VERİLERİNİN KULLANILMASINA DAİR
DEĞERLENDİRME
ASSESSMENT ON THE USE OF CORINE DATA IN TURKEY
Nazan KARAKAŞ ÖZÜR, Murat ATAOL

AKADEMİSYENLERİN TATİL TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Asuman PEKYAMAN¹, Nazmiye ÇİFTÇİ², Mustafa SANDIKCI³

Öz

Bu makalenin temel amacı; Afyon Kocatepe Üniversitesi'ndeki akademisyenlerin tatil tercihlerini belirleyen faktörleri ortaya çıkarmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde akademisyenlere Kasım-Aralık 2016 tarihinde yapılan anket veri sonuçları değerlendirmeye alınmıştır. Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlere basit tesadüfî örneklemeyle 170 anket dağıtılmış, tatile çıkmadığını belirten 13 katılımcının anketi çıkarıldıktan sonra 157 tanesi değerlendirmeye alınmıştır. Katılımcıların tatil dönemi olarak yaz aylarını, konaklama tesisi olarak oteli, konaklama türü olarak her şey dâhil sistemi, tatil yeri olarak deniz kenarlarını seçtikleri, dinlenme amaçlı tatile çıktıkları ve bilgi kaynağı olarak interneti kullandıkları görülmüştür. Tatil tercihlerinde ise hijyen ve temizlik, hizmet kalitesi, tesisin fiziksel özellikleri, yörenin güvenliği-doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel mekanların varlığının öncelikli etken olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Akademisyen, Tatil Tercihi, Tüketici Davranışı.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi, apekyaman@aku.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-6934-0930

² Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ABD, sandikcinazmiye@gmail.com, ORCID No: 0000-0003-1311-1183

³ Doç.Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi, sandikcimustafa@aku.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-1437-2484

Makale gönderilme tarihi: 23 Ocak 2018. Makale kabul tarihi: 7 Ekim 2018.

Makale türü: Araştırma Makalesi

**THE FACTORS AFFECTING THE HOLIDAY PREFERENCES OF
THE ACADEMICIAN: THE EXAMPLE OF AFYON KOCATEPE
UNIVERSITY**

Asuman PEKYAMAN, Nazmiye ÇİFTÇİ, Mustafa SANDIKCI

Abstract

The main aim of this article is to uncover and determine preferences of the vacations of academicians who are working at Afyon Kocatepe University. In order to determine that, there is a survey which is made in November-December 2016 by academicians at Afyon Kocatepe University. University academicians working in simple random samples with 170 questionnaires were distributed, 157 of them approved for survey because 13 of them didn't go for vacation. It is all observed that the participants of the holiday period in summer months, prefer all-inclusive system as the type of accommodation in the hotel as for accommodations, they choose seaside-resorts. The main reason of vacation is to relax and they use internet for source of vacations. Their preferences on holidays are hygiene, cleanliness, quality of service, the physical properties of plant, the area's natural beauty and the security which have all been shown as primary factors in the existence of historical and cultural attractions.

Keywords: Academician, Holiday Choice, Consumer Behavior.

Giriş

Turizm, dünyanın en büyük ve hızla büyüyen endüstrilerinden biridir. Dünya Turizm Örgütü 2016 yılı raporuna göre 1 milyar 235 milyon kişinin turizm faaliyetine katılmasıyla elde edilen turizm geliri 1 trilyon 220 milyar dolardır (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü World Tourism Highlights 2017 Raporu). Turizm geliri ve turist sayısındaki büyüme son yüzyılın ikinci yarısında daha fazla sosyal bilimcinin ilgisini çekmiş (Leclerc ve Martin, 2004) ve tüketici karar alma araştırmaları son yıllarda katlanarak artmıştır. Bu nedenle, sosyal bilim disiplinlerinden çeşitli araştırmacılar uzun süredir, bireylerin nasıl karar aldıkları konusu üzerine odaklanmışlardır (Sırakaya ve Woodside, 2005). Tüketicilerin bireysel ihtiyaçlarını anlayabilen yöneticiler, onların beklentilerini de karşılayabilirler ve memnuniyetlerini artırarak sadakat oluşturabilirler.

Yoğun rekabet ortamında başarılı olabilmek için işletmelerin ürün, fiyat, dağıtım kanalları ve tutundurma konusunda karar almadan önce, gerek tüketiciler gerekse onların satın alma alışkanlıkları hakkında bilgi toplaması gerekir (Varinli ve Çakır,1999: 92).

Tüketicinin satın alma davranışı konusunda daha geniş anlamda işletmenin gönderdiği çeşitli uyarıcılar karşısında tüketicinin gösterdiği tepki ve sonuçlara göre araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda tüketicinin pazardaki davranışlarını etkileyen sosyolojik ve psikolojik faktörler üzerinde durulmuştur. Tüketici işletmenin mesajını aldığı anda, söz konusu faktörler bu mesaja karşı ortaya çıkacak tepkiyi şekillendirmektedir. Tüketici ya mamul ya marka tercihi yapmakta ya da olumsuz bir karar verebilmektedir (Yükselen, 2006: 101; akt: Türkay, 2011: 8).

Tek ve Özgül (2005: 163) tüketiciyi; mal ve hizmetleri başka ürün ve hizmetlerin üretimi için değil de tamamen kişisel veya ailesel gereksinimleri için kullanan veya tüketen kişi olarak tanımlamaktadır. Tüketici davranışı ise; bireylerin ekonomik değeri olan ürün ve hizmetleri elde etme ve kullanmalarıyla doğrudan ilgili etkinlikler ve bu etkinliklere yol açan, belirleyen karar süreçler şeklinde tanımlanmaktadır. Tüketici davranışı, gerçekte tüketimi değil, tüketiciyi ve aynı zamanda tüketicinin satın almaya ilişkin karar ve eylemlerini inceler. Bundan dolayı, tüketici pazarını anlayabilmek ve yorumlayabilmek için tüketici davranışlarını etkileyen faktörlerin ve tüketici davranışlarının incelenmesi gerekmektedir (Tek ve Özgül, 2005: 164; akt: Türkay, 2011:8).

Günümüzün yoğun rekabet ortamında konaklama işletmelerinin, turistlerin istek ve ihtiyaçlarını belirlemeleri ve bu istek ve ihtiyaçlara en uygun şekilde hizmet verebilmeleri gerekmektedir. Turistler; kişilik, yaşam biçimi, algılama, yaş, cinsiyet, gelir, medeni durum, aile yapısı, kültür gibi farklı faktörlerin etkisiyle tatil kararını vermektedirler (Emir ve Pekyaman, 2010: 160).

Turizm hizmetlerini iyi bir şekilde ortaya koyabilmek ve pazarlamasını iyi yapabilmek için, turizm araçları ve üreticilerinin; tüketicilerin karar vermelerini sağlayan faktörleri anlamaları gerekir. Bir tatilci gideceği yeri, kendisine iyi bir tatil olanağı sunduğu, uygun ve yeterli görüldüğü için seçer (Erdoğan, 1996: 74).

Turistin karar vermesi kişiye özgü özellikler taşır. Öncelikle turistik etkinliklere katılımın planlanması uzun dönemde gerçekleşir ve finansal bakımdan bir birikim gerektirir. Ayrıca turizmin bir hizmet ürünü olmasından dolayı, somut bir getiriden söz etmek mümkün değildir. Tüketici, seyahat ve tatil için yaptığı yatırımın geri dönüşünü ekonomik olarak değil, tatmin ve memnuniyet düzeyinde beklemektedir (Odabaşı, 1988: 81). Tatil ya da seyahat kararları hem bireyin kendisinden ve hem de birey dışındaki faktörlerden etkilenebilmektedir.

Turizmde tüketicilerin seyahat ve turizm ürünlerinden ne derece yararlandıkları son dönemlerde yapılan pek çok çalışmaya konu olmuştur. Turistlerin tüketim alışkanlıkları, eğitim seviyeleri, gelirleri, içinde bulunulan kültürel yapı vb. etkenler turistik satın alma kararında etkili olmaktadır. Bu bağlamda çalışmada Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlerin tatil tercihlerini etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

Turizmde Tüketici Davranışı ve Tüketici Davranışını Etkileyen Faktörler

Turizmde tüketicilerin seyahat ve turizm ürünlerini ne şekilde kullandıkları turizm araştırmalarının odak noktası haline gelmiştir (Pizam ve Mansfeld: 1999, Tayfun ve Yıldırım, 2010: 43) ve pazarlama stratejisinin önemli bir parçası olmuştur. Tüketici davranışı, birçok alternatifle karşılaşan tüketicinin karar alma sürecini açıklamaya çalışır. Turistler tatile çıkmadan önce ve sonra birçok karar alırlar. Bu kararlar turistlerin sonraki seçim ve davranışlarını etkiler ve ulaşım, rota, konaklama, çekicilikler ve aktivitelerle ilgili kararlardır (Özdipçiner, 2009: 1295).

Tüketici davranışlarını etkileyen psikolojik faktörler; öğrenme, güdülenme, algılama, tutum, kişilik, sosyo-kültürel faktörler; danışma grupları, sosyal sınıf, aile, kişisel etkiler, kültür, demografik faktörler; yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, gelir, coğrafik yerleşim, durumsal faktörler; fiziksel çevre, sosyal çevre, zaman, satın alma nedeni, duygusal ve finansal durum, pazarlama çabaları ise; ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurmadır. (Batman, 2013: 3; Odabaşı, 1996: 21).

Turizmde Tüketici Satın Alma Davranışı

Tüketicinin karar alma süreci içerisinde incelenen seyahat ve tatil olayı sosyal bir faaliyettir. İhtiyacın farkına varılmasıyla başlayan süreç satın alma sonrası tatmin veya tatminsizlikle sona ermektedir. Ancak bu aşamaların hepsi tüketici davranışlarını etkileyen sosyal, psikolojik ve kişisel faktörlerle birlikte düşünülmelidir (Mucuk, 2009: 83). İhtiyacın farkına varılması, alternatiflerin belirlenmesi, alternatiflerin değerlendirilmesi, satın alma kararı ve satın alma sonrası davranışlar olarak beş aşamadan oluşan bu süreçte, pazarlama taktik ve stratejileri her aşamada farklı kapsamlar içermektedir. Tüketici olarak turist, daha önceki deneyimlerinden tatmin olduğunda bu aşamaları çabuk geçerken, deneyimi olmayan ya da deneyimlerinden tatmin olmayan turistler aynı aşamaları daha uzun ve hassas bir şekilde geçecektir (Bayazıt Hayta, 2008: 40, Yıldırım, 2016: 217).

İhtiyacın Ortaya Çıkması: Turizm sektöründe tüketici ihtiyacının temelini bakıldığında sosyo-psikolojik ihtiyaçlar olduğu görülmekte ve bunların tatmini çerçevesinde yeme-içme, konaklama gibi fiziksel ihtiyaçlar da ortaya çıkmaktadır.

Seçeneklerin Belirlenmesi: İhtiyaç sonrası motive olan kişinin, destinasyon ya da konaklayacağı işletmeler arasında seçenekleri belirleme sürecidir. Bu süreç broşür, reklam gibi kaynaklardan olduğu gibi, çevresinin tavsiyeleriyle de belirlenebilir (Güleç, 2006: 144-145). Turist bu aşamada önceki deneyimler sonucu akılda kalanlar ve reklam, seyahat katalogları, turizm büroları, acente, arkadaş, aile ve benzeri çevreden toplanan bilgiler gibi farklı kaynaklardan yeterli düzeyde bilgi edinme yoluyla karar verme sonucu ortaya çıkabilecek riskleri azaltmaktır. (Bayazıt Hayta, 2008: 40).

Seçeneklerin Değerlendirilmesi: Turistin seçenekler hakkında bilgi edindikten sonra, bu seçenekler arasında fiyat düzeyi, kalış süresi, ulaşım, ortaya çıkabilecek riskler vb. unsurları dikkate alarak tercih yaptığı aşamadır. Daha önce yapılmış olan çalışmalarda kişilerin tatil seçimini bütçe

ve zaman kısıtlamalarına bağlı olarak gerçekleştirdikleri belirtilmektedir (Alegre ve Juaneda 2006: 684, Correia ve Pimpao 2008: 330).

Satın Alma Kararının Verilmesi: Turistin, değerlendirdiği seçenekler arasında ürünün değeri, fiyat uygunluğu, zaman uygunluğu, ödeme kolaylığı, destinasyon imajı, güvenliği gibi unsurları dikkate alarak kendisi için en uygun tesise ilişkin satın alma/almama kararını verdiği aşamadır.

Satın Alma Sonrası Davranışlar: Turistin seyahat ve tatil sonrası beklentilerle gerçekleşeni karşılaştırma yaptığı aşamadır. Beklenenler ile gerçekleşenler ne kadar birbirine yakın ise tatmin o derece gerçekleşmiş olur (Kotler, 1984). Tatmin olan turist seyahat ve tatil süresindeki yaşadığı olumlu anıları ve kazandığı olumlu deneyimleri, gördüğü çevreyi ve olayları tekrar yaşama özlemi ile aynı destinasyona gitme arzusunda olacaktır. Ayrıca bölge, destinasyon ve işletme hakkında olumlu propaganda da yapacaktır.

Beklentilerin istenen düzeyde karşılanamaması durumu turistlerde tatminsizlik ortaya çıkaracaktır. Bu durum, benzer ihtiyaçların tekrar ortaya çıkmasında farkı seçenekleri değerlendirmesine, farklı seçimlerde bulunmasına sebep olabilecektir (Bayazıt Hayta, 2008:32). Ayrıca bölge, destinasyon ve işletme hakkında olumsuz propaganda yaparak o bölge, destinasyon, işletme veya ürün için yeni satın alma kararı verecek olan kişileri de olumsuz yönde etkileyecektir. Satın alma eyleminden sonra tüketiciler, kararlarını değerlendirmeye devam ederek, bunları gelecekteki kararlarında veri olarak kullanma eğiliminde olmaktadır (Sırakaya ve Woodside 2005;815). Yapılmış birçok araştırmada da, geçmişteki olumlu tatil deneyimlerinin kişilerin gelecekteki tatil seçimlerini etkileyeceği sonucuna ulaşılmıştır (Fodness ve Murray 1997; 503, Vogt ve Fesenmaier 1998; 551, Opperman 2000; 78).

Tatil tercihlerinde tüketicinin karar verme sürecini etkileyen dört ilişkili faktör vardır (Kangasmaki ve Koskelainen, 2005: 4. Aktaran: Pekyaman, 2008: 89):

- Turistin özgeçmişi (profili); yaş ve eğitim gibi
- Seyahat haberdarlığı; farklı bilgi kaynakları gibi
- Destinasyon kaynakları ve özellikleri; destinasyonun çekicilikleri gibi
- Seyahat özellikleri; mesafe ve gezi süresi gibi

Yapılan çalışmada Afyon Kocatepe Üniversitesi akademisyenlerinin tatil tercihlerini etkileyen faktörlerin neler olduğu, bu faktörlerin tatil satın alma kararını ne düzeyde etkilediği sorularına cevap aranmıştır.

Veri Toplama ve Örneklem Yöntemi

Bu çalışma Kasım-Aralık 2016 döneminde Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlere uygulanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilmesi planlanan verilerin toplanmasında anket tekniğinden yararlanılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinin seçilmesinde zaman, maliyet ve yüz yüze görüşmenin gerçekleşmesinden dolayı geri dönüş oranının yüksek olma beklentisi gibi unsurlar ön plana çıkmıştır.

Araştırma kapsamında anketin hazırlanması sürecinde yerli ve yabancı literatür araştırması yapılarak konuyla ilgili çalışmalarda kullanılan anketler incelenmiştir. Ölçek oluşturulmasında Demir (2015) tarafından hazırlanan "Yerli Turistlerin Turizm Pazarlamasına Yönelik Talep Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Yeniden Satın Alma Davranışlarına Etkisi: Sinop İli Örneği" isimli Yüksek Lisans Tezi, Kutvan ve Kutvan (2013) tarafından hazırlanan "Turizm Planlamasında Destinasyon Çekiciliklerinin Ölçümü: Bir Yöntem Yaklaşımı" isimli makaleden yararlanılmıştır. Verilerin toplanması amacıyla oluşturulan anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde katılımcıların cinsiyeti, yaşı, geliri, akademik unvanı gibi demografik özelliklerini niteleyen ve tatil alışkanlıklarını ölçmeyi amaçlayan kapalı uçlu sorulara yer verilmiştir.

Anketin ikinci bölümünde ise katılımcıların tatil yeri tercihinde etkili olan yöreye ilişkin 13 faktör ve tesise ilişkin 14 faktör, beşli Likert ölçeği ile derecelendirilerek önem derecelerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda her bir faktör için "hiç önemli değil=1", "önemli değil=2", "orta derecede önemli=3", "önemli=4" ve "çok önemli=5" şeklinde derecelendirilmiş ölçek hazırlanarak katılımcılardan kendilerine en uygun ifadeyi işaretlemeleri talep edilmiştir.

Yazıcıoğlu ve Erdoğan'ın (2004:50) %10 örnekleme hataları için öngördükleri büyüklük olan 1309 evren büyüklüğüne karşılık gelen 115 örneklem büyüklüğü dikkate alınarak Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenlere basit tesadüfi örneklemeyle 170 anket dağıtılmış, tatile çıkmadığını belirtenler çıkarıldıktan sonra 157 tanesi değerlendirilmeye alınmıştır.

Araştırmada katılımcılara ait demografik-tanımlayıcı verilerin analizi ve tatil yeri tercihinde etkili olan faktörlerin önem derecelerinin belirlenmesi amacıyla frekans analizinden faydalanılmıştır.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların demografik özellikleri, tatil alışkanlıkları ve tatil tercihlerini etkileyen faktörlere ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Ailenin Aylık Toplam Geliri	Frekans	Yüzde
Erkek	106	67,6	4000 ve aşağısı	3	1,9
Kadın	50	31,8	4001-5000	38	24,2
Belirtmeyen	1	0,6	5001-6000	43	27,4
Toplam	157	100,0	6001 ve üzeri	71	45,2
Yaş			Belirtmeyen	2	1,3
30 ve aşağısı	20	12,7	Toplam	157	100,0
31-40	83	52,9	Akademik Unvan		
41-50	44	28,0	Araştırma Görevlisi	37	23,6
51 ve üzeri	8	5,1	Öğretim Görevlisi	21	13,4
Belirtmeyen	2	1,3	Okutman	20	12,7
Toplam	157	100,0	Öğretim Üyesi	79	50,3
Medeni Durum			Toplam	157	100,0
Evli	118	75,2			
Bekar	39	24,8	Akademisyen Olarak Çalışma Süresi		
Toplam	157	100,0	1 Yıldan Az	6	3,8
Ailedeki Çocuk Sayısı			1-5 Yıl	19	12,2
Yok	44	28,0	6-10 Yıl	42	26,8
1	45	28,7	11 Yıl ve Üzeri	88	56,2
2	45	28,7	Toplam	157	100,0
3 ve üzeri	21	13,4			
Belirtmeyen	2	1,3			
Toplam	157	100,0			

Tablo 1’de görüldüğü gibi katılımcıların demografik dağılımlarına bakıldığında; erkek katılımcıların çoğunlukta (%67,6) olduğu, yarısından fazlasının (52,9) 31-40 yaş aralığında olduğu, büyük bir kısmının (% 75,2) evli olduğu, çocuğu olmayanlarla, bir ve iki çocuklu aile sayılarının neredeyse eşit olduğu (%28) görülmektedir. Ailelerin aylık gelir dağılıma bakıldığında; %45,2’lik kesimin 6000 lira ve üzeri gelire sahip olduğu bunu 5001-6000 lira arası gelire sahip olanlar (%27,4) ve 4001-5000 lira arası gelire sahip olanlar (%24,2) takip etmiştir. Çalışmaya katılan akademisyenlerin yarısını (%50,3) öğretim üyeleri oluştururken bunu % 23,6 ile araştırma görevlileri, öğretim görevlileri ve okutmanlar izlemiştir.

Katılımcıların akademisyen olarak çalışma süreleri incelendiğinde %56,2'sini on yıldan daha uzun süredir çalışanlar oluştururken, 6-10 yıl arası çalışma süresi olanların oranı % 26,8 iken 1-5 yıl arası süre çalışanların oranı % 12,2'dir. Bu da göstermektedir ki araştırmaya katılan katılımcıların büyük bir kısmı uzun süredir akademisyen olarak çalışmaktadır.

Tablo 2'de katılımcıların tatile çıkma sıklıkları, tatillerini nerede geçirdikleri, tatilde tercih edilen varış yeri ve konaklama türleri, tatilde kalış süreleri, tatil tercihinde yararlandıkları bilgi kaynakları, tatil için tercih edilen sezon, tatile çıkış amacı ve tatil için ayrılan bütçe miktarı görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Tatil Alışkanlıkları

Tatile Çıkma Durumu	Frekans	Yüzde	Ortalama Kalış Süresi	Frekans	Yüzde
Yılda Birden Az	2	1,3	1-3 Gün	12	7,6
Yılda Bir	103	65,6	4-7 Gün	96	61,2
Yılda İki	34	21,7	8-11 Gün	39	24,8
Yılda Üç ve Daha Fazla	17	10,8	12 Gün ve Üzeri	7	4,5
Belirtmeyen	1	0,6	Belirtmeyen	3	1,9
Toplam	157	100,0	Toplam	157	100,0
Tatili En Çok Nerede Geçirirsiniz/Yurt İçi			Bilgi Kaynakları		
Ege Bölgesi	51	32,5	Seyahat Acentesi	19	12,1
Marmara Bölgesi	8	5,1	Medya	7	4,5
Akdeniz Bölgesi	72	45,9	İnternet	60	38,2
Karadeniz Bölgesi	11	7,0	Tavsiye	29	18,5
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	1	0,6	Deneyim	28	17,8
Doğu Anadolu Bölgesi	-	-	Diğer	9	5,7
İç Anadolu Bölgesi	6	3,8	Belirtmeyen	5	3,2
Belirtmeyen	8	5,1	Toplam	157	100,0
Toplam	157	100,0	Tatil İçin Tercih Edilen Sezon		
Tatili En Çok Nerede Geçirirsiniz/Yurt Dışı			Yaz Ayları	118	75,2
Avrupa	22	9,2	Kış Ayları	4	2,5
Asya-Pasifik	1	0,6	Okul-Resmi Tatiller	27	17,2
Uzak Doğu	1	0,6	Sezon Dışı	3	1,9
Amerika	-	-	Diğer	1	0,6
Toplam	24	100,0	Belirtmeyen	4	2,6
			Toplam	157	100,0
Tatil Yeri İçin Tercihiniz			Tatile Çıkış Amacınız		
Deniz-Sahil	82	52,2	Dinlenme	88	56,1
Kaplıca ve Ilıcalar	8	5,1	Eğlenme	26	16,6
Tarihi Yerler	25	1,9	İş	2	1,3
Dağ-Yayla	13	8,3	Sağlık	4	2,5
Memleket	26	16,6	Spor	1	0,6
Diğer	2	1,3	Kültür	16	10,1
Belirtmeyen	1	0,6	Din	-	-

Toplam	157	100,0	Ziyaret	15	9,6
Tatilde Konaklama Tercihiniz			Diğer	2	1,3
Yazlık	13	8,3	Belirtmeyen	3	1,9
Devre Mülk	9	5,7	Toplam	157	100,0
Kiralık Villa-Apart	10	6,4	Aile Olarak Tatil İçin Yıllık Ayrılan Bütçe		
Çadır-Kamp	5	3,2	2000 ve aşağısı	45	28,7
Pansiyon	18	11,5	2001-3000	64	40,7
Otel	70	44,6	3001-4000	27	17,2
Tatil Köyü	8	5,1	4001 ve üzeri	18	11,5
Tanıdık ve Akraba Yanı	23	14,6	Belirtmeyen	3	1,9
Belirtmeyen	1	0,6	Toplam	157	100,0
Toplam	157	100,0			
Tercih Edilen Konaklama Türü	Frekans	Yüzde			
Oda Kahvaltı	17	10,8			
Yarım Pansiyon	36	22,9			
Tam Pansiyon	34	21,6			
Her Şey Dahil	54	34,6			
Belirtmeyen	16	10,1			
Toplam	157	100,0			

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde katılımcıların % 65,6'sı yılda ortalama bir kez tatile çıktığını belirtirken, % 21,7'si ortalama iki kez tatile çıktığını belirtmiştir. Hiç tatile çıkmadığını belirtenlerin oranı ise sadece %1,3'dür. Tatilini yurt içinde geçirdiğini belirten katılımcıların %45,9'unun Akdeniz Bölgesini tercih ettiği görülmekte, bunu % 32,5 ile Ege Bölgesi tercihi takip etmektedir. Tatillerini Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde geçirdiğini belirtenlerin oranı sadece %0,6 iken hiç bir katılımcının tatil için Doğu Anadolu Bölgesi'ni tercih etmediği görülmektedir. Yurt dışında tatil yaptığını belirten katılımcıların tüm katılımcılar içerisindeki payı %15,2 iken bunların %92'sinin tercihi Avrupa, %4'ünün Asya-Pasifik ve yine %4'ünün Uzakdoğu olduğu görülmüştür.

Araştırma sonucunda tatil yeri tercihinde yarıdan fazlasının (%52,2) deniz-sahil tercihinde bulunduğunu, bunu takip eden tatil yeri tercihi %16,6 ile memleket olduğu görülmektedir. Diğer cevabına cevap verenlerin (%1,3) dışında en az oran % 1,9 ile tarihi yerler olmuştur. Bu da tarih turizminin tatil yeri tercihinde ve turistik talepte etkili olmadığını göstermektedir.

Tatilde konaklama yeri tercihlerine bakıldığında %44,6 oranında akademisyenlerin oteli tercih ettiğini bunu takip eden konaklama yeri tercihinin %14,6 ile tanıdık yanı olduğu görülmüştür. Çadır-kamp yanıtı ise % 3,2 ile en az cevaplanan konaklama yeri tercihi olmuştur. Her şey dahil konaklama türü %34,6 ile en çok cevabı almıştır. Yarım pansiyon (%22,9) ve tam pansiyon (%21,6) konaklama türünü seçen akademisyenlerin oranı

birbirine çok yakındır. Oda kahvaltısı tercih eden akademisyenlerin oranı %10,8 ile en az yanıt almıştır. Katılımcıların oda kahvaltı konaklama türünü az tercih ederken her şey dâhil konaklama türünü daha çok tercih etmelerinin sebebinin konaklama işletmelerinde sunulan ekstra yiyecek ve içeceklerin fiyatlarının yüksek oluşu ve katılımcıların tatil için ayırdıkları bütçede sürprizle karşılaşmak istemedikleri şeklinde yorumlamak mümkündür.

Tüm dünyada ve ülkemizde tatil için tercih edilen destinasyonların deniz-kum-güneş üçlüsünü birlikte sunan destinasyonlar olduğu ve turistik talebin genellikle yaz mevsiminde yoğunlaştığı bilinmektedir. Araştırmamızda da tatil için en çok tercih edilen dönemin %75,2 ile yaz sezonu olduğu görülmüşken ikinci sırada %17,2 ile okul-resmi tatiller dönemi yer almaktadır. Ailelerin eğitim gören çocuk sahibi olmaları, çoğunlukla deniz-kum güneş amaçlı tatile çıktıkları düşünüldüğünde bu sonucun sürpriz olmadığı düşünülmektedir. Araştırmaya katılan akademisyenlerin sadece % 1,9'u sezon dışı dönemi tatil için tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Tatile çıkış amacına bakıldığında akademisyenlerin yarısından fazlası (%56,1) dinlenme amacıyla tatile gittiklerini belirtmişlerdir. Bunu %16,6 ile eğlenme amacı takip etmektedir. Tatile çıkış amaçlarında en az cevap alan %0,6 ile spor olmuş ve dini amaçlı tatile çıktığını belirten akademisyen olmamıştır.

Akademisyenlerden %40,7'si tatil için ayırdığı bütçenin 2001 ve 3000 TL arasında olduğunu, %28,7'si ise tatil için 2000 ve aşağısı bütçe ayırdığını belirtmiştir. 4001 TL ve üzeri bütçe ayıran akademisyenlerin oranı ise %11,5 oranına sahiptir. Yukarıdaki sonuçlar da göz önüne alındığında katılımcıların büyük bir kısmının konaklama yeri olarak otel işletmelerini, konaklama türü olarak da her şey dâhil sistemi tercih ediyor olması, ortalama dört kişilik bir ailenin tatil için ortalama 3000 TL ayırması olağan görülmektedir.

Araştırmamızın ikinci bölümünde akademisyenlerin tatil tercihlerinde etkili olan faktörler ortaya konmaya çalışılmıştır. Aşağıdaki tabloda akademisyenlerin tatil tercihlerinde etkili olan faktörlere ilişkin görüşleri analiz edilmiştir.

Tablo 3, katılımcı akademisyenlerin tatil tercihlerinde etkili olan unsurlara ilişkin görüşlerinin yüzde frekans dağılımları, aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerini içermektedir. Tatil tercihlerini etkileyen faktörlere ilişkin ifadelerle yönelik görüşlerin ortalama değerleri incelendiğinde katılımcıların en fazla önemsedikleri konuların sırasıyla hijyen ve temizlik, hizmet kalitesi, personelin ilgisi, ailece rahat edilebilecek bir yer olması, tesisin fiziksel özellikleri ve yörenin güvenli oluşu gibi unsurlardan oluştuğu görülmektedir.

Katılımcıların %72'si hijyen ve temizliğin kendileri için önemli olduğunu “çok önemli” seçeneğini işaretleyerek ifade etmişlerdir (\bar{X} =4.68). Yine hizmet kalitesi katılımcıların diğer unsurlara nazaran daha fazla önemsedikleri konulardan bir tanesidir (\bar{X} =4.57).

Tablo 3. Katılımcıların Tatil Tercihlerini Etkileyen Faktörler

Faktörler	İfadeler	Önemsiz		Az Önemli		Kararsızım		Önemli		Çok Önemli		\bar{X}	ss.
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Yöreye ilişkin	Yörenin güvenli oluşu	1	0,6	2	1,3	13	8,3	70	44,6	71	45,2	4,32	0,73
	Yörenin doğal güzellikleri	1	0,6	1	0,6	7	4,5	90	57,3	58	36,9	4,29	0,64
	İklim özellikleri	1	0,6	4	2,5	19	12,1	81	51,6	52	33,1	4,14	0,77
	Ulaşım kolaylığı	2	1,3	3	1,9	23	14,6	70	44,6	58	36,9	4,14	0,83
	Tarihi ve kültürel mekânların varlığı	3	1,9	3	1,9	23	14,6	80	51,0	48	30,6	4,06	0,83
	Yörenin sessiz oluşu	1	0,6	9	5,7	22	14,0	90	57,3	35	22,3	3,94	0,80
	Yaşam tarzına uygunluğu	9	5,7	6	3,8	25	15,9	69	43,9	47	29,9	3,89	1,06
	Yiyecek-İçecek alternatiflerinin çokluğu	3	1,9	5	3,2	35	22,3	79	50,3	34	21,7	3,87	0,85
	Konaklama dışı rekreasyon alanlarının varlığı	9	5,7	8	5,1	35	22,3	77	49,0	24	15,3	3,64	1,00
	Dini inanca uygunluğu	23	15	15	9,6	34	21,7	45	28,7	40	25,5	3,40	1,35
Yöreye ilişkin	Yaşadığım yere yakın oluşu	14	8,9	16	10,2	50	31,8	56	35,7	21	13,4	3,34	1,11
	Yörede eğlence imkânlarının oluşu	15	9,6	31	19,7	42	26,8	54	34,4	15	9,6	3,14	1,13
	Yöre halkının gelenek-görenekleri	12	7,6	25	15,9	62	39,5	44	28,0	12	7,6	3,12	1,02
Tesisle ilişkin	Hijyen ve temizlik	1	0,6	-	-	3	1,9	39	24,8	113	72,0	4,68	0,57
	Hizmet kalitesi	2	1,3	-	-	4	2,5	49	31,2	99	63,1	4,57	0,67
	Personelin ilgisi ve güler yüzü	1	0,6	1	0,6	6	3,8	61	38,9	88	56,1	4,49	0,67
	Ailece rahat edilebilecek yer olması	1	0,6	2	1,3	2	1,3	67	42,7	85	54,1	4,48	0,65
	Tesisin fiziksel özellikleri	-	-	1	0,6	9	5,7	81	51,6	66	42,0	4,35	0,61
	Manzara	1	0,6	3	1,9	14	8,9	85	54,1	52	33,1	4,18	0,72
	Plaja yakınlığı	3	1,9	11	7,0	25	15,9	60	38,2	58	36,9	4,01	0,99
Yiyecek-İçecek alternatiflerinin çokluğu	5	3,2	7	4,5	23	14,6	82	52,2	39	24,8	3,91	0,92	

Teknolojik imkânlar	4	2,5	10	6,4	34	21,7	65	41,4	44	28,0	3,85	0,98
Ucuz olması	2	1,3	9	5,7	34	21,7	83	52,9	29	18,5	3,81	0,84
Çocuklara yönelik hizmetler	20	13	9	5,7	22	14,0	60	38,2	46	29,3	3,65	1,30
Bilindik bir yer oluşu	13	8,3	7	4,5	42	26,8	70	44,6	25	15,9	3,55	1,07
Merkeze mesafesi	9	5,7	11	7,0	55	35,0	54	34,4	28	17,8	3,51	1,04
İnternet hızı	11	9,6	18	11,5	49	31,2	45	28,7	29	18,5	3,35	1,19

\bar{X} :Aritmetik Ort.,s.s.: Standart sapma

Hizmetin niteliği ve kalitesi ile ilgili konuşulması gereken bir diğer konu da hizmet veren personelin niteliği ve kalitesidir. Nitekim hizmeti alan da veren de insandır. Hizmet kalitesi bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bireylerin hizmet sunumundaki tutum ve davranışları bir kat daha önemli hale gelmektedir. Bir tatil bölgesini ziyaret eden bir misafir hizmeti satın alma sürecinden başlayarak sürekli ikamet ettiği yere dönene kadar birçok farklı hizmetten yararlanır. Tatil kararını verirken web hizmeti (otel işletmesinin veya seyahat acentesinin web sayfaları), seyahat kararını verirken ulaşım hizmeti (uçak, otobüs vb.), havaalanı ya da terminallerden tatil bölgesine transfer hizmeti, tura katılması halinde rehberlik hizmeti, otel restoranında sunum hizmeti, oda servisi hizmeti, kuaför hizmeti gibi pek çok hizmet misafirin memnuniyetini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Misafirler, söz konusu ayrı ayrı birçok hizmetin alındığı hizmet karşılanması sürecinde birçok çalışanla birebir iletişim halindedir. Dolayısıyla hizmet sürecine dâhil olan İşgörenlerin misafirlere ilgisi ve güler yüz göstermeleri son derece önemlidir. Katılımcıların görüşleri bu bilgileri haklı çıkaran niteliktedir. Personelin ilgisi ve güler yüzünün tatil tercihlerinde önemli olduğunu *önemli* ve *çok önemli* seçeneklerini işaretleyerek belirten katılımcıların oranı toplamda %95 civarındadır (\bar{X} =4.49).Katılımcıların tatil tercihlerinde daha fazla önemsedikleri bir diğer konu da aile bireyleri ile birlikte rahat ve huzurlu bir tatil geçirecekleri bir ortam beklentileridir. Ailece rahatlık ifadesine ilişkin görüşlerin neredeyse tamamı (%96,8) önemli ve çok önemli seçeneklerinde yoğunlaşmıştır (\bar{X} =4.48).

Katılımcıların önemli buldukları konular arasında yer alan *tesisın fiziksel özellikleri* (\bar{X} =4.35) ile *yörenin güvenli oluşu* (\bar{X} =4.32) ifadelerine ilişkin görüşlerin ortalama değerleri de birbirine yakın ve oldukça yüksektir. Tatil tercihlerini etkileyen unsurlar incelendiğinde *yöre halkının gelenek ve görenekleri* (\bar{X} =3.12) ile *yörede eğlence imkânlarının oluşu* (\bar{X} =3.14) ifadelerine ilişkin görüşler olumlu olmakla birlikte, diğer unsurlara nazaran katılımcıların daha az önemsedikleri unsurlar oldukları ifade edilebilir.

Yörenin doğal güzellikleri ($\bar{X}=4.29$) ve *tarihi ve kültürel mekânların varlığı* ($\bar{X}=4.06$) ifadelerine ilişkin görüşler önemli seçeneğinde yoğunlaşmıştır. Bu iki ifade aynı zamanda turizm ürününü oluşturan unsurlardan çekicilik ile ilgilidir. Çekicilik; doğal ve sosyo-kültürel unsurlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ziyaret edilen turizm bölgesinin doğal güzellikleri doğal unsurlarla ilgiliyken tarihi ve kültürel değerler sosyo-kültürel unsurların bir parçasıdır. İnternet hızının tatil tercihlerinde önemli olup olmadığı konusunda kararsız olduğunu belirten katılımcıların oranı yaklaşık olarak %32 civarındadır. Bu durum son dönemde bireylerin internete kişisel olanaklarıyla (akıllı telefon, tablet vb.) erişim imkânı bulmalarına bağlanabilir. Konuyla ilgili bir diğer ifade olan teknolojik imkânlar ifadesine ilişkin görüşler önemli seçeneğinde yoğunlaşmıştır (%41,4).

Sonuç

Destinasyon seçimine etki eden faktörler genellikle; doğal çekicilikler, sosyo-kültürel çekicilikler, tarihi ve doğa çekicilikleri ile alt ve üst yapı çekicilikleri olarak gruplandırılmaktadır. Turistler açısından bu çekim faktörlerinin algısında farklılıklar görülebilmektedir. Turistin tatil satın alma karar sürecini etkileyen faktörler genelde öznel (subjektif) ve nesnel (objektif) faktörler olarak ikiye ayrılmaktadır (Kurt, 2003: 21). Öznel (sübjektif) faktörler ki bunlar, sezgi, tecrübe, bilimsel yetki bu grupta yer alır. Nesnel (objektif) faktörler ise, karar vericinin kişiliği dışında kalan faktörlerdir.

Afyon Kocatepe Üniversitesi akademisyenlerinin tatil tercihlerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada da; "hijyen ve temizlik", "hizmet kalitesi", "personelin ilgisi", "ailece rahat edilebilecek bir yer olması", "yörenin güvenli oluşu" gibi öznel, 'tesisin fiziksel özellikleri", "yöre halkının gelenek ve görenekleri", "yörenin doğal güzellikleri", "tarihi ve kültürel mekanların varlığı" gibi nesnel faktörlerin akademisyenler tarafından tatil tercihinde daha önemli olarak değerlendirildiği görülmüştür.

Araştırma sonucunda tatil yeri tercihinde yarıdan fazlasının (%52,2) deniz-sahil tercihinde bulunduğunu, bunu takip eden tatil yeri tercihi %16,6 ile memleket olduğu görülmektedir. Diğer cevabına cevap verenlerin (%1,3) dışında en az oran % 1,9 ile tarihi yerler olmuştur. Bu da tarih turizminin tatil yeri tercihinde ve turistik talepte etkili olmadığını göstermektedir. Kılıç ve Demir'in (2017) yaptığı çalışmada da tatile çıkma amacı olarak "Deniz-kum-güneş-dinlenme"nin yaklaşık %63, " tarihi ve kültürel amaç"ın % 5,5 çıkması bunu destekler niteliktedir.

Turizm işletmeleri, hizmet işletmelerinin önemli bir kısmını oluşturan konaklama, yeme-içme, seyahat, ulaştırma ve diğer turizm işletmelerinden oluşmaktadır. Bu işletmeler emek-yoğun işletmelerdir. Hizmeti sunan da, hizmetin sunulduğu kişi de insandır. Bu da tatil tercihinde hijyen, temizlik, kalite, ilgi gibi faktörlerin önemini artırmaktadır.

Araştırmaya katılan akademisyenlerin % 56'lık kısmının tatile çıkış amacı olarak "dinlenme"yi seçmeleri; mesleğin çalışma şartlarının zorluğu, iş yoğunluğu, stres vb. dinlenmeyi gerektiren koşullara sahip olma isteği hakkında da bilgi vermektedir. Tatil yeri olarak deniz kıyısı, konaklama işletmesi olarak otel işletmesi ve konaklama türü olarak her şey dâhilin seçilmesi; akademisyenlerin dinlenme amacını desteklemektedir.

İfadelere ilişkin görüşlerden hareketle varış noktalarının çekiciliğinin katılımcıların tatil tercihlerinde önemli olduğu söylenebilir. Turistlerin tatil tercihlerinde doğal güzellikler ve tarihi ve kültürel varlıkların etkisine ilişkin görüşlerinin olumlu olması, turizmin varoluş sebebi ve dayanak noktası olarak nitelendirilen tarihi, doğal ve kültürel varlıkların doğada koruma-kullanma dengesini gözeterek kullanımının önemine bir kez daha vurgu yapmaktadır. Doğal, tarihi ve kültürel varlıklar yönünden zengin varış noktaları, turistleri bölgeye çekme anlamında kültürel varlıkların ve cazibe unsurlarının sembolikleştirilerek yeniden kullanımı sayesinde turizm pazarında rekabet üstünlüğü elde edebilir.

Çalışmada tatil tercihini etkileyen faktörler; yöreye ilişkin ve tesise ilişkin faktörler olarak iki grupta ele alınmıştır. Yöreye ilişkin 13 faktörün ortalama puanı 3,79, tesise ilişkin 14 faktörün ortalama puanı ise 4,03 olarak belirlenmiştir. Bu durum katılımcıların tesise ilişkin faktörleri yöreye ilişkin faktörlere göre daha önemli gördüklerini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma sonrasında önerilebilecekler; bu çalışmanın farklı meslek gruplarına yönelik olarak da yapılmasıdır. Bu tarz bir çalışma; farklı meslek mensuplarının tatil tercihlerinin karşılaştırılması ve turizm işletmelerinin bu doğrultuda tesis özellikleri ve hizmet sunumlarını gözden geçirmeleri açısından önemli olacaktır. Ayrıca bu çalışmanın meslek gruplarının tatil tercihleri arasındaki farklılık ve benzerliklere uygun pazarlama stratejilerinin uygulanmasında da yol gösterici bir rehber olacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Alegre, J. ve Juaneda, C., (2006). Destination Loyalty Consumers' Economic Behavior, *Annals of Tourism Research*, (33), 3, 684-706.
- Batman. O. (2013). Kültürün Turist Tercihleri Üzerine Etkileri: Almanya'da Yaşayan Türkler Üzerine Bir Araştırma, *Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü*.
- Bayazıt Hayta, A., (2008).Turizm Pazarlamasında Tüketici Satın Alma Süreci ve Karşılaşılan Sorunlar, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 16, No:1, Kastamonu. (http://www.kefdergi.com/pdf/16_1/031.pdf)
- Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (2017). *World Tourism Highlights Raporu*, <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029>, (Erişim Tarihi: 17.12.2017).
- Correia, A. ve Pimpao, A., (2008). Decision-Making Processes of Portuguese Tourist Travelling to South America and Africa, *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 2(4): 330-373.
- Demir, S. (2015). Yerli Turistlerin Turizm Pazarlamasına Yönelik Talep Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Yeniden Satın Alma Davranışlarına Etkisi: Sinop İli Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Emir. O. ve Pekyaman. A., (2010). Çocuklu Ailelerin Otel İşletmesi Seçiminde Etkili Olan Faktörler: Afyonkarahisar'da Bir Uygulama, *Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:17, S:2, Manisa.
- Erdoğan. H., (1996). *Uluslararası Turizm*, Uludağ Üniversitesi: Bursa.
- Fodness, D. ve Murray, B., (1997). Tourist Information Search, *Annals of Tourism Research*, 24(3):503-523.
- Güleç, B., (2006). Reklamın Turistlerin Satın Alma Davranışları Bakımından İncelenmesi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt 9 Sayı:15. Balıkesir.
- Hacıoğlu. N., (2008). *Turizm Pazarlaması*. Nobel Yayın, Ankara.
- Işın. F.B., (2001). Beş-Altı Yaş Çocuklarının Ailenin Satın Alma Davranışına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

- Kangasmäki, H. & Koskelainen, M. (2005). How Important Is An Image? Dutch Travel Agencies' Perception Of Sweden As a Travel Destination. (Master Thesis). Karlstads Universitet, Division For Business Administration, Karlstad. (Aktaran; Pekyaman, A. 2008, Turistik Satın Alma Davranışında Destinasyon İmajının Rolü: Afyonkarahisar Bölgesinde Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.K.Ü.S.B.Enstitüsü, Afyonkarahisar.)
- Kılıç, S. ve Demir, S. (2017). Turizm Pazarlamasında Yerli Turistlerin Turizm Talebini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Sinop İli Örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 10, Sayı 1, Haziran 2017, Sayfa: 71-98
- Kotler, P . (1984). *Pazarlama Yönetimi* (Çev.Yaman Erdal). Beta Basım Yayın Dağıtım: İstanbul.
- Kurt, Ü.,(2003). Karar Verme Sürecinde Yöneticilerin Kişilik Yapılarının Etkileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kutvan. A.B. ve Kutvan. S.A., (2013). Turizm Planlamasında Destinasyon Çekiciliklerinin Ölçümü: Bir Yöntem Yaklaşımı, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Sayı:11, Sayfa:159-183.
- Leclerc, D. ve Martin, J.N., (2004). Tour guide communication competence: French, German and American tourists' perceptions. *International Journal of Intercultural Relations*, 28(2004), ss:181-200.
- Mucuk, İ. (2009), *Pazarlama İlkeleri*, Geliştirilmiş 17.Basım, İstanbul: Türkmen Kitapevi.
- Odabaşı. Y., (1988). Turizm Pazarlamasında Tüketici Satın Alma Karar Süreci. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 6 (2), 81-91.
- Odabaşı, Y. (1996). *Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi Yayınları No:2.
- Oppermann, M., (2000). Tourism Destination Loyalty, *Journal of Travel Research*, 39(1).
- Özdipçiner, N.S., (2009). Turistlerin Satın Alma Kararlarındaki Kültürel Farklılıklar: Türk - Alman Karşılaştırması. *Ege Akademik Bakış*, 9(4), 1295-1311.
- Pizam, A. ve Mansfeld, Y. (1999). *Consumer Behaviour in Travel and Tourism*. Binghamton: The Haworth Press, Inc.
- Sırakaya, E. ve Woodside, A.G., (2005). Building and testing theories of decision-making by travelers. *Tourism Management*, 26, 815-832.

- Tayfun, A. ve Yıldırım, M. (2010). Turistlerin Tüketim Davranışları Kültüre/Milliyete Göre Farklılık Gösterir mi? Alman ve Rus Turistler Üzerine Bir Araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2/2, 43-64
- Tek. Ö. B. ve Özgül. E., (2005).*Modern Pazarlama İlkeleri Uygulamalı Yönetimsel Yaklaşım*. Birleşik Matbaacılık: İzmir.
- Türkey, A. (2011). Satın Alma Davranışları Açısından Üniversite Öğrencileri Arasında Marka Bağımlılığının Önemi: Batı Akdeniz Üniversiteleri Üzerine Bir Uygulama. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta.
- Varinli, İ. ve Çakır, E., (1999). Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörler ve Çamaşır Deterjanı Üzerine Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 14, Kayseri
- Vogt, C., ve Fesenmaier, D., (1998). Expanding the Functional Information Search, *Annals of Tourism Research*, 25(3):551–578.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S.. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Detay Yayıncılık: Ankara.
- Yıldırım, Y., (2016). Tüketicinin Satın Alma Karar Sürecinde Bilgi Kaynakları ve Güvenirlikleri: Referans Grubu Olarak Yakın Çevrenin Etkisinin İncelenmesi. *Akademik Yaklaşım Dergisi*, 7/1, 214-231.
- Yükselen. C., (2006). *Pazarlama-İlkeler-Yönetim*. Detay Yayıncılık: Ankara

ORMAN FİDANLIĞINDA ÇALIŞAN MEVSİMLİK İŞÇİLERİN ÇALIŞMA KOŞULLARININ VE SAĞLIK DURUMLARI ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ¹

İlknur GÖL²

Öz

Amaç: Orman fidanlığında çalışan mevsimlik işçilerin çalışma koşulları ve sağlık durumları algılarını değerlendirmektir. **Gereç ve Yöntem:** Tanımlayıcı tipteki bu araştırma, Orta Anadolu’da bir il merkezinde Orman İşletme Müdürlüğüne bağlı orman fidanlığında çalışan 60 mevsimlik işçi ile Mayıs 2017-Temmuz 2017 tarihleri arasında yürütülmüştür. Verilerin toplanmasında; işçilerin sosyo-demografik özelliklerini (10) ve çalışma koşullarını belirlemeye yönelik (20) araştırmacı tarafından literatür taranarak hazırlanan toplam 30 soru içeren yapılandırılmış anket formu ve sağlık durumu algılarını belirlemek amacıyla Sağlık Durumunu Algılama Ölçeği kullanılmıştır. **Bulgular:** Araştırma grubunun %76.7’si kadındır; %66.7’sinin en az bir kronik sağlık sorunu olduğu, %93.3’ünün bu iş dışında başka bir iş yapmadığı, %96.7’sinin 1201-1800 TL aylık ücret aldığı ve %83’ünün aldıkları ücreti yeterli bulmadığı saptanmıştır. Ayrıca, %92’si çalışan sayısının yeterli olmadığını, %71.7’si yaptıkları işin kendileri için ağır olduğunu, %73.3’ü çalışma ortamlarının sağlıkları açısından uygun olmadığını, %65’i çalışma ortamlarında kendilerini güvende hissetmediklerini ve %55’i kaza riski ile karşı karşıya olduklarını belirtmişlerdir. İş kazası geçirme oranı %47’dir. Fidanlık işçilerinin sağlık algılama puan ortalaması 3.0 ± 0.5 olarak hesaplanmıştır. **Sonuç:** Fidanlıkta çalışan işçilerin, sağlıkları açısından uygun olduğunu düşünmedikleri, kendilerini güvende hissetmedikleri ve yapılan iş için çalışan sayısının yetersiz olduğu çalışma ortamlarında uzun saatler ve düşük ücretle çalıştıkları belirlenmiştir. Çalışmada, işçilerin genel sağlık algılarının “normalin altında” olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orman fidanlık işçisi, çalışma koşulları, sağlık durumunu algılama.

¹ Bu çalışma, 23-26 Nisan 2018 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen 1. Uluslararası 2. Ulusal Halk Sağlığı Hemşireliği Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Halk Sağlığı Hemşireliği Ana Bilim Dalı, ilknurnayirgol@gmail.com, ORCID No: 0000-0003-3259-3886.
Makale gönderilme tarihi: 4 Ocak 2018. Kabul tarihi: 7 Kasım 2018 (Araştırma Makalesi).

EVALUATION OF WORKING CONDITIONS AND PERCEPTIONS OF HEALTH STATUS IN SEASONAL WORKERS IN THE FOREST NURSERY

İlknur GÖL

Abstract

Objective: To evaluate the working conditions and perceptions of health status in seasonal workers in the forest nursery. *Material and Method:* Descriptive research was conducted between May 2017 and July 2017 with 60 seasonal workers working in the forest nursery. Data were collected by using the questionnaire including socio-demographic characteristics (10) and working conditions (20) of workers and Perception of Health Status Scale. *Results:* Study data demonstrated that 76.7% of workers are women, 66.7% had at least one chronic health problem, 93.3% didn't do anything other than this job, 96.7% were earning 1201-1800 Turkish Liras per month. In addition; 73.3% stated that their working conditions are not suitable for their health, 71.7% stated that their work is too heavy for them, 92% stated that the number of employees is not enough. 65% do not feel safe in working environments and 55% stated that they were confronted with an accident risk. Occupational accident rate is 47%. 70% of the workers perceive health as "normal", the mean score of perception of health was 3.0 ± 0.57 . *Conclusion:* Forest nursery workers have been working for long hours and for low wages in work environments where they do not think those are suitable for their health, they do not feel secure and do not have enough employees. The workers perceive health as "below normal".

Keywords: Forest nursery worker, working conditions, perception of health status.

Giriş

İnsan, yaşamı için gerekli olanı üretebilmek amacıyla çalışmak zorundadır. Ancak, insanlar zaman zaman işlerinden ve çalışma ortamlarından kaynaklanan çeşitli sağlık sorunları ile karşılaşabilmektedirler (Parlar, 2008: 547). Çünkü çalışma ortamlarında bulunan pek çok fiziksel, kimyasal, psikolojik, sosyal, ekonomik ve çevresel faktörler çalışan sağlığını etkilemektedir (Akbulut, 2001: 38). Bireyin sağlık durumunun çalışma yaşamı üzerinde etkisi olduğu kadar çalışma yaşamının da bireyin sağlığı üzerinde etkisi bulunmaktadır (Buğdaycı vd., 2001: 141). Bu durum sağlıklı çalışma ortamının önemini net bir şekilde ortaya koymaktadır (Parlar, 2008: 547; Dindar, İşsever, Özer ve Tazeyurt, 2004: 60; Bilir, 2005: 10). Çalışanların sağlık durumlarının korunması ve iyileştirilmesi için iş sağlığı ve güvenliğini öne çıkaran bir anlayış ve bilincin oluşturulması önemlidir (Tüzüner ve Özasan, 2011: 139). Çalışma hayatında iş sağlığı ve güvenliğinin doğru olarak yapılması hem ülke ekonomisinin hem de çalışanların ve ailelerinin yaşamları üzerinde etkili olmaktadır. Sağlığın korunması açısından, sağlık üzerinde etkili olan ve sağlığı bozan faktörlerin iyi belirlenmesi ve bunlarla ilgili önlemlerin alınması gereklidir. Çalışan bir bireyin sağlık düzeyini belirleyen başlıca iki grup faktör bulunmaktadır. Bunlar işyeri ortamında bulunan faktörler ile bireyin kişisel özellikleridir. Bu özellikler kişinin yaşı, cinsiyeti, sağlık durumu, eğitimi, bazı alışkanlıkları, genetik yapısı şeklinde sıralanabilir. Bunun yanı sıra iş yeri ortamında bulunan fiziksel, kimyasal, biyolojik, ergonomik vb. faktörler de sağlığı bozucu etki gösterebilmektedir. Hem bireysel hem de ortam faktörlerinden olumsuz olanları olumlu hale getirmek suretiyle çalışan kişilerin sağlığını korumak mümkün olur (Bilir ve Yıldız, 2006: 604).

Çalışma ortamlarında sağlıklarını bozabilecek pek çok faktör ile karşı karşıya kalan önemli bir grupta orman işçileridir. Doğaya açık çalışma koşullarında çalışan orman işçileri; basınç, nem, gaz, toz, gürültü, titreşim, hava koşulları, çalışma ortamının havalandırılması, aydınlanması, ısınması gibi sağlığı tehdit eden önemli faktörler ile karşılaşmaktadır (Melemez, Tunay, Fevzi ve Tuna, 2012: 39; Gümüş ve Türk, 2012: 21; Eroğlu, Demir ve Kadim, 2010: 611,613; Tunay ve Emir, 2015: 197). Çoğunlukla doğaya açık çalışma koşullarında gerçekleştirilen ormancılık faaliyetleri çok değişik işleri kapsamaktadır. Bu işlerin içinde yer alan ve önemli bir bölümü daimi işçi statüsünde olmayıp mevsimlik işçi statüsünde olan fidanlık işlerinde çalışan işçilerde çalışma ortamlarında yukarıda değinilen faktörlere önemli oranda maruz kalmaktadırlar (Kaya, 2006: 85 ; Melemez vd., 2012: 39). Belirli bir amaç doğrultusunda, daha sonra başka yerlere dikilmek üzere, ihtiyaç duyulan fidanları yetiştirmeye yarayan açık veya kapalı alanlara

fidanlık denilir (Kurt, 2015: 2). Orman fidanlıklarında uygulanan başlıca faaliyetler; yastık yapımı, ekim, dikim, bakım (ot alma, çapalama, seyrekleme, ilaçlama, gübreleme gibi), repikaj, sulama, söküm ve ambalajlama olarak sıralanmaktadır.

Sağlıklarını olumsuz etkileyebilecek ortamlarda çalışan orman fidanlık işçilerinin, çalışma ortamı ve koşulları ile sağlık durumları algılarını belirlemek, çalışma ortamlarında sağlık durumları algılarını etkileyen etmenlerin belirlenmesinde ve çalışma ortamlarının yeniden düzenlenmesinde hem işverenlere hem de iş ve işçi sağlığı çalışanlarına yol gösterici olabilir. Çünkü, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (m. 4); işverene, çalışanların iş sağlığını ve güvenliğini sağlama görevini yüklemiştir. Buna göre; işveren bu yükümlülüğünü yerine getirirken; mesleki risklerin önlenmesi, eğitim ve bilgi verilmesi dâhil her türlü tedbirin alınması, organizasyonun yapılması, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin değişen şartlara uygun hale getirilmesi ve mevcut durumun iyileştirilmesi için çalışmalar yapmakla yükümlüdür. Bunların yanı sıra işveren; işyerinde alınan iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerine uyulup uyulmadığını izlemek, denetlemek ve uygunsuzlukların giderilmesini sağlamak zorundadır. İşveren işyerinde risk değerlendirmesi yapmak veya yaptırmakla da görevlidir (ÇSGB 2012: 11649). Bu nedenle; “Orman fidanlığında çalışan işçilerin çalışma koşulları ve sağlık durumu algıları ne düzeydedir?” sorusundan hareketle bu çalışma planlanmıştır.

Amaç

Bu çalışma, fidanlık işçilerinin çalışma koşulları ile onların sağlık durumları algılarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Şekli

Bu araştırma, kesitsel ve tanımlayıcı tipte yapılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Orta Anadolu’da bir il merkezinde İşletme Müdürlüğüne bağlı orman fidanlığında çalışan 60 mevsimlik işçi oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmemiş evrenin tamamı araştırma kapsamına alınmış ve araştırma %100 katılım oranı ile gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında; işçilerin sosyo-demografik özelliklerini (10 soru) ve çalışma koşullarını belirlemeye yönelik (20 soru) araştırmacı tarafından literatür taranarak hazırlanan toplam 30 soru içeren yapılandırılmış anket

formu ile sağlık durumu algılarını belirlemek amacıyla Sağlık Durumunu Algılama Ölçeği kullanılmıştır. Veri toplama formlarının anlaşılabilirliğini test etmek için Orman İşletme Müdürlüğü'nde görevli 12 daimi orman işçisi ile pilot uygulama yapılmış ve soru formunda herhangi bir değişikliğe gidilmeye gerek olmadığı sonucuna varılmıştır.

Sağlık durumunu algılama ölçeği; Davis, Avery ve Donald tarafından 1978 yılında geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlaması Esin ve Erdoğan tarafından 1997 yılında yapılmıştır. Ölçek “Şu anda sağlığınızı nasıl yorumlarsınız?” sorusunu derecelendirilmesini isteyen tek bir maddeden oluşmaktadır. “Çok iyi” yanıtı 1, “iyi” yanıtı 2, “kötü” yanıtı 3 ve “çok kötü” yanıtı 4 puan olarak değerlendirilir. Ölçekten alınacak en yüksek puan 1 ve en düşük puan 4'tür (Esin, 1999: 54).

Verilerin Toplanması

Veriler; araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme yöntemi ile Mayıs-Temmuz 2017 tarihleri arasında toplanmıştır. Her bir görüşme ortalama 15-20 dakika arasında sürmüştür.

Verilerin Değerlendirilmesi

Çalışmada elde edilen veriler SPSS 20.0 paket programında tanımlayıcı istatistikler, Kruskal-Wallis Varyans Analizi ve Mann-Whitney U testleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde belirlenen anlamlılık düzeyi $p \leq 0.05$ 'dir.

Araştırmada Etik Boyut

Verilerin toplanması için Orta Anadolu'da bir devlet üniversitesinin Etik Kurulundan etik onay ve araştırmanın yürütülebilmesi için Orman ve Su İşleri Bakanlığından izin alınmış ve işçilere araştırma hakkında bilgi verilerek, araştırmaya katılmayı kabul edenlerin sözel onamları alınarak araştırmaya gönüllü katılımları sağlanmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma yalnızca Orta Anadolu'da bir il merkezindeki fidanlıktaki çalışan işçiler ile yapıldığından sonuçları tüm fidanlıklarına genellenemez. Araştırma, yapıldığı tarih, amaca uygun olarak kullanılan veri toplama formu ve işçilerin verdikleri yanıtlar ile sınırlıdır.

Bulgular

Tablo 1 araştırmaya katılan işçilerin sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımını göstermektedir. Tablo 1 incelendiğinde; işçilerin %76.7'si kadın, %36.7'si 36-45 yaş aralığında ve %76.3'ü evlidir. Katılımcıların %66.7'si en az bir kronik sağlık sorunu olduğunu ifade etmiştir. En sık ifade edilen ilk üç kronik sağlık sorunu romatizma (%27), diyabet (%20) ve bahar alerjisi (%18)'dir. İşçilerin %30'unun 2-5 yıldır bu işi yaptığı ve %93.3'ünün bu iş dışında başka bir iş yapmadığı belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Çalışmaya Katılan İşçilerin Sosyo-demografik Özelliklerine Göre Dağılımı(n:60)

Özellikler	Sayı	%
Yaş		
18-25	10	16.7
26-35	10	16.7
36-45	22	36.7
46 ve üzeri	18	30.0
Cinsiyet		
Erkek	46	76.7
Kadın	14	23.3
Medeni Durumu		
Evli	46	76.3
Bekar	14	23.3
Eğitim Durumu		
Okuryazar değil	13	21.7
Okur Yazar	9	15.0
İlkokul	21	35.0
Ortaokul	3	5.0
Lise	9	15.0
Üniversite	5	8.3
Kronik Hastalık Varlığı		
Var	40	66.7
Yok	20	33.3
İş yapma Süresi		
1 yıldan az	21	35
1 yıl	21	35
2-5 yıl	18	30
Başka İş Yapma Durumu		
Evet	4	6.7
Hayır	56	93.3

Çalışmaya katılan işçilerin çalışma koşulları ve ortamlarına ait özelliklerin dağılımı Tablo 2’de sunulmuştur. Denetiminden sorumlu olan iki kişi dışında işçilerin tamamı 1201-1800 TL arası aylık ücret almakta ve %83’ü aldıkları ücreti yeterli bulmamaktadır. Araştırma grubunun tamamının sosyal güvencesi bulunmaktadır. Grubun % 33.3’ünün işe giriş muayenesi olmadığı ve %81.7’sinin tetanos aşısı yaptırmadığı ve %93.3’ünün mesleki bir eğitim almadığı belirlenmiştir. Mesleki eğitim aldığını belirtenlerinde resmi bir eğitim programına tabi tutulmadığı daha önce bu işi yapan yakınlarından yapılan iş hakkında aldıkları bilgiyi eğitim olarak tanımladıkları belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların %70’i günde 9 saat çalıştığını, %66.7’si gün içinde yarım saat dinlenme süresi bulabildiğini ifade etmişlerdir. Fidanlık işçilerininin %73.3’ü çalışma ortamlarının sağlıklıları

açısından uygun olmadığını, %78'i hava koşullarından, %58'i tozdan, %22'si gürültüden, %23'ü de sinek-böcek ve arıdan dolayı rahatsızlık duyduklarını, % 71.7'si yaptıkları işin kendileri için ağır olduğunu, %91.7'si çalışan sayısının yeterli olmadığını, %65'i çalışma ortamlarında kendilerini güvende hissetmediklerini ve %55'i çalışma ortamlarında kaza riski ile karşı karşıya olduklarını belirtmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 2. Çalışmaya Katılan İşçilerin Çalışma Koşulları ve Ortamlarına Ait Özelliklerin Dağılımı (n:60)

Özellik	Sayı	%
Aylık Ücret		
1201-1800 TL	58	96.7
1801-2400 TL	2	3.3
Dinlenme Süresi		
10-15 dk.	16	26.7
30 dk.	40	66.7
1 saat	4	6.7
İş Giriş Muayenesi		
Evet	40	66.7
Hayır	20	33.3
Tetanos Aşısı		
Evet	11	18.3
Hayır	49	81.7
Mesleki Eğitim		
Evet	4	6.7
Hayır	56	93.3
Çalışma Ortamının Sağlık Açısından Uygunluğu		
Uygun	16	26.7
Uygun değil	44	73.3
Yapılan İşin Kendisi İçin Ağır Olma Durumu		
Evet	43	71.7
Hayır	17	28.3
Çalışan Sayısı		
Yeterli	5	8.3
Yeterli Değil	55	91.7
Kendini Güvende Hissetme		
Evet	21	35
Hayır	39	65
Kaza Riski		
Var	33	55
Yok	27	45
İş Kazası Yaşama		
Evet	28	47
Hayır	32	53

Araştırmaya katılan işçilerin %47'si en az bir kez iş kazası geçirmiş olup, geçirdikleri kazalar; kayıp düşme (%36) ve makine veya alet çarpması (%16.4) olarak sıralanmıştır. İşçilere geçirdikleri kazaların nedenleri sorulduğunda ise belirtilen ilk üç nedenin, yorgunluk (%20), dikkatsizlik (%18) ve eğitim eksikliği (%7) olduğu saptanmıştır. İşçilerin %92'sinin kazalardan korunma konusunda herhangi bir eğitim almadığı ve %57.4'ünün koruyucu elbise-ekipman kullanmadığı belirlenmiştir (Tablo 2). Ayrıca yapılan ki-kare analizine göre iş kazası yaşama oranının istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmasa da kazalardan korunma konusunda eğitim alanlarda (%25), almayanlara göre (%49.1), koruyucu elbise-ekipman kullananlarda (%42.3), kullanmayanlara (%53.1) göre daha düşük olduğu belirlenmiştir ($p \geq 0.05$).

İşçilerin, sağlık durumu algılarının belirlenebilmesi için kullanılan Sağlık Durumunu Algılama Ölçeği'ndeki "Şu anda sağlığını nasıl yorumlarsınız?" diye sorulduğunda işçilerinin %67'si "normal" yanıtını vermiştir. Sağlığı algılama puan ortalamaları ise 3.0 ± 0.57 (Min: 4, Max: 1) olarak hesaplanmıştır. Tablo 3'te sağlığı algılama ölçeğinden alınan puanları etkileyebileceği düşünülen bağımsız değişkenlere ilişkin veriler sunulmuştur. İşçilerin ölçek ortalama puanları ile yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, kronik hastalık varlığı, başka iş yapma durumu, aylık kazanç, iş yerinde kendini güvende hissetme durumu, yapılan işin ağır olma ve iş kazası yaşama durumu arasında yapılan Kruskal-Wallis Varyans Analizi ve Mann-Withney U testlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p \geq 0.05$) (Tablo 3). Ancak sağlığı algılama puan ortalamasının, istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmamakla birlikte yaş arttıkça azaldığı ve kadınlarda daha düşük olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, kronik bir hastalığı olanların olmayanlara göre, bu iş dışında başka bir iş yapanların yapmayanlara göre, iş yerinde kendini güvende hissetmeyenlerin hissedenlere göre ve yine iş kazası geçirmeyenlerin geçirenlere göre daha düşük puan ortalamalarına sahip oldukları yapılan Kruskal-Wallis Varyans Analizi ve Mann-Withney U testleri ile belirlenmiştir ($p \geq 0.05$) (Tablo 3).

Tablo 3. İşçilerin Bazı Özelliklerine Göre Sağlığı Algılama Puan Ortalamalarının Dağılımı (n:60)

Özellikler	Sağlığı Algılama		Test	P
	Sayı	Ort±SS		
Yaş				
18-25	10	2.90± 0.73		
26-35	10	2.90±0.73	$\chi^2=2.286$	0.515
36-45	22	3.13±0.56		
46 ve üzeri	18	3.16±0.38		
Cinsiyet				
Kadın	46	3.10±0.52	U=276.000	0.334
Erkek	14	2.92±0.73		
Medeni Durumu				
Evli	45	3.13±0.45	U=226.500	0.056
Bekar	14	2.78±0.80		
Eğitim Durumu				
Okuryazar Değil	13	3.15±0.37	$\chi^2=5.798$	0.326
Okuryazar	9	3.44±0.52		
İlkokul	20	2.95±0.51		
Ortaokul	3	3.0±0.00		
Lise	9	2.8±0.92		
Üniversite	6	3.00±0.63		
Kronik Sağlık Sorunu				
Evet	40	3.17±0.44	U=296.000	0.050
Hayır	20	2.85±0.74		
Başka iş yapma durumu				
Evet	4	3.00±0.81	U=106.000	0.831
Hayır	56	2.07±0.56		
Aylık Gelir				
1201-1800 TL	58	3.07±0.58	U= 54.000	0.843
1801-2400 TL	2	3.00±-		
İş yerinde Güvende Hissetme				
Evet	21	2.95±0.58	349.500	0.264
Hayır	39	3.12±0.57		
Yapılan İşin Ağır Olması				
Evet	43	3.13±0.60	U=285.500	0.115
Hayır	17	2.88±0.48		
İş Kazası Geçirme				
Evet	28	3.21±0.56	U=344.000	0.064
Hayır	32	2.93±0.56		

Tartışma

Çoğunluğu kadın, ilkokul mezunu ve 36-45 yaş aralığında olan işçilerin yarısından fazlasının en az bir kronik sağlık sorunu bulunmaktadır. Genelde

orman işçileri ile yapılan çalışmalarda mevcut çalışmanın aksine erkek işçi sayısının daha fazla olduğu görülmektedir (Gümüş ve Türk, 2012: 23; Menemencioğlu, 2006: 6; Özden vd., 2011: 5885). Fidanlıkta yürütülen işlerin diğer orman işlerinden daha az fiziki güç gerektirmesi kadın işçiler tarafından daha fazla tercih edilmesinin bir nedeni olabilir. İşçilerin büyük bölümü, asgari ücretli ve hepsi sigortalı olarak çalışmaktadırlar. Buna göre mevsimlik işçiler 2017 yılının asgari ücreti olan net 1400 TL ücret almakta ve %83'ü aldıkları bu ücreti yeterli bulmamaktadır. İşçilerin çok büyük bir bölümünün bu işten başka gelir kaynağı da bulunmamaktadır. Fidanlık işinin geçici olmasının yanında ek gelir kaynağının da bulunmaması işçilerde gelecek endişesine neden olabilmektedir. Haftada 6 gün çalışan fidanlıkta işçilerin yarısından fazlası gün içinde yarım saat dinlenebilme fırsatı olduklarını belirtmişlerdir. Kadın fidanlık işçileri ile yapılan bir başka çalışmada ise işçilerin hemen hemen hepsinin iş sırasında öğleden önce yarım saat, öğle arasında bir saat ve öğleden sonra yarım saat olmak üzere 3 kez düzenli mola verdikleri belirtilmiştir (Kaya, 2006: 79). Benzer olarak Eroğlu vd., (2010: 610) fidanlık işçilerinin iş süresince sabah saatlerinde 15 dakika, öğle arası 1 saat ve öğleden sonra 15 dakika olmak üzere toplam 1,5 saat dinlenme molası verdikleri belirlenmiştir (Eroğlu vd., 2010: 610). Ormancılık çalışanları için önerilen mola sisteminin, fiziksel ve zihinsel yorgunluğun iyileşmesi için yeterli zamanı sağlamak amacıyla gün içinde iki kez yarım saat şeklinde planlanması gerektiği belirtilmektedir (Kirk, 1996: 5). Yapılan araştırmalar insan fizyolojisine en uygun çalışma süresinin günlük azami 7,5 saat ve haftalık 45 saat olduğunu ortaya koymuştur (Sosyal, 2009: 339; Ekonomi, 2004: 2).

İşçilerin önemli bir kısmının yaptıkları işin kendileri için ağır olduğunu, yapılan işe göre çalışan sayısının az olduğunu, çalışma ortamlarının, özellikle hava şartları, toz ve gürültüden dolayı sağlıkları açısından uygun olmadığını, çalışan sayısının ve gün içindeki dinlenme süresinin az olmasından dolayı uzun çalışma saatinin verdiği yorgunluk nedeniyle kaza riski ile karşı karşıya olduklarını ve çalışma ortamlarında kendilerini güvende hissetmiyor olduklarını ifade etmeleri de işçilerin sağlığının değerlendirilmesi ve çalışma şartlarının ve ortamlarının yeniden düzenlenmesi sürecinde dikkate alınması gereken önemli bir bulgudur. Fidanlık işçileri açık havada çalışmaları nedeniyle; hava şartlarından, tozdan ve gürültüden rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. En fazla rahatsızlık duyulan durumun hava koşulları olduğu saptanmıştır. İşçilerin, açık alanda ve güneş altında çalıştıkları ancak güneşten korunmak için herhangi bir şapka, gözlük vs. koruyucu kullanmadıkları gözlenmiştir. Araştırma grubunun tamamının toprak ile uğraşması toza maruz kalmalarına neden olmaktadır. Literatürde uzun süre iklim, toz ya da gürültü kaynaklı

olumsuz çevre koşullarında çalışan işçilerde zamanla stresin arttığı ve performansın düştüğü belirtilmektedir (Stoleski, Minov, Karadzinska-Bislimovska ve Mijakoski, 2015: 64). Kaya (2016: 85)'nin kadın orman fidanlık işçilerinde bazı antropometrik özellikler ve çalışma duruşlarının değerlendirilmesi amacıyla yaptığı çalışmasında bu çalışma sonuçları ile benzer şekilde işçilerin %23.2'sinin hava koşullarından, %19.7'sinin tozdan, %18.7'sinde gürültüden, Eroğlu vd., (2010: 611) çalışmasında ise fidanlık işçilerinin %88'i gürültüden ve %76'sı hava koşullarından rahatsız olduklarını belirtmişlerdir (Eroğlu vd., 2010). Bu bulguların mevcut araştırma bulguları ile benzer olduğu görülmektedir. Araştırma grubun yaklaşık yarısı iş kazası yaşamıştır. İş kazalarının; yapılan işin türüne, iş yoğunluğuna, sosyal ve organizasyonel faktörlere bağlı geliştiğine vurgu yapılmaktadır (Lee ve Karusse, 2002: 271; Del-Prado-Lu, 2007: 499). Kaya (2016) ise fidanlık işçilerinin iş kazası yaşama oranının yalnızca %4.2 olduğu belirtilmiştir (Kaya, 2016: 84). Ancak ilgili çalışmada işçilerin yaklaşık %80'nin mesleki bir eğitim programına katıldıkları ve bu eğitim programının iş kazalarının düşük düzeyde gerçekleşmesinde önemli bir etken olduğuna vurgu yapılmıştır. Mevcut çalışmada ise işçilerin yalnızca %8'inin kazalardan korunmaya yönelik, %7'sinin de mesleki eğitim aldığını ifade etmiş olması iş kazalarının fazla görülmesinin önemli bir nedenini oluşturabilmekle beraber konuya yeterli önemin verilmiyor olduğunun da bir göstergesi olabilir. İşçilerin yaklaşık %60'ının hiç bir iş güvenliği elbisesi ya da ekipman kullanmadığı belirlenmiştir. İşçilerin yarısından fazlasının çalışma ortamlarında iş kazası geçirme riski ile karşı karşıya olduklarını ifade etmiş olmalarına rağmen yine yarısından fazlasının bu kazalardan korunmak için herhangi bir koruyucu ekipman kullanmadıklarını belirtmiş olması da dikkat çekici bir bulgudur.

Benzer olarak, fidanlık işçileri ile yapılmış bir başka çalışmada da işçilerin koruyucu ekipman kullanma konusunda bilinçli olmadıkları belirtilmiştir (Eroğlu vd., 2010: 612). İşçilerin yarısından fazlası sağlık durumunu "normal" olarak değerlendirmişlerdir. Sağlığı algılama puan ortalamaları ise 3.0 ± 0.57 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınacak en yüksek puanın 1 en düşük puanın 4 olduğu göz önüne alındığında, işçilerin sağlık algılarının orta düzeyin altında olduğu görülmektedir. Araştırma sonucuna göre işçilerin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim düzeyi, günlük çalışma saati, aylık kazanç, vb. gibi çalışma şartlarına yönelik değişkenler sağlık durumu algılarına etki etmezken istatistiksel olarak anlamlı olmamakla beraber, kronik hastalığı olmayanların, bu iş dışında başka bir iş yapmayanların, iş yerinde kendini güvende hissedenlerin ve iş kazası geçirmeyenlerin sağlık algılarının daha iyi olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Orman fidanlığında çalışan işçilerin çalışma koşulları ve sağlık durumları algılarını belirlemek amacıyla yürütülen bu çalışmada fidanlık işçilerinin, sağlıkları açısından uygun olduğunu düşünmedikleri, kendilerini güvende hissetmedikleri ve yapılan iş için çalışan sayısının yetersiz olduğu çalışma ortamlarında uzun saatler ve düşük ücretle çalıştıkları belirlenmiştir. İş kazaları içinde kayıp düşme ilk sırada yer alırken, işçiler tarafından belirtilen kaza nedenleri arasında ilk sırada yorgunluk yer almaktadır. Özellikle, tüplü ve çıplak köklü fidanların traktör römorku veya kamyonlara yüklenmesi sırasında ve fidanlık içi parsel sulama kanalları geçiş sırasında kayıp düşmeler yaşanmaktadır. İşçilerin yaşanabilecek kazalara ve mesleki hastalıklara karşı herhangi bir eğitim almadığı saptanmıştır. Ayrıca iş kazalarından korunmaya yönelik koruyucu donanım kullanım oranı da çok düşüktür. İşçiler açık havada çalıştıklarından dolayı ışık konusunda herhangi bir rahatsızlıkları olmamakla birlikte çalışma ortamında en fazla hava şartları, toz ve gürültüden rahatsızlık duymaktadırlar.

Çalışmada, işçilerin genel sağlık algılarının “normal” olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda;

- İşçiler, kazalara ve mesleki hastalıklarına karşı eğitilmeli koruyucu ekipman kullanmaları sağlanması.
- Çalışma ortamlarının işçilere uygunluğunun sağlanması,
- Özellikle gürültü çıkaran araçların (toprak eleme makinası, yabancı ot biçme makinası, traktör vb.) yakınında çalışan işçilerin gürültüden korunması için kulak koruyucusu ve tozlardan korunmak için maske kullanmalarının sağlanması,
- Genel anlamda yalnızca işçilere değil işverenlere de, sağlığın önemi, iş kazaları ve korunma konularında eğitimlerin verilmesi önerilebilir.

Ayrıca, literatürde ormancılık işlerinde çalışan işçilerin çalışma ortamları/koşulları ve sağlık durumlarının belirlenmesine yönelik yapılmış oldukça sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmış olduğundan dolayı konuya yönelik çalışmaların artırılması önerisinde bulunulmuştur.

Kaynaklar

- Akbulut, T. (2001). *İşçi Sağlığına Giriş*. Akbulut T. (ed), İşyeri Hekimliği Ders Notları içinde (s.38). Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayını.
- Buğdaycı, R., Kurt, A. Ö., Tezcan, H., Şaşmaz, T., Kuruloğlu, N., Yüceer, N. T., ve Küçük, B. (2001). İçel ilinde görev yapan hekimlerde ruhsal

- tükenmişlik durumu ve etkileyen faktörler. *Sağlık Çalışanlarının Sağlığı 2. Ulusal Kongresi Bildiri Kitabı*. Ankara, 141-143.
- Bilir, N. (2005). İş Sağlığı ve Güvenliğinde Çağdaş Bir Yaklaşım: Risk Değerlendirmesi ve Risk Yönetimi. *İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*, 25, 9-11.
- Bilir, N., ve Yıldız, N.A.(2006). *İş Sağlığı ve Güvenliği*. Güler Ç, Akın İ (Ed), Halk Sağlığı Temel Bilgiler içinde (s. 604-605). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- ÇSGB. (2012). 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6331.pdf>.
- Del Prado-Lu, J. L. (2007). Anthropometric measurement of Filipino manufacturing workers. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 37(6), 497-503.
- Dindar, İ., İşsever, H., Özen, M. ve Tazeyurt, Y. (2004). Edirne merkezindeki hastanelerde görev yapan hemşirelerde iş ile ilgili rahatsızlıklar ve konulan tanılar. *Hemşirelik Forumu Dergisi*, 7(1), 59-63.
- Ekonomi, M. (2004). 4857 Sayılı İş Kanununa Göre Fazla Çalışma Kavramı. *Kamu-İş, İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 7(3), 1-14.
- Eroğlu, H., Demir, A.G., ve Kadim, N. (2010). Adapazarı-Hendek orman fidanlığında çalışan işçiler üzerinde yapılan bir araştırma. *III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi Bildiri Kitabı*. Artvin, 608-614. [http://karok3.artvin.edu.tr/II.Cilt/\(608-614\).pdf](http://karok3.artvin.edu.tr/II.Cilt/(608-614).pdf).
- Esin, M.N. (1999). Endüstriyel alanda çalışan işçilerin sağlık davranışlarının saptanması ve geliştirilmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gümüş, S. ve Yılmaz, T. (2012). Odun Hammaddesi Üretim İşçilerinde Bazı Sağlık ve Güvenlik Verilerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 12(1), 20-27.
- Kaya, A. (2016). Kadın Orman Fidanlık İşçilerinde Bazı Antropometrik Özellikler Ve Çalışma Duruşlarının Değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin’de Kültürlerarasılık. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kirk, P. (1996). Reducing the impact of fatigue on forest workers. *Liro Report*, 21(3):1-6.
- Kurt, İ. (2015). Afyonkarahisar Orman Fidanlık Müdürlüğünde Fidan Üretim Maliyetleri Üzerine Araştırmalar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 15(3), 1-7.

- Lee, P. T. ve Krause, N. (2002). The impact of a worker health study on working conditions. *Journal of Public Health Policy*, 23(3), 268-285.
- Melemez, K., Tunay, M., Fevzi, Ç. ve Tuna, E. (2012). Ormancılık üretim işlerinde orman işçilerinin sağlık muayenelerine ilişkin örnek olay incelemesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 14(21), 37-46.
- Menemencioğlu, K. (2006). Ormancılıkta Üretim İşlerinde Çalışma Koşulları Ve İş Kazaları Üzerine Bir Araştırma. *Turkish Journal of Forestry*, 2, 1-12.
- Özden, S., Nayır, İ., Göl, C., Ediş, S. ve Yılmaz, H. (2011). Health problems and conditions of the forestry workers in Turkey. *African Journal of Agricultural Research*, 6(27), 5884-5890.
- Parlar, S. (2008). Sağlık çalışanlarında göz ardı edilen bir durum: sağlıklı çalışma ortamı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 7(6), 547-554.
- Soysal, A. (2009). Farklı sektörlerde çalışan işgörenlerde örgütsel stres kaynakları: Kahramanmaraş ve Gaziantep'te bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 333-359.
- Stoleski, S., Minov, J., Karadzinska-Bislimovska, J., ve Mijakoski, D. (2015). Suppl 1: M5: Chronic Obstructive Pulmonary Disease in Never-Smoking Dairy Farmers. *The Open Respiratory Medicine Journal*, 9, 59-66.
- Tunay, M. ve Emir, T. (2015). Ormancılık üretim işlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin yasal çerçevede değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Forestry*, 16(2), 195-202.
- Tüzüner, V.L. ve Özaslan, B.Ö. (2011). Hastanelerde iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 40(2): 138-154.

TFRS 15, TMS 11 VE VUK KAPSAMINDA YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM İŞLEMLERİNİN MUHASEBE UYGULAMALARI

Selim CENGİZ¹, Büşra TOSUNOĞLU²

Öz

İnşaat sektöründe özellikle yıllara yaygın inşaat ve onarım işlemlerinde işin başlaması ve tamamlanmasının farklı dönemlerde olması Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Vergi Usul Kanunu (VUK) açısından muhasebe uygulamalarının da kendine özgü bir yapıya sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Tek Düzen Hesap Planı'na uygun bir şekilde yapılan vergi uygulamalarında, tamamlanma sözleşmesi yöntemi kullanılmaktayken, TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri Standardında ise tamamlanma yüzdesi yönteminin kullanılması zorunludur. Ancak TFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat Standardı, TMS 11 standardı başta olmak üzere birçok hasılat yaratan işlemlerle ilgili önemli değişikliklere gitmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, inşaat işlerinin TFRS 15, TMS 11 ve VUK kapsamında muhasebe uygulamalarındaki farklılıklarının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda inşaat işlerinin nasıl muhasebeleştirilmesi ve raporlanması gerektiği örnek olaylar kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda, yıllara yaygın inşaat ve onarım işlemleri konusunda yeni standart TFRS 15 ile mevcut TMS 11 standardı hasılat konusunda ayrıştığı, maliyet hesaplama konusunda ise herhangi bir değişiklik bulunmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnşaat Sözleşmeleri, Yıllara Yaygın İnşaat İşleri, Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat.

¹ Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF, Bankacılık ve Finans Bölümü, scengiz@karatekin.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-2013-9590.

² Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Böl., busra.tosunoglu@gumushane.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-6292-2770.

Makale gönderilme tarihi: 12 Ekim 2017. Makale kabul tarihi: 16 Kasım 2018.

Makale türü: Araştırma Makalesi

**ACCOUNTING PRACTICES OF COMMON CONSTRUCTION
AND REPAIR OPERATIONS SPREAD OVER YEARS IN THE
SCOPE OF TFRS 15, TMS 11 AND VUK**

Selim CENGİZ, Büşra TOSUNOĞLU

Abstract

In the construction sector, accounting practices have a unique structure in terms of TMS (Turkish Accounting Standards) and VUK (Tax Procedure Law) because the beginning and completion of work is at different times in this sector, particularly the construction and repair billings spread over years. While completion contract method was used in tax applications made in accordance with the uniform chart of accounts, percentage of completion method must be used in TMS 11 standard. However, TFRS 15 Revenue from Contracts with Customers has gone through significant changes related with many revenue generating transactions, especially TMS 11 standard. In this context, the purpose of this study is to explore the differences of the construction works in accounting practices within the scope of TMS and VUK. In accordance with this purpose, it was evaluated how construction works must be accounted and reported due to case studies. As a result of the study, it has been determined that the new standard of TFRS 15 and the existing TMS 11 standard for the years-wide construction and repair operations have been separated on the revenue side and there has been no change in cost calculation.

Keywords: Construction Contracts, Common Construction Works for Years, Revenues from Contracts Made with Customers.

Giriş

Günümüzde oluşumu birden fazla yılı kapsayan yıllara yaygın inşaat ve onarım işlemlerine ilişkin maliyet ve karın hesaplanarak raporlanması konusu oldukça önem arz etmektedir. Söz konusu gelir ve maliyetlerin hesaplanmasında Vergi Usul Kanununun (VUK) uygulamakta olduğu dönemsellik ilkesi nedeniyle yıllara yaygın inşaat işlemlerinde gerçeği yansıtacak bir gelir hesaplaması yapılamadığından bu durum, finansal tablolarının gerçek ve güvenilir bir durumu yansıtamamasına neden olmaktadır. Bu sorunu ortadan kaldırmak amacıyla 26/11/2005 tarihinde 25978 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan ve 01/01/2006 tarihinden itibaren uygulanmaya başlayan TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri Standardı yürürlüğe girmiştir. TMS 11, yıllara yaygın inşaat işlemlerinde ortaya çıkan gelir ve maliyet kalemlerinin hangi koşul ve zamanlarda gelir ve gider olarak kayıtlara alınacağı hususunda kavramsal çerçeveden yararlanmaktadır.

VUK'a göre, yıllara yaygın inşaat ve onarım işlemlerinde gelir tespitine ilişkin işin tamamlandığı yıla ait kar veya zararın hesaplanmasını dikkate alan tamamlanmış sözleşme yöntemi kullanılmaktadır. TMS 11'de ise faaliyetin başlama, devam etme ve tamamlanma aşamalarına yönelik her yıla ait kar veya zararın ayrı ayrı hesaplandığı tamamlanma yüzdesi yöntemi uygulanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, inşaat işlemlerinin başlangıç ve bitiş tarihlerinin farklı muhasebe dönemlerinde gerçekleşmesi durumunda, inşaat işinin bitim tarihi beklemeden meydana gelen gelir ve maliyetler, meydana geldikleri dönemlerle ilişkilendirilerek, kar veya zararın dönemsel olarak hesaplanması ilkesine dayanmaktadır. Bu nedenle daha güvenilir finansal tablolar oluşturularak bilgi kullanıcılarına daha gerçek ve güvenilir bilgi sunulmaktadır. Öte yandan, 28/5/2014 tarihinde Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) ve Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) tarafından TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat Standardının taslağını yayınlamıştır. TFRS 15'in Türkçe metni ilk olarak 01/09/2015 tarihinde yayınlanmıştır. TFRS 15, 31/12/2017 tarihinden sonra başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere 09/09/2016 tarihli ve 29826 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Ancak TFRS 15, 01/01/2017 yılından itibaren uygulamaya geçmesi planlanmasına karşın 01/01/2018'e uzatılmıştır. Ancak TFRS 15 dipnotlarda açıklanması şartıyla erken uygulamaya izin verilmiştir. İşletmelere ait hasılatları tek bir standartta toplamaya yönelik amaç edilen TFRS 15 ile birlikte mevcut standartlardaki bir takım belirsizlikler yok edilerek muhasebeleştirilme sürecinde de tek bir yapının oluşturulması sağlanmıştır. Söz konusu standart, telekomünikasyon, yazılım, gayrimenkul, savunma sanayi, inşaat ve üretim sektörleri başta

olmak üzere, tüm sektörlerin hasılatlarının tek bir standartta toplanmasını ön görmektedir.

Yeni standart, hasılatın kazanılmasını zamanın belirli bir noktasında veya zaman süresince gerçekleşen edim yükümlülüklerine bağlamıştır. Böylece hasılatın ne tutarda ve ne zaman muhasebeleştirileceği belirlenmektedir. TFRS 15'in, yıllara yaygın inşaat ve onarım işlemleri konusunda mevcut uygulamalardan farklı ilkeleri ve uygulamaları bulunmaktadır. Bu farklılıklar; mevcut standartta kullanılan tamamlanma yüzdesi yönteminin yerine bir edim yükümlülüğü, müşteriye taahhüt edilen mal veya hizmet transfer edilerek yerine getirildiğinde hasılat olarak muhasebeleştirilmesini öngörmektedir (Köse ve Çelikay, 2015: 20). Yukarıda yapılan açıklamalar kapsamında, yıllara yaygın inşaat ve onarım işlemleri konusunda yeni standart TFRS 15 ile mevcut TMS 11 hasılat konusunda ayrılmaktadır. Ancak maliyet hesaplama konusunda herhangi bir değişiklik bulunmamaktadır. Hasılat konusunda TMS 11'de kullanılan tamamlanma yüzdesi yöntemi, TFRS 15'le birlikte kullanılamayacaktır. Bunun yerine inşaat yükümlülüğü yerine getirilmiş ve müşteriye teslim edilen veya müşterinin kontrolüne geçmiş olan işler gelir olarak tahakkuk ettirilebilecektir. Diğer bir ifadeyle, tamamlanma yüzdesini kullanmak yerine sözleşmede belirlenmiş olan hakediş bedeli üzerinden yeniden bir gelir belirlenecektir.

Bu çalışmada, yıllara yaygın inşaat ve onarım işlemlerinin VUK'un özellikli durumları ile TMS 11 arasındaki temel farklılıklar ve uygulama yöntemleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca yeni TFRS 15'in yıllara yaygın inşaat ve onarım işlemleri üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Söz konusu VUK, TMS 11 ve TFRS 15 arasındaki farklılıkların inşaat işlemleri üzerindeki etkileri, muhasebe uygulamaları ve finansal raporlama açısından örnek uygulamalar yardımıyla değerlendirilmiştir.

VUK Kapsamında Yıllara Yaygın İnşaat İşleri ve Muhasebe Uygulamaları

VUK'a göre tamamlanmış sözleşme yönteminde, inşaat işi devam ettiği sürece ortaya çıkan gelir ve maliyetler sonuç hesaplarına aktarılmadan, bilanço hesaplarında varlık ve borç olarak izlenmekte olup inşaatın bittiği yıl bu hesaplarda toplanan tutarlar, sonuç hesaplarına aktararak işletmenin kar veya zararı ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2009: 10-11). Ayrıca inşaatın süresine bakılmaksızın bu süre tamamlanana kadar inşaata ait gelir ve maliyet kalemleri gelir tablosunda yer almamakla birlikte kar/zarar durumunu da etkilememektedir. Bu durumda dönemsellik ve tahakkuk

esasına göre gelir ve maliyetler ilgili hesap dönemlerine dağıtılmamakta ve işletmenin gerçek faaliyet durumu finansal tablolarda raporlanmamaktadır (Gökçen vd., 2011: 185).

Tekdüzen Muhasebe Sistemi'ne göre inşaat taahhüt işlemlerine ilişkin hesap dönemi, inşaatın başlama tarihi ile geçici kabulün yapıldığı takvim yılı sonuna kadar geçen süre olarak kabul edilmektedir. Sözleşmeyle ilgili katlanılan giderler ise sözleşme sonlandırılıncaya kadar gelir tablosunda gösterilmemekteyken sözleşmeyle alınan avanslar ve hakedişler ise bilançoda borç olarak yer almaktadır (Örten ve Karapınar, 2009: 121). Tekdüzen Muhasebe Sistemi'nde 17 ve 35 nolu hesap gurubunda takibinin yapıldığı İnşaat ve Taahhüt işlerinde, ana faaliyet konusu başkaları adına hizmet üretimi (inşaat) yapan işletmelerde genellikle maliyet muhasebesi kuralları uygulanmaktadır. Maliyet hesaplamaları ise, tek mamul üreten işletmelerde, eğer işletmenin fonksiyonları temel alınır ise 7A, giderin çeşidi dikkate alınırsa 7B kullanılır. İşletme büyüdükçe, giderler departmanlar bazında izlendiğinden 7A tercih edilir. İnşaat taahhüt işlerinin muhasebeleştirilmesinde aşağıdaki hususlar dikkate alınmaktadır:

- Hizmet işletmelerinde; 7/A seçeneğinde kullanılan 710 Direkt İlk Madde ve Malzeme Giderleri, 720 Direkt İşçilik Giderleri ve 730 Genel Üretim Giderleri Hesabı yerine, 740 Hizmet Üretim Maliyeti Hesabı kullanılır.
- Hizmet işletmelerinde yıl içi maliyetler 740 Hizmet Üretim Maliyeti Hesabında izlenir.
- 741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma Hesabı kullanılarak, 740 Hizmet Üretim Maliyeti Hesabı 170-177 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyetleri Hesabına aktarılır.

TMS 11 Kapsamında Yıllara Yaygın İnşaat İşleri ve Muhasebe Uygulamaları

ABD başta olmak üzere birçok gelişmiş ülkede önemli çalışmalara yer verilen ve inşaat sözleşmeleri kavramını da içeren, 1979 yılında uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC) tarafından IAS-11 İnşaat sözleşmeleri İçin Muhasebe ismiyle İnşaat Sözleşmeleri Standardı yürürlüğe girmiştir. Bu standart ilk başlarda yapı taahhüt işleri kazancının belirlenmesi için önerilen tamamlanmış taahhüt ve tamamlanma yüzdesi olarak adlandırılan yöntemlerden birinin seçimi tercihe bırakılmıştır. 1980'den itibaren IAS-11 kapsamında, yürürlüğe konan bu yaklaşım, daha sonra tamamlanmış taahhüt yöntemi, muhasebenin temel kavramlarından biri olan dönemsellik ilkesine aykırı olduğu için, her iki örgüt tarafından terk edilmiş,

inşaat taahhüt işleri ile ilgili kazancın belirlenmesinde tamamlanma yüzdesi yöntemi benimsenmiştir (Sayarı, 2004: 63).

TMS 11'in amacı, inşaat sözleşmeleri kapsamında oluşan veya meydana gelen gelir ve maliyetlerin ne zaman gelir veya gider olarak muhasebe kayıtlarına alınacağı hususunda Kavramsal Çerçeve'de belirlenen ilkeler dikkate alınarak, yüklenici işletmelerin muhasebeleştirme uygulamaları konusunu belirlemektir (Alagöz, 2009: 5). TMS 11'de inşaat sözleşmelerinin gelir ve giderlerinin hangi muhasebe döneminde raporlanacağını belirlenmesinde etkili olan faktör; inşaat sözleşmesinin sonucunun güvenilir biçimde öngörülebilmesidir. İnşaat sözleşmelerinin sonucunun güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi, inşaat işinin tamamlanan veya tamamlanacak bölümleriyle ilgili sözleşmede belirlenen veya tahmin edilen gelir ve giderlerin güvenilir bir şekilde ölçülmesine bağlıdır (Sayarı, 2010: 3). Belirli bir inşaat sözleşmesinin sonucu, sadece inşaat sözleşmeyle ilgili olan ekonomik menfaatlerin işletmeye ait olmasının kesin olması durumunda güvenilir bir şekilde ölçülebilir veya tahmin edilebilir (TMS 11, mad. 28).

Ancak belirli bir inşaat sözleşmesinin sonucu güvenilir bir şekilde kesin olmaması veya tahmin edilememesi durumunda; sadece katlanılmış sözleşme maliyetlerinin geri kazanılabilmesi muhtemel olan kısmı kadar gelir kaydedilmesi gerektiğini, sözleşme maliyetlerinin oluştuğu dönemin gideri olarak kayıtlara alınması yansıtılması gerektiğini ve sözleşme sonucu güvenilir biçimde tahmin edilemediğinden kâr tahakkuk ettirilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Diğer bir ifadeyle, inşaat sözleşmesinin sonucu güvenilir bir biçimde tahmin edilebiliyorsa, gelir ve maliyetler bilanço günü itibarıyla sözleşme faaliyetlerinin tamamlanma yüzdesi esas alınarak gelir ve giderler olarak tahakkuk ettirilir (TMS 11, mad. 22). Bu sayede daha güvenilir finansal raporlama meydana gelmekte ve bunun sonucunda da kullanıcılar daha güvenilir ve doğru bilgilere ulaşabilmektedir (Karaca ve Misket, 2014: 174).

TMS 11'e göre, inşaat sözleşmelerine ilişkin gelir ve giderlerin belirlenmesinde, dolayısıyla sözleşme sonucunun belirlenmesinde tamamlanma yüzdesi yöntemi kullanılmaktadır. Buna göre TMS 11'de, kar veya zarar işin bittiği yıl değil her yıl için tamamlanma yüzdesi gerçekleşen maliyetin kalan maliyete oranlanmasıyla tespit edilir. Toplam maliyetlerin tahmin edilmesine yönelik kullanılan tamamlanma yüzdesi yönteminin kullanımıyla birlikte tamamlanma yüzdesinin sözleşme bedeline oranlanması yoluyla hesaplanan cari yıla ilişkin hasılat belirlenmekte ancak belirlenen bu değerler zaman içerisinde değişkenlik gösterebilmektedir.

VUK ve TMS 11 genel olarak değerlendirildiğinde, Tek Düzen Hesap Planı'na uygun bir şekilde yapılan vergisel kayıtlarda tamamlanmış sözleşme yöntemi kullanılmaktayken, standart “Tamamlanma Yüzdesi (Aşaması) Yönteminin kullanılmasını zorunlu tutmaktadır. Bilindiği üzere tamamlanmış sözleşme yönteminde, yıllara yaygın inşaat taahhüt işinin kar ya da zararının belirlenmesi, inşaat işinin bitmesine bağlıdır. Şöyle ki; yıllara yaygın inşaat işi bitene kadar, inşaatla ilgili giderler, her yılsonunda 170-178 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyetleri Hesaplarında toplanırken, hak edişler de 350-358 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hakedişleri Hesaplarında toplanmaktadır. Yıllara yaygın inşaat işi bittiğinde ise 170-178 nolu hesaplardaki tutarlar 622 Satılan Hizmet Maliyeti Hesabı'na aktarılırken, 350-358 nolu hesaplardaki bakiyeler 600 Yurtiçi Satışlar Hesabı'na aktarılmaktadır. Sonuç olarak iş bitiminde, kar ya da zarar hesaplanabilir olmaktadır.

Tamamlanma Yüzdesi Yönteminde ise; kar ya da zararın hesaplanması için işin bitmesi beklenmez ve her yıl sözleşme geliri, ulaşılan tamamlanma aşamasına kadar katılan inşaat maliyetiyle eşleştirilerek, bitirilen işle orantılı gelir, gider ve kârın raporlanması sağlanır.

TMS 11 uyarınca gelir ve gider tespiti, sözleşmeye konu işin tamamlanma aşaması esas alınarak, her dönem yapılmalı ve finansal tablolara yansıtılmalıdır. Bu şekilde her dönem itibarıyla gelir ve giderlerin finansal tablolara yansıtılması için, inşaat sözleşmesinin sonucunun güvenilir biçimde öngörülebilir olması gerekmektedir. Bu doğrultuda inşaat işlerinde ilk olarak sözleşme sonucunun güvenilir biçimde öngörülebilirliği test edilmeli, öngörülebiliyorsa daha sonra tamamlanma yüzdesine göre gelir-gider tespiti dönemsel olarak yapılmalıdır. TMS 11'e göre, bir yüklenici firma aşağıdaki başlıkları içeren bir sözleşme yapmışsa, güvenilir öngörülerde bulunabileceği kabul edilir (TMS 11, mad. 29):

- Tarafların inşa edilecek varlığa ilişkin yaptırma bağlanmış hakları,
- Alışveriş konusu bedeller,
- Ödeme şekil ve koşulları.

Belirli bir inşaat sözleşmesinin sonucu güvenilir bir şekilde ölçüle biliniyorsa, inşaata ilişkin gelir ve maliyetler raporlama dönemi sonu itibarıyla sözleşmeye konu işin tamamlanma aşaması esas alınarak, gelir ve giderler olarak finansal tablolara yansıtılır (TMS 11, mad. 22). TMS 11'e göre bir inşaat sözleşmesinin sonucunun güvenilir biçimde tahmin edilememesi durumunda (TMS 11, mad. 32):

- Sadece katlanılmış sözleşme maliyetlerinin geri kazanılabilmesi muhtemel olan kısmı kadar gelir kaydedilmeli ve
- Sözleşme maliyetleri oluştukları dönemin gideri olarak finansal tablolara yansıtılmalıdır.

İnşaat sözleşmesine ilişkin bir zarar beklentisi olduğu an ise beklenen zarar tutarı standart uyarınca doğrudan gider olarak kaydedilmelidir.

TFRS 15 Kapsamında Yıllara Yaygın İnşaat İşleri ve Muhasebe Uygulamaları³

IASB ve FASB tarafından, özellikle telekomünikasyon, yazılım, gayrimenkul, havacılık, savunma sanayi, inşaat ve üretim sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin belirli bir dönemde elde etmiş oldukları hasılatın hesaplanması ve muhasebe uygulamalarındaki farklılıkların gerçeğe uygun ve güvenilir olmayan finansal tabloların oluşması ve bu nedenle bilgi kullanıcılarının gerçek ve güvenilir bilgi almalarına engel olması sonucu TFRS 15 Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat Standardı yayınlanmıştır. TFRS 15 yayınlandıktan sonra, TMS 18 Hasılat ve TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri Standardı kullanımdan kalkacaktır. TFRS 15, kapsam açısından TMS 11'in kapsamını içermekte ve böylece sektöre özgü standart yerine müşteri ile yapılan sözleşmelerden doğan hasılatların tamamını kapsamaktadır.

TFRS15'e göre mal ve hizmet satışının da dahil edildiği tüm faaliyetlere ilişkin hasılat beş aşamanın dikkate alındığı bir süreç içerisinde muhasebeleştirilmektedir. Bu standartla birlikte gelir kavramı detaylı olarak incelenmekte işletmeye ilişkin mal ve hizmet transferine karşılık kazanacağı bedel tutarını muhasebe kayıtlarına alacaktır. Ayrıca TFRS 15, bir mal veya hizmetin bağımsız olup olmadığını belirleyerek, varsa ayrı edim yükümlülüklerini belirlenmesi açısından yenilikler getirmiştir. Standart böylece, hasılatın ilk andan itibaren takibe alınması, gelirlerin karşılaştıra bilirliğinin artması, finansal tablo dipnotlarında yatırımcıların gelir hakkında daha iyi bir düzeyde bilgilendirilmesi, dipnotlarda yeterli ölçüde kamunun aydınlatılması, hasılat değerinin güvenilir şekilde ölçülmesi konularında yenilikler getirmiş olmaktadır (Aktaş ve Varol, 2017: 30).

Yukarıda yapılan açıklamalar kapsamında, TFRS 15, hasılatın kapsamı, hasılatın muhasebeleştirilme koşulları, hasılatın ölçümü ve açıklamalı

³ TFRS 15'in kapsamı çok geniş olmakla birlikte, bu çalışmada TFRS 15 çalışmanın amacı kapsamında yıllara yaygın inşaat ve onarım işlemleri kapsamında ele alınmıştır.

bilgiler açısından yenilikler getirmiştir. Ancak maliyetlerin hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi konusunda herhangi bir değişiklik getirmemektedir. TFRS 15, hasılat işlemleri konusunda TMS 11'in yerini alacaktır. Bu kapsamda, yıllara yaygın inşaat ve onarım işlemleri konusunda yeni standart olan TFRS 15 ile mevcut TMS 11, hasılat konusunda ayrılmaktadırlar. Ancak maliyet hesaplama konusunda söz konusu standartlarda herhangi bir değişiklik/farklılık bulunmamaktadır.

TFRS 15 ile TMS 11 arasındaki temel farklar (hasılat konusunda) aşağıda özetlenmiştir (Varol, 2016: 131-132). TMS 11, sadece işin niteliğinin bir yıldan uzun süren yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerini kapsar. Ayrıca yüklenici işletmelerin kullanacakları muhasebe uygulamalarını kapsar. TFRS 15 ise, işletmenin bir dönemden daha uzun süren edim (yapım) yükümlülüğüne taraf olduğu durumlarda, edim yükümlülüğünü dikkate almaktadır. TFRS 15, müşterilerle yapılan gelir sözleşmeleri içinde yer alan mal satışları, inşaat sözleşmeleri de dâhil hizmet sunumu, fikri mülkiyet haklarının tescili, takas edilemeyecekler hariç parasal olmayan varlıkların takası kapsar. TMS 11, gelir ve giderin muhasebeleştirilmesinde, inşaat işlerinin ne zaman biteceğinin güvenilir şekilde ölçülüp veya ölçülememesi noktasında ayrıma gider. Sonuç, güvenilir bir şekilde ölçülüyorsa kayıtlara alınır. Ancak sonuç güvenilir bir şekilde ölçülemiyorsa, sadece sözleşme belirtilen maliyetlerin, iş bitiminde geri gelire dönüşme olasılığı olan bölümü kadar gelir kayıtlara alınır. Ayrıca sözleşme bulunan diğer maliyetler meydana geldikleri dönemde, dönem gideri olarak kayıtlara alınır (TMS 11, mad. 34).

TFRS 15, kontrolün müşterinin eline geçmesini esas alır ve gelir zaman içerisinde belli bir noktada ya da sözleşmenin yerine getirildiği zaman dilimi içerisinde tanımlanarak muhasebeleştirilir. TMS 11'e göre, kayıtlara alınacak gelir ve giderlerin hesaplanmasında tamamlanma yüzdesi yöntemi kullanılır. Söz konusu yöntemde, sözleşmede belirlenen gelir, gerçekleşen veya tamamlanma noktasına kadar meydana gelen maliyetlerle karşılaştırılıp, tamamlanan inşaat işiyle doğru orantılı olacak şekilde gelir, gider ve kâr finansal tablolara alınır (TMS 11, mad. 25). TFRS 15'e göre ise, hasılatın ölçümünde işlem fiyatını esas alır. Buna göre taahhüt edilen inşaat işi tamamlandığında, bu inşaat taahhüdüne oranında işlem fiyatı tutarında muhasebeleştirme yapılır. TMS 11'e göre, yüklenici işletme muhasebeleştirilen dönem gelirini, sözleşmede belirtilen gelirin hesaplanmasında ve devam eden sözleşmelerde tamamlanma düzeyinin hesaplanmasında dikkate alınan yöntemleri belirtir. İşletme sözleşmedeki alacaklarını varlık, brüt yükümlülük tutarlarını ise borç olarak gösterir (TMS 11, mad. 39-42).

TFRS 15 ise, işletme açısından finansal tablo kullanıcılarına, gelirin özelliğini ve miktarını gösteren yeterli düzeyde bilgi sağlayıcı nitel ve nicel açıklamalar yapar. İşletme, açıklama yaparken, ayrıntı seviyesi ve çeşitli hükümlerin önemlilik derecesini dikkate alır.

Örnek Uygulamalar

Örnek Olay 1: (Sonucun Güvenilir Biçimde Öngörülmesi Durumu)

Karatekin İnşaat Taah. A.Ş, 2013 yılında Sağlık Bakanlığı ile yeni bir Sağlık Ocağı inşaatı işi için sözleşme imzalamıştır. İnşaatın tahmini tamamlanma süresi 3 yıldır. Sözleşmenin güvenilir biçimde belirlenen/beklenen toplam maliyeti 8.000.000 TL olarak tahmin edilmektedir. Bu inşaat işinin toplam geliri/sözleşme bedeli ise 10.000.000 TL'dir. Yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle birinci yıl sonunda tahmin edilen maliyetlerde 500.000 TL'lik artış meydana gelmiş ve bu artışın tamamı Sağlık Bakanlığı tarafından kabul edilmiş ve sözleşme bedeline dahil edilmiştir. Ancak yaşanan ekonomik sıkıntılar kapsamında gelir ve maliyetlerin ne kadar olabileceği konusunda herhangi bir sıkıntı yaşanmamaktadır. Aynı şekilde gelirin tahsilinde de herhangi bir belirsizlik bulunmamaktadır. Ayrıca inşaat işi ile ilgili olarak, imzalanan sözleşme ayrıntıları aşağıdaki gibidir (Gelir Vergisi ile Damga Vergisi kesintileri ihmal edilmiştir).

	2013	2014	2015
Sözleşmenin Geliri (TL)	10.000.000	10.500.000	10.500.000
Yıllık Fiili Maliyet (TL)	3.000.000	2.500.000	3.000.000
Tahmini tamamlanma /	8.000.000	8.500.000	8.500.000
Sözleşme maliyeti (TL)			
Hak ediş tutarları (TL)	3.750.000	4.000.000	2.750.000

Öte yandan, yukarıda verilen örnekte, birinci yılsonunda tahmin edilen maliyetlerde yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle meydana gelen 500.000 TL'lik artışın tamamı Sağlık Bakanlığı tarafından kabul edilmiş ve sözleşme bedeline dâhil edilmişti. Ancak bu maliyet bedelinin tamamı kabul edilecek diye bir durum her zaman söz konusu değildir. Örneğin verilen ve öngörülen maliyetlerdeki 500.000 TL'lik artışın sadece 250.000 TL'lik kısmı Sağlık Bakanlığı tarafından kabul edilip ve sözleşmeye bu bedel üzerinden

eklenmiş olması durumunda aşağıdaki şekilde hesaplama yapılması gerekmektedir.⁴

	2013	2014	2015
Sözleşmenin Geliri (TL)	10.000.000	10.250.000	10.250.000
Yıllık Fiili Maliyet (TL)	3.000.000	2.500.000	3.000.000
Tahmini tamamlanma/Sözleşme maliyeti (TL)	8.000.000	8.500.000	8.500.000
Hak ediş tutarları (TL)	3.750.000	4.000.000	2.750.000

Vergi Mevzuatına Göre Yapılması Gereken Muhasebe Kayıtları (Tamamlanmış Sözleşme Yöntemi)⁵

2013 yılında yapılacak muhasebe kayıtları:

----- 31.12.2013 ----- 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ 191. İNDİRİLECEK KDV. 100. KASA - İnşaat için yapılan harcamaların kaydı -----31.12.2013----- 102. BANKALAR. 350. Y.Y.İNŞ.ONA. HAKEDİŞ. 391. HESAPLANAN KDV - İnşaat için tahsil edilen hakedişlerin kaydı ----- / -----	3000.000 540.000 4.425.000	3.540.000 3.750.000 675.000
----- 31.12.2013 ----- 170. YILLAR YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ 741. HİZMET ÜRETİM MALİY. YNS. - İnşaat için yapılan harcamaların dönem sonu yansıtma hesabıyla bilanço hesabına aktarılması kaydı -----31.12.2013----- 741. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YNS.. 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ - Ana ve yansıtma hesapların karşılıklı kapatılması kaydı ----- / -----	3.000.000 3.000.000	3.000.000 3.000.000

⁴ Bu durumda yapılacak bir hesaplama sonucunda TMS 11'e göre yapılacak hesaplamalarda yıllar itibariyle gelir tutarları değişecektir.

⁵ Yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle birinci yılsonunda tahmin edilen maliyetlerde 500.000 TL'lik artış meydana geldiği ve bu artışın tamamının Sağlık Bakanlığı tarafından kabul edildiği varsayımıyla gerekli hesaplamalar ve muhasebe kayıtları yapılmıştır.

2014 yılında yapılacak muhasebe kayıtları:

----- 31.12.2014 ----- 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ 191. İNDİRİLECEK KDV. 100. KASA - İnşaat için yapılan harcamaların kaydı -----31.12.2014 ----- 102. BANKALAR. 350. Y.Y.İNŞ.ONA. HAKEDİŞ. 391. HESAPLANAN KDV - İnşaat için tahsil edilen hakedişlerin kaydı ----- / -----	2.500.000 450.000	2.950.000
----- 31.12.2014 ----- 170. YILLAR YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ 741. HİZMET ÜRETİM MALİY. YNS - İnşaat için yapılan harcamaların dönem sonu yansıtma hesabıyla bilanço hesabına aktarılması kaydı -----31.12.2014 ----- 741. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YNS.. 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ - Ana ve yansıtma hesapların karşılıklı kapatılması kaydı ----- / -----	2.500.000 2.500.000	2.500.000 2.500.000

2015 yılında yapılacak muhasebe kayıtları:

----- 31.12.2015 ----- 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ 191. İNDİRİLECEK KDV. 100. KASA - İnşaat için yapılan harcamaların kaydı -----31.12.2015 ----- 102. BANKALAR. 350. Y.Y.İNŞ.ONA. HAKEDİŞ. 391. HESAPLANAN KDV - İnşaat için tahsil edilen hakedişlerin kaydı ----- / -----	3.000.000 540.000	3.540.000
----- 31.12.2015 ----- 170. YILLAR YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ 741. HİZMET ÜRETİM MALİY. YNS - İnşaat için yapılan harcamaların dönem sonu yansıtma hesabıyla bilanço hesabına aktarılması kaydı -----31.12.2015 ----- 741. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YNS.. 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ - Ana ve yansıtma hesapların karşılıklı kapatılması kaydı ----- / -----	3.000.000 3.000.000	3.000.000 3.000.000

----- 31.12.2015 ----- 622. SATILAN HİZMET MALİYETİ. 170. Y. YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİY. - İnşaat maliyetlerinin bilanço hesabından maliyet hesabına aktarılması -----31.12.2015-----	8.500.000	8.500.000
350. Y.Y. İNŞ. ONA. HAKEDİŞLERİ 600. YURT İÇİ SAT. HESABI - Önceki yıllarda dahil inşaat için tahsil edilen hakedişlerin dönem sonu ilgili satışlar hesabına aktarılması kaydı.	10.500.000	10.500.000
----- 31.12.2015 ----- 600. YURT İÇİ SAT. HESABI 690. DÖN. K/Z HESABI - Önceki yıllarda dahil inşaat için tahsil edilen hakedişlerin dönem Karı/Zararı hesabına aktarılarak kapatılması -----31.12.2015-----	10.500.000	10.500.000
690. DÖNEM KAR/ZARARI HES. 622. SATILAN HİZMET MALİYETLERİ - İnşaat maliyetlerinin Dönem Karı/Zararı hesabına aktarılarak kapatılması ----- / -----	8.500.000	8.500.000
----- 31.12.2015 ----- 690. DÖN. K/Z HESABI 590. DÖNEM KARI - Dönem K/Z hesabının kapatılarak Dönem Karı hesabına aktarılması kaydı ----- / -----	2.000.000	2.000.000

TMS 11'e Göre Hesaplamalar ve Muhasebe Kayıtları (Tamamlanma Yüzdesi Yöntemi)⁶

TMS 11'e göre, inşaat ve onarım işleri sonucunda meydana gelecek kar veya zarar işin tamamlandığı yıl hesaplanamaz veya kayıtlara alınmaz. Bunun yerine her yıl ayrı ayrı olacak şekilde tamamlanma derecesine veya yüzdesine göre kar veya zarar hesaplanır veya kayıtlara alınır. Hesaplanan tamamlanma yüzdesi sözleşme bedeline oranlanarak cari yılın hasılatı tespit edilir. Ayrıca TMS 11'e göre, muhasebe kayıtlarına alınacak gelir ve giderler dönem sonunda meydana gelmiş veya gerçekleşmiş maliyetlerin sözleşme belirtilen maliyete bölünerek hesaplanan tamamlanma oranı dikkate alınmaktadır. Tamamlanma oranı ve cari dönemlere ait gelir ve maliyetler nasıl hesaplandığı aşağıda gösterilmiştir.

$$\text{Tamamlanma Yüzdesi} = \frac{\text{Füli Maliyet (Tahakkuk Etmiş Maliyet Tutarı)}}{\text{Tahmini Toplam Sözleşme Maliyeti}}$$

⁶ Uygulamada KDV dikkate alınmamıştır.

2013 yılı için tamamlanma yüzdesi;

Tamamlanma Yüzdesi = Fiili Maliyet / Tahmini Sözleşme Maliyeti

Tamamlanma Yüzdesinin Oranı = 3.000.000/8.000.000=%37,5

2013 Yılında Kayıtlarda Gösterilmesi Gereken Gelir Tutarı:

10.000.000TL * 0,375= 3.750.000TL

2013 yılında yapılacak muhasebe kayıtları:

----- 31.12.2013 ----- 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ 191. İNDİRİLECEK KDV. 100. KASA - İnşaat için yapılan harcamaların kaydı -----31.12.2013----- 102. BANKALAR. 350. Y.Y.İNŞ.ONA. HAKEDİŞ. 391. HESAPLANAN KDV - İnşaat için tahsil edilen hakedişlerin kaydı	3000.000 540.000 4.425.000	3.540.000 3.750.000 675.000
----- 31.12.2013 ----- 170. YILLAR YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ 741. HİZMET ÜRETİM MALİY. YNS -İnşaat için yapılan harcamaların dönem sonu yansıtma hesabıyla bilanço hesabına aktarılması kaydı -----31.12.2013----- 741. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YNS.. 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ - Ana ve yansıtma hesapların karşılıklı kapatılması kaydı ----- / -----	3.000.000 3.000.000	3.000.000 3.000.000
----- 31.12.2013 ----- 622. SATILAN HİZMET MALİYETİ. 170. Y. YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİY. -İnşaat maliyetlerinin bilanço hesabından maliyet hesabına aktarılması -----31.12.2013----- 350. Y.Y. İNŞ. ONA. HAKEDİŞLERİ 600. YURT İÇİ SAT. HESABI - Önceki yıllarda dahil inşaat için tahsil edilen hakedişlerin dönem sonu ilgili satışlar hesabına aktarılması kaydı.	3.000.000 3.750.000	3.000.000 3.750.000
----- 31.12.2013 ----- 600. YURT İÇİ SAT. HESABI 690. DÖN. K/Z HESABI - Önceki yıllarda dahil inşaat için tahsil edilen hakedişlerin dönem Karı/Zararı hesabına aktarılarak kapatılması -----31.12.2013----- 690. DÖNEM KAR/ZARARI HES. 622. SATILAN HİZMET MALİYETLERİ - İnşaat maliyetlerinin Dönem Karı/Zararı hesabına aktarılarak kapatılması ----- / -----	3.750.000 3.000.000	3.750.000 3.000.000

----- 31.12.2013 ----- 690. DÖN. K/Z HESABI 590. DÖNEM KARI -Dönem K/Z hesabının kapatılarak Dönem Karı hesabına aktarılması kaydı ----- / -----	750.000	750.000
--	---------	---------

2014 yılı için tamamlanma yüzdesi;⁷

Tamamlanma Yüzdesi = Fiili Maliyet / Tahmini Sözleşme Maliyeti

$3.000.000+2.500.000/8.500.000= \% 64,7$

2014 Yılında Kayıtlarda Gösterilmesi Gereken Gelir Tutarı:

$(10.500.000\text{TL}-3.750.000\text{TL}) * 0,647=4.367.250 \text{ TL}$

2014 yılında yapılacak muhasebe kayıtları:

----- 31.12.2014 ----- 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ 191. İNDİRİLECEK KDV. 100. KASA - İnşaat için yapılan harcamaların kaydı -----31.12.2014 ----- 102. BANKALAR. 350. Y.Y.İNŞ.ONA. HAKEDİŞ. 391. HESAPLANAN KDV - İnşaat için tahsil edilen hakedişlerin kaydı ----- / -----	2.500.000 450.000	2.950.000
----- 31.12.2014 ----- 170. YILLAR YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ 741. HİZMET ÜRETİM MALİY. YNS -İnşaat için yapılan harcamaların dönem sonu yansıtma hesabıyla bilanço hesabına aktarılması kaydı -----31.12.2014 ----- 741. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YNS. 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ - Ana ve yansıtma hesapların karşılıklı kapatılması kaydı ----- / -----	2.500.000 2.500.000	2.500.000 2.500.000

⁷ TMS 11'de bulunan tamamlanma yüzdesi yöntemine göre, her dönemde ayrı ayrı olarak meydana gelen ve dönem içindeki tahminlere göre belirlenen gelir ve maliyetler birikimli olarak hesaplanır" ilkesi gereğince 2. ve 3. yılların kayıtlarında birikim ilkesi dikkate alınarak hesaplamalar yapılmıştır (TMS 11, mad. 38).

----- 31.12.2014 ----- 622. SATILAN HİZMET MALİYETİ. 170. Y. YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİY. -İnşaat maliyetlerinin bilanço hesabından maliyet hesabına aktarılması -----31.12.2014-----	2.500.000	2.500.000
350. Y.Y. İNŞ. ONA. HAKEDİŞLERİ 12X. DEVAM EDEN İNŞ. OLAN ALACAKLAR ⁸ 600. YURT İÇİ SAT. HESABI - Önceki yıllarda dahil inşaat için tahsil edilen hakedişlerin dönem sonu ilgili satışlar hesabına aktarılması kaydı.	4.000.000 367.250	4.367.250
----- 31.12.2014 ----- 600. YURT İÇİ SAT. HESABI 690. DÖN. K/Z HESABI - Önceki yıllarda dahil inşaat için tahsil edilen hakedişlerin dönem Karı/Zararı hesabına aktarılarak kapatılması. -----31.12.2014----- 690. DÖNEM KAR/ZARARI HES. 622. SATILAN HİZMET MALİYETLERİ - İnşaat maliyetlerinin Dönem Karı/Zararı hesabına aktarılarak kapatılması. ----- / -----	4.367.250 2.500.000	4.367.250 2.500.000
----- 31.12.2014 ----- 690. DÖN. K/Z HESABI 590. DÖNEM KARI -Dönem K/Z hesabının kapatılarak Dönem Karı hesabına aktarılması kaydı ----- / -----	1.867.250	1.867.250

2015 yılı için tamamlanma yüzdesi;

Tamamlanma Yüzdesi = Fiili Maliyet / Tahmini Sözleşme Maliyeti

$$3.000.000+2.500.000 + 3.000.000/8.500.000 = \%100$$

2015 Yılında Kayıtlarda Gösterilmesi Gereken Gelir Tutarı:

$$11.250.000\text{TL} - (3.750.000\text{TL}+4.367.250) * 0,100= 3.123.750 \text{ TL}$$

8 Bu hesap; TMS 11'e göre, inşaat ve onarım işlerinin tamamlanma derecesine göre kayıtlara alınan, ancak hakedişe dönüşmemiş veya tahakkuk olmuş gelirin izlendiği hesaptır. Bu kapsamda Akdoğan ve Sevilengül (2007) çalışmalarında "XXX. Hakedişe Bağlanacak Gelir Tahakkukları" hesabının kullanılmasını önermişlerdir. Ancak Bozkurt (2013) çalışmasında "12X. Devam Eden İnş. Olan Alacaklar" hesabının kullanılmasını önermiştir. Bozkurt (2013) çalışmasında öneri niteliğinde verilmiş olduğu bu hesap çalışmamızda benimsenmiştir.

2015 yılında yapılacak muhasebe kayıtları:

<p>----- 31.12.2015 ----- 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ 191. İNDİRİLECEK KDV. 100. KASA - İnşaat için yapılan harcamaların kaydı -----31.12.2015----- 102. BANKALAR. 350. Y.Y.İNŞ.ONA. HAKEDİŞ. 391. HESAPLANAN KDV - İnşaat için tahsil edilen hakedişlerin kaydı ----- / -----</p>	<p>3.000.000 540.000 3.540.000 3.245.000 2.750.000 495.000</p>	<p>3.540.000 2.750.000 495.000</p>
<p>----- 31.12.2015 ----- 170. YILLAR YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ 741. HİZMET ÜRETİM MALİY. YNS -İnşaat için yapılan harcamaların dönem sonu yansıtma hesabıyla bilanço hesabına aktarılması kaydı -----31.12.2015----- 741. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YNS.. 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ - Ana ve yansıtma hesapların karşılıklı kapatılması kaydı ----- / -----</p>	<p>3.000.000 3.000.000 3.000.000</p>	<p>3.000.000 3.000.000 3.000.000</p>
<p>----- 31.12.2015 ----- 622. SATILAN HİZMET MALİYETİ. 170. Y. YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİY. -İnşaat maliyetlerinin bilanço hesabından maliyet hesabına aktarılması -----31.12.2015----- 350. Y.Y. İNŞ. ONA. HAKEDİŞLERİ 600-YURT İÇİ SAT. HESABI 32X. DEVAM EDEN İNŞ. OLAN BORÇLAR⁹ - Önceki yıllarda dahil inşaat için tahsil edilen hakedişlerin dönem sonu ilgili satışlar hesabına aktarılması kaydı.</p>	<p>3.000.000 2.750.000</p>	<p>3.000.000 2.382.750 367.250</p>
<p>----- 31.12.2015 ----- 600.YURT İÇİ SAT. HESABI 690. DÖN. K/Z HESABI - Önceki yıllarda dahil inşaat için tahsil edilen hakedişlerin dönem Karı/Zararı hesabına aktarılarak kapatılması. -----31.12.2015----- 690. DÖNEM KAR/ZARARI HES. 622. SATILAN HİZMET MALİYETLERİ - İnşaat maliyetlerinin Dönem Karı/Zararı hesabına aktarılarak kapatılması. ----- / -----</p>	<p>3.123.750 3.000.000</p>	<p>3.123.750 3.000.000</p>

⁹ Bu hesap; TMS 11'e göre, inşaat ve onarım işlerinin tamamlanma derecesine göre kayıtlara alınan, ancak hakedişe dönüşmemiş veya tahakkuk olmuş gelirin izlendiği hesaptır. Bu kapsamda Akdoğan ve Sevilengül (2007) çalışmalarında "XXX. HAKEDİŞE BAĞLANACAK GELİR TAHAKKUKLARI" hesabının kullanılmasını önermişlerdir. Ancak Bozkurt (2013) çalışmasında "32X. DEVAM EDEN İNŞ. OLAN BORÇLAR" hesabının kullanılmasını önermiştir. Bozkurt (2013) çalışmasında öneri niteliğinde verilmiş olduğu bu hesap çalışmamızda benimsenmiştir.

----- 31.12.2015 ----- 690. DÖN. K/Z HESABI 590. DÖNEM KARI -Dönem K/Z hesabının kapatılarak Dönem Karı hesabına aktarılması kayı ----- / -----	123.750	123.750
--	---------	---------

Yukarıda verilen açıklamalar ve hesaplamalar kapsamında;

i) Vergi mevzuatımız kapsamında 2013-2015 yıllarına ait Gelir Tablosu,

Hesaplar / Yıllar	2013	2014	2015
Satışların Tutarı	-	-	10.500.000
Satılan Malların	-	-	8.500.000
Maliyeti			
Brüt Kar	-	-	2.000.000

ii) TMS 11 kapsamında 2013-2015 yıllarına ait Gelir Tablosu,

Hesaplar / Yıllar	2013	2014	2015
Satışların Tutarı	3.750.000	4.367.250	3.123.750
Satılan Malların	3.000.000	2.500.000	3.000.000
Maliyeti			
Brüt Kar	750.000	1.867.250	123.750

Tamamlanmış sözleşme yönteminde (VUK), gelir ve giderler için tamamlanmasına kadar bilanço hesaplarında takip edilmekte, işin tamamlanmasından sonra gelir tablosuna yansıtılmaktadır. Bu durum, dönemsellik ilkesine aykırı olup, daha çok vergi odaklıdır. Tamamlanma yüzdesi yönteminde (TMS 11) ise, gelir ve giderler için tamamlanması beklenmeden ilgili döneme ait tutarlar, gelir tablosuna yansıtılmaktadır. Böylece tamamlanma yüzdesi yönteminde dönemsellik kavramı uyulmakta, performans, kar ve zararın belirlenmesi açısından doğru bilgiler yansıtmakta ve uzun vadeli sözleşmelerde tercih edilmektedir (Varol, 2016: 64).

Örnek Olay 2: (Sonucun Güvenilir Biçimde Öngörülmemesi Durumu)

DİNÇER İnşaat Taah. A.Ş., 2012 yılında özel bir okul yapımı için ihaleyi kazanmış ve sözleşme imzalamıştır. Sözleşmenin toplam maliyeti 2.400.000,00 TL ve sözleşmenin toplam geliri 3.000.000 TL'dir. İnşaat işinin tamamlanma süresi kuvvetle muhtemel 2 yıl olarak tahmin

edilmektedir. Dünyada yaşanan ekonomik kriz nedeniyle gelir ve maliyetlerin ne kadar olabileceği tam olarak tahmin edilememektedir. Ancak gelirin tahsilinde herhangi bir belirsizlik bulunmamaktadır. 2012 yılında tamamı peşin ödenen fiili maliyet tutarı 1.800.000 TL ve 2012 yılında tamamı peşin tahsil edilen hakediş tutarı ise 2.000.000 TL'dir. Bu bilgilere göre 2012 yılına ait yevmiye kayıtları (TMS 11 ve Vergi Mevzuatı kapsamında) aşağıda olduğu gibidir (Bozkurt, 2013: 187-189'dan uyarlanmıştır).

Vergi Mevzuatını Göre Yapılması Gereken Muhasebe Kayıtları (Tamamlanmış Sözleşme Yöntemi)

2012 yılında yapılacak muhasebe kayıtları:

----- 31.12.2012 ----- 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ 191. İNDİRİLECEK KDV. 100. KASA - İnşaat için yapılan harcamaların kaydı -----31.12.2012-----	1.800.000 324.000	2.124.000
102. BANKALAR. 350. Y.Y.İNŞ.ONA. HAKEDİŞ. 391. HESAPLANAN KDV - İnşaat için tahsil edilen hakedişlerin kaydı ----- / -----	2.360.000	2.000.000 360.000
----- 31.12.2012 ----- 170. YILLAR YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ 741. HİZMET ÜRETİM MALİY. YNS. -İnşaat için yapılan harcamaların dönem sonu yansıtma hesabıyla bilanço hesabına aktarılması kaydı -----31.12.2012-----	1.800.000	1.800.000
741. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YNS.. 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ - Ana ve yansıtma hesapların karşılıklı kapatılması kaydı ----- / -----	1.800.000	1.800.000

TMS 11'e Göre Hesaplamalar ve Muhasebe Kayıtları (Tamamlanma Yüzdesi Yöntemi)

Soruda belirtildiği üzere Dünyada yaşanan ekonomik kriz nedeniyle gelir ve maliyetlerin ne kadar olabileceği tam olarak tahmin edilememektedir.İlgili standart gereği, maliyetler güvenilir bir biçimde tahmin edilemediğinden dolayı, hasılat, 2012 yılı fiili maliyeti kadar kayıtlara alınacak ve ne kar ne de zarar oluşacaktır. Yani;

2012 Yılı Tamamlanma Yüzdesi:

$1.800.000 / 2.400.000 = \%75$ olsa da

2012 Yılında Kayıtlarda Gösterilmesi Gereken Hasılat Tutarı:

3.000.000 TL * 0,75 = 2.250.000 TL değil, 1.800.000 TL olacaktır.

Doğal Olarak 2012 Yılı Brüt Karı da:

1.800.000 TL - 1.800.00 TL = 0 TL olacaktır.

2012 yılında yapılacak muhasebe kayıtları:

----- 31.12.2012 ----- 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ 191. İNDİRİLECEK KDV. 100-KASA - İnşaat için yapılan harcamaların kaydı -----31.12.2012----- 102-BANKALAR. 350. Y.Y.İNŞ.ONA. HAKEDİŞ. 391. HESAPLANAN KDV - İnşaat için tahsil edilen hakedişlerin kaydı ----- / -----	1.800.000 324.000 2.360.000	2.124.000 2.000.000 360.000
----- 31.12.2012 ----- 170. YILLAR YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ 741. HİZMET ÜRETİM MALİY. YNS -İnşaat için yapılan harcamaların dönem sonu yansıtma hesabıyla bilanço hesabına aktarılması kaydı -----31.12.2012----- 741. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YNS.. 740. HİZMET ÜRETİM MALİYETİ - Ana ve yansıtma hesapların karşılıklı kapatılması kaydı ----- ----- / -----	1.800.000 1.800.000	1.800.000 1.800.000
----- 31.12.2012 ----- 622. SATILAN HİZMET MALİYETİ. 170. Y. YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİY. -İnşaat maliyetlerinin bilanço hesabından maliyet hesabına aktarılması -----31.12.2012----- 350. Y.Y. İNŞ. ONA. HAKEDİŞLERİ 600-YURT İÇİ SAT. HESABI 32X. DEVAM EDEN İNŞ. OLAN BORÇLAR -Önceki yıllarda dahil inşaat için tahsil edilen hakedişlerin dönem sonu ilgili satışlar hesabına aktarılması kaydı.	1.800.000 2.000.000	1.800.000 1.800.000 200.000
----- 31.12.2012 ----- 600. YURT İÇİ SAT. HESABI 690. DÖN. K/Z HESABI - Önceki yıllarda dahil inşaat için tahsil edilen hakedişlerin dönem Karı/Zararı hesabına aktarılarak kapatılması -----31.12.2012----- 690. DÖNEM KAR/ZARARI HES. 622. SATILAN HİZMET MALİYETLERİ - İnşaat maliyetlerinin Dönem Karı/Zararı hesabına aktarılarak kapatılması	1.800.000 1.800.000	1.800.000 1.800.000

Yukarıda verilen açıklamalar ve hesaplamalar kapsamında;
i) Vergi mevzuatımız kapsamında 2012 yılına ait Gelir Tablosu,

Hesaplar / Yıllar	2012
Satışların Tutarı	-
Satılan Malların Maliyeti	-
Brüt Kar	-

ii) TMS 11 kapsamında 2012 yılına ait Gelir Tablosu,

Hesaplar / Yıllar	2012
Satışların Tutarı	1.800.000
Satılan Malların Maliyeti	1.800.000
Brüt Kar	-

TMS 11’de belirtildiği üzere, yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinin sonucunun ne olacağı kesin kesinlik değil ise, sadece kesin olan sözleşme giderlerinin/maliyetlerinin kazanılabilecek bölümü gelir olarak kayıtlara alınır ve sözleşme giderleri meydana geldikleri dönemin gideri olarak kaydedilir (TMS 11, mad. 36).

TFRS 15’e Göre Hesaplamalar ve Muhasebe Kayıtları

Daha öncede ifade edildiği gibi, yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinde maliyet konusu (maliyet hesaplaması) TFRS 15 ve TMS 11’de aynı şekilde olmasına rağmen hasılatın hesaplanması farklıdır. TFRS 15’e göre edim yükümlülüğü gerçekleştirilmiş ve müşteriye transfer edilerek müşteri işletmenin kontrolüne geçmiş olan işler gelir olarak tahakkuk ettirilebilmektedir. Zaman süresince gerçekleşen tek bir edim yükümlülüğüne sahip olan işletmemiz artık tamamlanma yüzdesi (TMS 11) ve tamamlanmış sözleşme (VUK) yöntemlerini kullanmak yerine sözleşmede belirlenmiş olan hakediş bedeli üzerinden gelir hesaplayacaktır. Diğer bir ifadeyle, yeni standart ile mevcut uygulamalardaki (TMS 11 ve VUK) temel fark edim yükümlülüğü gerçekleştirilmeyen hasılatın gelir tahakkukları olarak dikkate alınmamasıdır.

TFRS 15’de hasılatın gelir olarak dikkate alınması veya gelirin tahakkuk etmesi için tamamlama yüzdesi yöntemi yerine edim yükümlülüğünün yerine getirilmesi açıklanmıştır. Edim yükümlülüğü, sözleşmede belirlenen malların veya hizmetlerin müşteriye transferi anlamına gelir. Mal veya hizmetin müşteriye transferi ile edim yükümlülüğü gerçekleşir ve gelir tahakkuk ettirilir (Keskin ve Dinçer, 2015: 227).

Örnek uygulamaya bakıldığında, sözleşmenin tarafları birinci yılın sonunda sözleşme kapsamını değiştirdikleri ve karşılıklı olarak onayladıkları için söz konusu inşaat sözleşmesi değişikliğe uğramıştır (değişiklik tarihi 2014). Değişiklik tarihinde söz konusu inşaat işlemi, değişiklik tarihinden önceki inşaat işleminden ayrılamayacağından tek bir sözleşme yükümlülüğü olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda işletmenin söz konusu değişikliği orijinal sözleşmenin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Buna göre işletme değişiklik sonrası sürecin ölçümünü güncelleyerek ve toplam beklenen maliyeti ilk yıl gerçekleşen maliyete oranlayarak tamamlanan yükümlülüğü (ek hasılatı) yeniden hesaplamalıdır. Sözleşmedeki değişiklik sonrası durum aşağıda hesaplanmıştır.

2014 yılı için Tamamlanan yükümlülük yüzdesi;

Toplam gelir / sözleşme bedeli: $10.000.000 + 500.000 = 10.500.000$ TL

Belirlenen/beklenen maliyet: $8.000.000 + 500.000 = 8.500.000$ TL

Tamamlanan yükümlülük yüzdesi: $3.000.000 (0,375^{10} * 8.000.000) / 8.500.000 = 0,352$

2014 yılında yapılacak ek hasılatın hesaplaması;

Buna göre, değişiklik olduğu zaman (2014 yılı için) meydana gelecek ek hasılat şu şekilde hesaplanacaktır:

$(10.500.000 * 0,352) - 3.750.000^{11} = (54.000)$ TL¹²

Örnek uygulama kapsamında yapılan hesaplamalarda görüldüğü üzere, birinci yılın sonunda tahmin edilen maliyetlerde 500.000 TL'lik artış meydana gelmiştir ve bu artışın tamamı sözleşme gereği sözleşme bedeline/gelirine aynı miktarda dahil edilmiştir. Meydana gelen maliyet artışı oranında gelir tahakkuk ettiği için dolayı ek bir hasılat oluşmamıştır (54.000 TL). Ancak tahmin edilen maliyetten (500.000 TL) daha çok sözleşme bedeli (hasılat) olsaydı ek bir gelir söz konusu olacaktı (aynı durum 2015 yılı içinde geçerlidir). Bu durumda 2014 yılı için aşağıdaki şekilde kayıtlara ek bir hasılat olarak alınacaktı:

	-----31.12.2014-----				
	<i>İLGİLİ HESAP</i>		<i>XXX</i>		
	<i>600-YURT İÇİ SAT. HESABI</i>		<i>XXX</i>		

¹⁰ 2013 yılı itibarıyla işin tamamlanma derecesi.

¹¹ 2013 yılında kayıtlara alınan gelir tutarı

¹² Sözleşme değişikliği tarihi ya da öncesinde transfer edilen mal ve hizmetlerin, yeni sözleşmede yer alan mal ve hizmet bakiyesinden farklı olmaması nedeniyle sözkonusu değişikliği eski sözleşmenin bir unsuruymuş gibi kayıtlara alınır (UFRS 15, mad. 21/b).

Sonuç

Yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinde, elde edilecek gelirin veya karın, hangi yılda nasıl hesaplanacağı ve hangi şekilde muhasebeleştirilip raporlanacağı önemli bir konudur. Bu konu, VUK'un 193 sayılı GVK'nın 42-44. maddeleriyle açıklanmıştır. VUK'da, yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinde tamamlanmış sözleşme yönteminin kullanılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Buna göre, inşaat ve onarım işlerinin sonucunda meydana gelecek kar veya zararın, sözkonusu faaliyetlerin sonucunda hesaplanarak kayıtlara alınması gerekmektedir. Ancak bu durum dönemsellik ilkesiyle çelişmektedir. Bu çelişki TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri Standardıyla giderilmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda TMS 11, tamamlanma yüzdesi yönteminin kullanılmasını zorunlu tutmuştur. VUK'un benimsemiş olduğu yöntemde tamamlanmış sözleşme, yıllara yaygın inşaat ve onarım işleri sonucunda meydana gelecek kar veya zararının belirlenmesi, inşaat işinin bitmesine bağlıdır. İş bitiminde de, kar ya da zarar hesaplanabilir olmaktadır. Tamamlanmış sözleşme yönteminde muhasebe ilkeleri yönünden ihtiyatlılık kavramına önem verildiği ancak dönemsellik kavramına uyulmadığı söylenebilir. Bu durum her ne kadar ihtiyatlılık ilkesiyle örtüşmekteyse de dönemsellik ilkesi ile uyumu neredeyse ortadan kaldırmaktadır. Bu yöntem bilgi kullanıcılarının daha şeffaf bilgiler elde etmesini kısıtlamakta ve çıkar gruplarının dezavantajına bir durum meydana getirmektedir. Tamamlanma yüzdesi yönteminde ise, kar ya da zararın hesaplanması için işin bitmesi beklenmez ve her yıl sözleşmede belirlenen gelir, işin bittiği kısma kadar (tamamlanma aşaması) meydana gelen maliyetlerle karşılaştırmak suretiyle gelir veya maliyetler sonucunda oluşacak kâr veya zarar kayıtlara alınarak raporlanır. Diğer bir ifadeyle, tamamlanma yüzdesi yönteminde, sözleşmeden elde edilecek gelir yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinin yapıldığı dönemde kar veya zarar olarak kayıtlara alınır. Sözkonusu maliyetler ise cari dönemin kar veya zararı olarak kayıtlara alınır. Ancak, inşaat ve onarım işleri nedeniyle sonraki dönemlerde meydana gelebilecek muhtemel maliyetler, gelirlerden fazla olması durumunda, gider olarak muhasebe kayıtlarına alınmalıdır. Bu şekilde inşaat işletmeleri, dönemsellik kavramını gereği gibi yerine getirmiş olacaktır. Bunun sonucunda, sözkonusu maliyetler ve gelirler dönemlere dağıtılarak, finansal tabloların güvenilirliği artmış olacaktır.

TFRS 15, hasılatı yeniden belirlemeyi veya tanımlamayı amaçlamıştır. Bu standart, hasılatla ilgili olan bazı standartları yeniden düzenlemeyi veya kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, yıllara yaygın inşaat yapan

işletmeler için hakediş tutarını (zamanın belirli bir noktasında sözleşme fiyatına göre sözleşmede belirledikleri) tahsil edildiği dönemde hasılat yazılabilmesini imkan vermektedir. Bu şekilde tamamlanma yüzdesi yöntemi terk edilerek, maliyetler ve elde edilen hasılat gerçekçi bir şekilde finansal tablolara yansıtılması amaçlanmıştır. TFRS 15, tamamlama yüzdesi yöntemi yerine edim yükümlülüğünün yerine getirilmesi açıklanmıştır. TFRS'ye göre taahhüt edilen mal ve hizmetlerin transferi ile hasılat doğmaktadır. Sonuç olarak, yıllara yaygın inşaat ve onarım işlemleri konusunda yeni standart TFRS 15 ile mevcut TMS 11, hasılat konusunda ayrılmaktadır. Ancak maliyet hesaplama konusunda herhangi bir değişiklik bulunmamaktadır.

Yukarıda yapılan açıklamalar kapsamında bu çalışmada, inşaat işletmelerinde meydana gelen gelir ve maliyetlerin TMS 11 ve VUK kapsamında nasıl hesaplanması gerektiği ve bu hesaplamaların hangi şekilde muhasebeleştirilmesi ve raporlanması gerektiğini açıklamak için örnek uygulamalara yer verilmiştir. Bu bağlamda konuyla ilgilenenlere, tamamlanmış sözleşme ve tamamlanma yüzdesi yöntemi ile yeni TFRS 15 standardının inşaat işlemleriyle ilgili yenilikleri ve değişiklikleri karşılaştırmak suretiyle inşaat işlerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olunması amaçlanmıştır.

Kaynaklar

- Akdoğan, N. ve Sevilengül O. (2007). *Türkiye muhasebe standartları ile uyumlu tekdüzen muhasebe sistemi uygulaması*. 12. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aktaş, R. ve Varol, İ. D. (2017). Yeni Hasılat Standardı TFRS 15'e Göre Hasılatın Muhasebeleştirilmesi: Çok Unsurlu Sözleşmeler ve Sözleşme Değişiklikleri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (73): 27-50.
- Alagöz, A. (2009). TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri Standardı Çerçevesinde İnşaat İşlerinde Sözleşme Maliyet ve Gelirlerinin Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, S.: 1-36.
- Bozkurt, İ. (2013). *Türkiye Muhasebe Standartları*. Adalet Yayınevi: Ankara
- Gökçen, G., Ataman, B. ve Çakıcı, C. (2011). *Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamaları*. İstanbul: Türkmen Kitapevi.
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (2005), TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri Standardı, <http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/TürkiyeMuhasebeStandartları/TMS-TFRS2016Seti/TMS11.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.05.2017).

- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (2005), Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve Standardı, [http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/TürkiyeMuhasebeStandartları/TMSTFRS2016Seti/F_R_I_K_C\(1\).pdf](http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/TürkiyeMuhasebeStandartları/TMSTFRS2016Seti/F_R_I_K_C(1).pdf), (Erişim Tarihi: 10.06.2017).
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (2016), TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat Standardı, http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/TürkiyeMuhasebeStandartları/TMSTFRS2018Seti/TFRS/TFRS_15_2018.pdf, (Erişim Tarihi: 12.07.2017).
- Karaca, N., ve Misket, G. (2014). TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri Standardı Kapsamında Muhasebe Uygulamaları, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 4(10).
- Keskin A. İ. ve Dinçer B. (2015). UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Elde Edilen Hasılat Standardının İncelenmesi ve Telekomünikasyon Sektörüne İlişkin Bir Uygulama. *Maliye Finans Yazıları*, (103): 219-246.
- Köse, T. ve Şengül Ç. D. (2015). Yeni Hasılat Standardı ve Getirdiği Değişiklikler, *Mali Çözüm Dergisi*, 25 (127): 19-43.
- Örten, R. ve Karapınar, A. (2009). *Dönem Sonu Muhasebe Uygulamaları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sayarı, M. (2010). İnşaat Taahhüt Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, *Türkiye Birinci Sektörel Muhasebe Uygulamaları Sempozyumu*, Kayseri SMMMO, (20): 107-118.
- Varol, İ. D. (2016). Yeni Hasılat Standardı TFRS 15 “Müşterilerle Yapılan Sözleşmelerden Doğan Hasılat”: Yorum ve Uygulamaları, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Manisa.
- Yılmaz, F. (2009). TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri Standardının İşletmeler Üzerindeki Etkisi: İMKB’de Hisse Senetleri İşlem Gören Bir İnşaat Şirketi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi*, 20, (64): 8-26.

TECHNICAL AND SCALE EFFICIENCY OF THE TURKISH AUTOMOTIVE INDUSTRY USING DATA ENVELOPMENT ANALYSIS¹

Ayşe ÇOBAN², Orhan ÇOBAN³, Duygu BAYSAL KURT⁴

Abstract

In this study, regarding to the period of 2011-2015, the technical and scale efficiencies of 14 firms as well as the changes of their total factor productivities were analyzed. In identifying the relative efficiencies of the firms, Data Enveloping Analysis were utilized, and in introducing the variation of total factor productivity in time Malmquist Total Factor Productivity Index. According to the results of analysis, under the assumption of constant return, in the years of 2011 and 2013, it was identified that only Oyak Renault reached maximum output and in the years of 2012, 2014, and 2015, Hyundai Assan and Oyak Renault. Under the assumption of variable return, it was identified that in the years of 2011, 2012, 2014 and, 2015, A.I.O.S., Hattat Tarım, Hyundai Assan, Otokar, Oyak Renault and Türk Traktör took place on the frontier of full production and in 2013, A.I.O.S., Hattat Tarım, Otokar, Oyak Renault and Türk Traktör. When scale efficiencies are examined, it was identified that in the years of 2011 and 2013, Oyak Renault made production in optimal production scale and in the years of 2012, 2014, and 2015, Hyundai Assan and Oyak Renault, while the scale efficiencies of the other firms were less than from the other aspect, it was identified that total factor productivity of Turkish automotive industry increased by 14% and that maximum increase on the basis of firm actualized in the firm A.I.O.S.

Keywords: DEA, Automotive Industry, Turkey.

¹ This paper was presented at the 15th international conference on data envelopment analysis held in Prague / Czech Republic on 26-29 June 2017.

² Selcuk University, Department of Logistic, Konya, Turkey, acoban@selcuk.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-7844-7633

³ Selcuk University, Department of Economics, Konya, Turkey, ocoban@selcuk.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-6137-8937

⁴ Bayburt University, Department of Economics, Bayburt, Turkey, duygukurt@bayburt.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-8364-0705

Makale gönderilme tarihi: 31 Mart 2018. Makale kabul tarihi: 18 Kasım 2018.

Makale türü: Araştırma Makalesi

VERİ ZARFLAMA ANALİZİ YARDIMIYLA TÜRK OTOMOTİV ENDÜSTRİSİNDE TEKNİK VE ÖLÇEK ETKİNLİĞİ

Ayşe ÇOBAN, Orhan ÇOBAN, Duygu BAYSAL KURT

z

Bu araştırmada 2011-2015 dönemi dikkate alınarak, otomotiv ana sanayinde faaliyet gösteren 14 firmanın teknik ve ölçek etkinliklerinin yanı sıra toplam faktör verimliliklerindeki değişmeler analiz edilmiştir. Firmaların göreli etkinliklerinin belirlenmesinde Veri Zarflama Analizinden, toplam faktör verimliliğinin zaman içindeki değişiminin ortaya konulmasında Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında 2011 ve 2013 yıllarında sadece Oyak Renault'un 2012, 2014 ve 2015 yıllarında ise sadece Hyundai Assan ve Oyak Renault'un maksimum çıktıya ulaştıkları tespit edilmiştir. Değişken getiri varsayımı altında ise 2011, 2012, 2014 ve 2015 yıllarında A.I.O.S., Hattat Tarım, Hyundai Assan, Otokar, Oyak Renault ve Türk Traktör'un, 2013 yılında ise A.I.O.S., Hattat Tarım, Otokar, Oyak Renault ve Türk Traktör'un tam üretim sınırı üzerinde yer aldıkları belirlenmiştir. Ölçek etkinlikleri incelendiğinde ise, 2011 ve 2013 yıllarında Oyak Renault'un, 2012, 2014 ve 2015 yıllarında ise Hyundai Assan ve Oyak Renault'un optimal üretim ölçeğinde üretim yaptıkları, diğer firmaların ise ölçek etkinliklerinin 1'den küçük olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan Türk otomotiv sanayinin toplam faktör verimliliğinin % 14 arttığı, firma bazında en fazla artışı A.I.O.S. firmasında gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: VZA, Otomotiv Endüstrisi, Türkiye

Introduction

The globalization process, which has gained momentum in almost every area since the 1990s, has also increased the importance of rational and effective use of available resources. When a problem is addressed in terms of companies that are economic decision makers, maximization of costs and maximization of production are profit maximization, which is the ultimate goal, depending on the intermediate purposes. When it is considered from the sectorial point of view, it can be said that one of the sectors where the effect of globalization is most seen is the automotive industry. For this reason, the automotive industry is perceived as a prototype in terms of globalized products. The first assembly production experiment in the Turkish automotive industry, which dates back to the beginning of the 20th century, was made by Ford Motor Istanbul in 1929. The Turkish Automotive Industry, which produced a total of 10,000 vehicles in the 1960s, has reached 1.8 million vehicle production capacities today. According to the data of the year 2015, approximately 50000 people are employed in the Turkish automotive main industry, 1.5 million vehicles are produced and about 1 million of these vehicles are exported. The export revenue of the industry is about 14 billion dollars (Çoban, 2007; OSD, 2016).

Maritz and Shieh (2013) have researched performance of automobile industry in Taiwan with data envelopment analysis for 2007-2009 period. In this paper, inputs are number of employee, operating cost and gross asset, output is operating income. The results showed that average total efficiency was 0.89 in 2007-2009 period. Tran and Ngo (2014), have analyzed the efficiency and productivity change of the Vietnamese automobile industry during the 2004-2007 periods, using the Malmquist - Data Envelopment Analysis approach. In this study, inputs are the number of labor and total capital resources (payments to labor (salaries and benefits), payments for tools and materials, and payments for the firm's construction). Outputs are also value of productions and turnovers. This analysis findings have showed that efficiency of the Vietnamese automobile firms were low. Tatlı and Bayrak (2016) have analyzed production efficiency for 15 automotive manufacturer firms listed in Borsa Istanbul according to period of 2010-2014 with both static and dynamic Data Envelopment Analysis. When equity, personnel costs, raw material costs and R&D investments as inputs have been used, there have been total turnover, total export and profit as outputs in the study. According to dynamic data enveloping analysis results; only four firms have been observed as ineffective of decision making units both by CRS and VRS models; whereas the other 11 firms as effective of decision making units for the period of all years. Kumar et al. (2017), have analyzed

efficiency of automobile manufacturing companies in India using Data Envelopment Analysis. In this study, total expenses and employees benefits expenses have used as inputs. Also gross asset and total operating income have been taken place in this analysis as outputs. Results showed that three firms were fully efficient.

In this study, in the scale of both firm and industry, it was aimed to identify the technical and scale efficiency as well as the resource of variations occurring in efficiency in Turkish automotive industry. In the analyses, in which the data of the period 2011-2015 were used, 14 firms being in active in main automotive industry were considered. The dataset regarding to these firms were compiled from OSD statistics. In determining the relative efficiencies of the firms, data enveloping analysis (DEA), which is an approach of non-parametric mathematical linear programming based on frontier estimation, was utilized. DEA is also known as non-parametric programming. By means of this method, at the present days, efficiency analysis has been carried out in many different areas (For detailed information, see Kök and Çoban, 2002; Kök and Deliktaş, 2003; Çoban, 2007; Çoban et al., 2009). In order to examine the variation in total factor productivity of both firms and industry, Malmquist Total Factor Productivity Index (Malmquist TFP Index), added to literature by Malmquist (1953). This method measures the variation in total factor productivity between two data points belonging to the different times and is used in accordance with productivity analyses (For detailed information, see; Lorcu, 2010; Chen, 2011; Çoban et al., 2015; Ara, 2016).

Methodology

Variables and Data

In this study, the technical and scale efficiencies of 14 firms being active in main Turkish automotive industry as well as the resource of the variations in productivity were dealt with. The firms under consideration are A.I.O.S., Ford Otosan, Hattat Tarım, Honda Türkiye, Hyundai Assan, Karsan, M.A.N. Türkiye, M. Benz Türk, Otocar, Oyak Renault, Temsa Global, Tofaş, Toyota, and Türk Traktör. The data used in the analyses, in which the period 2011-2015 were considered, were obtained from General and Statistical Information Bulletin of Automotive Manufacturers. In the analyses, in which Version 2.1 of DEAP program (A Data Envelopment Analysis (Computer) Program), the variables of capital and labor as input and amounts of production as output. The reason for choosing this period is to reach the full data for this period. inputs and outputs are also determined from the production function ($Q = f(K, L)$). K refers to capital, L refers to labor and

Q refers to production in the production function. Capital, labor and production are shown respectively 1000 TL, number of employees and number of vehicles. The descriptive statistics regarding the variables concerned take place in Table 1.

Table 1: Descriptive Statistics of 2 Input and 1 Output Variables

Years	Variables	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
2011	Production Unit	14	1610	330994	87922	124947
	Capital	14	24000	500000	185638	141567
	Employees	14	256	9581	3030	2902
2012	Production Unit	14	1134	310602	79549	112277
	Capital	14	24000	500000	185638	141567
	Employees	14	184	9527	3035	2827
2013	Production Unit	14	1300	331694	83289	116070
	Capital	14	24000	627235	220314	184749
	Employees	14	88	9444	3024	2685
2014	Production Unit	14	1051	318246	87061	113021
	Capital	14	24000	627235	234606	195478
	Employees	14	108	9762	3120	2780
2015	Production Unit	14	1743	339240	100717	133133
	Capital	14	24000	627235	234606	195478
	Employees	14	190	10676	3482	3103

Analysis Method

In this study, as analysis method, DEA as well as was Malmquist TFP index were utilized. DEA is the non-parametric mathematical programming approach to frontier estimation. This method is a linear programming-based technique used to measure the relative effectiveness of organizational units in which a large number of inputs and outputs are involved. This technique, which was developed by Charnes, et al. in 1978, has become popular in a short time and used in many different areas. Because in this technique, multiple input and output factors can be evaluated at the same time and there is no need for a previously known analytical function between inputs and outputs. In addition, this technique provides an easy approach to linear

programming, the source of ineffectiveness and the alternative approaches to decision makers (For detailed information, see Farrell (1957); Boles (1966); Afriat (1972); Banker et al. (1984); Seiford and Thrall (1990); Lovell (1993); Ali and Seiford (1993); Lovell (1994); Charnes et al. (1995) and Seiford (1996)).

DEA is based on empirical production (efficiency) frontier, depending on the level of input and output belonging to decision units. For the decision units taking place on this production frontier, $\theta_0=1$ will be and, for the other decision units, they will form a set of reference. Non-effective decision units will remain under this frontier. In other words, that the value of technical efficiency index, calculated by means of DEA, equals to 1 means that firm provides full technical efficiency, which it is less than 1 means that firm cannot produce maximum output with the existing set of input. In this framework, that technical efficiency indices obtained under the assumption of variable returns to scale take the different values points out that firm does not production in optimal production scale.

Malmquist TFP index, first introduced by Malmquist (1953) and defined based on distance functions, is a technique measuring variation in total factor productivity between two data points belonging to the different times, and commonly used, calculating the rates of the distances of each data point to a common technology. Distance functions are the functions defining production technologies, which include a number of input, based on only the information of quantity (Fare et al., 1994). Input- distance function defines production technology, depending on the input vector, which proportionally contracts the most. Similarly, output-distance function defines production technology, depending on the input vector, which proportionally expands the most, when input vector is given (Çakır and Perçin, 2012).

$$TFP= TC*TEC \quad (1)$$

An improvement in technological change (TC) is considered a shift in the best-practice frontier; in fact an improvement in Technical efficiency change (TEC) is called “catch up” term. The technical efficiency change (TEC) is decomposed into the scale change (SEC) and pure efficiency change (PTEC) components.

$$TEC = PTEC*SEC \quad (2)$$

In this study, output oriented efficiency measurement was taken into consideration. Output oriented efficiency measurement, with a particular

input vector can be produced under the use of a particular production technology shows the ratio of the maximum output level of the output level of the observed (Coelli et al., 2005). If the Malmquist TFP index value is greater than 1, it indicates an increase in productivity, If index values is smaller than 1; it indicates a decrease in efficiency. If the index is equal to 1, shows that there is no change in productivity

Empirical Results

Output oriented DEA results belonging to the period 2011-2015 take place in Appendix 1. According to Appendix 1, under the assumption of constant returns to scale, in the years of 2011 and 2013, it is seen that the technical efficiency indices of the firms out of Oyak Renault are less than 1 and in the years of 2012, 2014, and 2015, the firms out of Assan and Oyak Renault. This determination means that in the relevant years, in the firms out of Oyak Renault and Hyundai Assan, some part of production factors remain idle and, thus, these firms cannot reach maximum output.

Under the assumption of variable return, when the values of technical efficiency are examined, while it was identified that in the years of 2011, 2012, 2014 and 2015, A.I.O.S., Hattat Tarım, Hyundai Assan, Otokar, Oyak Renault and Türk Traktör took place on the full production frontier, index values of the other firms were less than 1. When the scale efficiencies of the firms are examined, in the years of 2011 and 2013, that the values of **crste** and **vrste** index of the firms out of Oyak Renault are different from each other and in the years of 2012, 2014 and 2015, the firms out of Hyundai Assan and Oyak Renault and, thus, that their scale efficiencies are less than 1 express that these firms do not make production in optimal production scale.

In the framework of data enveloping analysis, in order to measure the variations in efficiency, the results of Malmquist TFP index take place in Table 2.

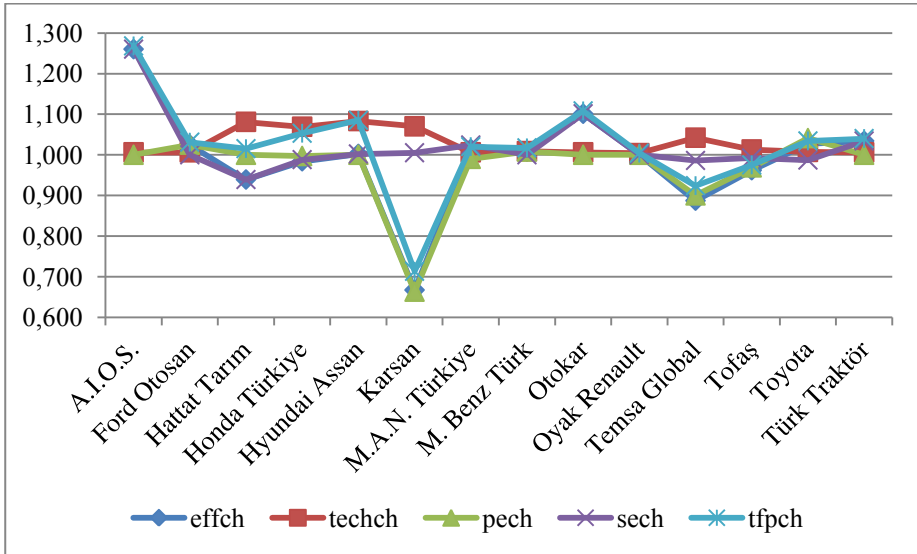
Table 2: Malmquist Index Summary of Firm Means

Firms	effch	techch	pech	Sech	tfpch
A.I.O.S.	1,260	1,006	1,000	1,260	1,268
Ford Otosan	1,025	1,006	1,025	1,000	1,031
Hattat Tarım	0,939	1,081	1,000	0,939	1,015
Honda Türkiye	0,984	1,069	0,997	0,988	1,053
Hyundai Assan	1,002	1,083	1,000	1,002	1,085
Karsan	0,667	1,070	0,663	1,005	0,713
M.A.N. Türkiye	1,014	1,006	0,990	1,024	1,020
M. Benz Türk	1,008	1,009	1,008	1,000	1,017
Otokar	1,101	1,006	1,000	1,101	1,108
Oyak Renault	1,000	1,004	1,000	1,000	1,004
Temsa Global	0,887	1,042	0,900	0,986	0,924
Tofaş	0,962	1,013	0,969	0,992	0,975
Toyota	1,027	1,007	1,041	0,987	1,034
Türk Traktör	1,034	1,006	1,000	1,034	1,040
Mean	0,985	1,029	0,966	1,020	1,014

Note: effch, technical efficiency change (relative to a CRS technology); techch, technological change; pech, pure technical efficiency change (i.e., relative to a VRS technology); sech, scale efficiency change; tfpch, total factor productivity (TFP) change.

According to Table 2, in the period dealt with, total factor productivity of Turkish automotive industry increased in the rate of 14%. In this scope, although there is a decrease in the technical efficiency and pure efficiency, an increase occurred in the technology and scale efficiency. When considered on the basis of firm, in 11 (79%) of a total of 14 firms, it was identified that total factor productivities increased. A.I.O.S, with the increase of 27%, became a firm, whose total factor productivity increases the most. This firm was followed by Hyundai Assan 8.5(%), Honda Türkiye (5.3%) and Türk Traktör 3.4(%). As seen in the Figure 1, the firms, whose total factor efficiencies decrease became Karsan, Temsa Global and Tofaş.

Figure 1: Malmquist Index Summary of Firm Means

When annual average in total factor productivity of Turkish automotive industry is considered, the analysis results taking place in Table 3.

Table 3: Malmquist Index Summary of Annual Means

Years	effch	techch	pech	sech	tfpch
2012	0,938	0,960	0,932	1,006	0,900
2013	1,027	1,077	0,972	1,056	1,106
2014	0,803	1,094	0,810	0,992	0,879
2015	1,219	0,990	1,185	1,028	1,207
Mean	0,985	1,029	0,966	1,020	1,014

Note: effch, technical efficiency change (relative to a CRS technology); techch, technological change; pech, pure technical efficiency change (i.e., relative to a VRS technology); sech, scale efficiency change; tfpch, total factor productivity (TFP) change.

When Table 3 is examined, in the years of 2012 and 2014, it was identified that total factor productivity of Turkish automotive industry decreased by 10 % and 12% compared to the previous period. In spite of this, in the years of 2013 and 2015, it increased by 11% and 12%, respectively, compared to the previous period. When the general averages are taken into consideration, as seen in Table 2, total factor productivity increased 145.

Conclusions

In this study, at the level of both firm and industry, the technical and scale efficiencies as well as variations in total factor productivity in Turkish automotive industry were analyzed. In the period of 2011-2015, in the analyses, in which 14 firms being in active in the main industry are considered, DEA index as well as TFP index were utilized.

According to DEA results, under the assumption of constant returns to scale, in the years of 2011 and 2013, it was identified that only Oyak Renault reached maximum output and in the years of 2012, 2014 and 2015, Hyundai Assan and Oyak Renault. In the assumption of variable return, it was identified that in the years of 2011, 2012, 2014, and 2015, A.I.O.S., Hattat Tarım, Hyundai Assan, Otokar, Oyak Renault, and Türk Traktör took place on the full production frontier and in the year of 2013, A.I.O.S., Hattat Tarım, Otokar, Oyak Renault, and Türk Traktör. It was identified that index values of the other firms are less than 1. In this scope, when the scale efficiencies are examined, in the years of 2011 and 2013, it was identified that Oyak Renault made production at the level of optimal production and in the years of 2012, 2014 and 2015, Hyundai Assan, and Oyak Renault, while the scale efficiencies of the other firms are less than 1.

According to the results of Malmquist TFP index analysis, total factor productivity of Turkish automotive industry increased by 14%. In this scope, it was identified that total factor productivity of 79% of the firms considered in the analyses increased, while maximum increase actualized in the firm A.I.O.S. The firms, whose total factor efficiencies fall, are Karsan, Temsa Global and Tofaş. When all automotive industry is considered, in the years of 2012 and 2014, total factor efficiency increases by 12% and 14%, respectively, compared to the previous period and in the years of 2013 and 2015, by 11% and 21%, respectively.

As a result of the data envelopment analysis in the studies related to the automotive sector in the literature, some firms were effective and some firms were found ineffective. Therefore, this study shows similar results with Maritz and Shieh (2013), Tran and Ngo (2014), Tath and Bayrak (2016) and Kumar et al. (2017) studies in the literature.

In order to increase the efficiency of the automotive sector in Turkey, firms should give importance to the technological development. Because technological developments are an important factor in increasing the productivity of both labor and capital factor. In addition, giving importance

to R & D activities is an important factor that enhances the development and effectiveness of both the company and the market. In this sector increasing export-oriented production plays an important role on the effectiveness of firms. One of the important factors affecting the effectiveness of the firms is the time they are in the market.

References

- Afriat S.N. (1972). Efficiency Estimation of Production Functions, *International Economic Review* 13 (3): 568-598.
- Ali A.I. and Seiford L.M. (1993). The Mathematical Programming Approach to Efficiency Analysis, in Fried H.O., Lovell C.A.K. and Schmidt S.S. (Eds) *The Measurement of Productive Efficiency: Techniques and Applications* Oxford University Press, New York: 120-159.
- Ara S. (2016). Comparison Between Conventional Banking And Islamic Banking In Terms of X-Efficiency Using Data Envelopment Analysis and Malmquist Productivity Index Analysis, in Emrouznejad A., Banker R., Ray S.C. and Chen L. (Eds), *Recent Applications of Data Envelopment Analysis* Proceedings of the 14th International Conference of DEA, May 2016, Jiangnan University, Wuhan, China: 19-25.
- Banker R.D., Charnes A. and Cooper W.W. (1984). Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis, *Management Science* 30(9): 1078-1092.
- Boles J.N. (1966). Efficiency Squared--Efficient Computation of Efficiency Indexes, *Proceedings of the Annual Meeting (Western Farm Economics Association)* 39: 137-142.
- Çakır S. and Perçin S. (2012). Efficiency Measurement in Public Sugar Refineries: DEA-Malmquist TFP Application, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12(4): 49-64.
- Charnes A., Cooper W.W. and Rhodes E. (1978). Measuring the Efficiency of Decision Making Units, *European Journal of Operations Research* 2(6): 429-444.
- Charnes A., Cooper W.W., Lewin A.Y. and Seiford L.M. (1995). Chapter 2 Basic DEA Models-Chapter 3 Extensions to DEA Models, in Charnes, A., Cooper W.W., Lewin A.Y. and Seiford L.M. (eds), *Data Envelopment Analysis: Theory, Methodology and Applications* Springer Netherlands: 23-61.
- Chen Y. (2011). Productivity of Automobile Industries using the Malmquist Index: Evidence from the Last Economic Recession, *Journal of CENTRUM Cathedra* 4(2): 165-181.

- Çoban O. (2007). Türk Otomotiv Sanayiinde Endüstriyel Verimlilik ve Etkinlik, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (29): 17-36.
- Çoban O., Doğanalp N. and Yıldırım E. (2009). Veri Zarflama AnaliziYardıımıyla Şeker Endüstrisinde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Karşılaştırmalı Bir Analizi: Konya Şeker Endüstrisi Örneği, *10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Atatürk Üniversitesi İİBF, Ekonometri Bölümü, 27–29 May, Palandöken/Erzurum.*
- Çoban O., Yorgancılar F.N. and Kabaklı E. (2015). Testing The Effects of BRSA on Turkish Banking Sector by Malmquist Index (1995-2010), *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8(2): 121-141.
- Coelli T.J., Rao D.S.P., O'Donnell C.J. and Battese G.E. (2005). An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis, Second Edition, Springer, USA.
- Färe R., Grosskopf S., Norris M. and Zhang Z. (1994). Productivity Growth, Technical Progress, and Efficiency Change in Industrialized Countries, *The American Economic Review* 84(1): 66-83.
- Farrell M.J. (1957). The Measurement of Productive Efficiency, *Journal of the Royal Statistical Society Series A (General), Part III*, 120(3): 253-290.
- Kök R. and Çoban O. (2002). Problems of SMEs, Analytical Solution Strategies and Competition Opportunities- An Efficiency Analysis in Kahramanmaraş Textile Industry at Firm Level, *Small and Medium Sized Enterprises in the 21. Century: Problems, Opportunities and Solutions' Conference* Gazi Magusa, January 3-4: 80-96.
- Kök R. and Deliktaş E. (2003). Endüstri İktisadında Verimlilik Ölçme ve Strateji Geliştirme Teknikleri, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Yayını, İzmir.
- Kumar N., Satya A. and Singari R.M. (2017). Evaluation of Efficiency of Automobile Manufacturing Companies in India Using Data Envelopment Analysis, *International Journal of Advanced Production and Industrial Engineering* 2(1): 1-6.
- Lorcu F. (2010). Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi: Türk Otomotiv Sanayi Uygulaması, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 39(2): 276-289.
- Lovell C.A.K. (1993). Production Frontiers and Productive Efficiency, in Fried H.O., Lovell C.A.K. and Schmidt S.S. (Eds) *The Measurement of Productive Efficiency: Techniques and Applications*. Oxford University Press, New York: 3-67.
- Lovell C.A.K. (1994). Linear Programming Approaches to the Measurement and Analysis of Productive Efficiency, *Top* 2(2): 175-248.

- Malmquist S. (1953). Index Numbers and Indifference Surfaces, *Trabajos de Estadística* 4(2): 209-242.
- Maritz A. and Shieh C-J (2013). Performance Analysis of Automobile Industry in Taiwan with Data Envelopment Analysis, <https://researchbank.swinburne.edu.au/file/631c696a-5464-4601-b6d8-68594ab0e5c9/1/PDF%20%28Published%20version%29.pdf>, (02.11.2018).
- OSD (2016). General and Statistical Information Bulletin of Automotive Manufacturers, <http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/YILLIK2016-146.pdf>, (15.01.2017).
- Seiford L.M. (1996). Data Envelopment Analysis: The Evolution of the State of the Art (1978-1995), *Journal of Productivity Analysis* 7(2): 99-138.
- Seiford L.M. and Thrall R.M. (1990). Recent Developments in DEA: The Mathematical Approach to Frontier Analysis, *Journal of Econometrics* 46(1-2): 7-38.
- Tatlı H. and Bayrak R. (2016). Borsa İstanbul'da Kayıtlı Otomotiv Sektöründe Faaliyet Gösteren Firmaların Etkinliklerinin Statik ve Dinamik Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 4(1): 119-145.
- Tran D-H. and Ngo D-T. (2014). Performance of the Vietnamese Automobile Industry: A Measurement using DEA, *Asian Journal of Business and Management* 2(3): 184-191.

Appendix 1: Output Oriented DEA Results: 2011-2015

	2011			2012			2013			2014			2015		
Firms	crste	vrste	Scale	crste	vrste	scale	crste	vrste	scale	crste	vrste	scale	crste	vrste	scale
A.I.O.S.	0,166	1	0,166 irs	0,195	1	0,195 irs	0,188	1	0,188 irs	0,307	1	0,307 irs	0,419	1	0,419 irs
Ford Otosan	0,823	0,894	0,921 drs	0,807	0,876	0,921 drs	0,781	0,848	0,921 drs	0,709	0,769	0,922 drs	0,909	0,986	0,922 drs
Hattat Tarım	0,353	1	0,353 irs	0,271	1	0,271 irs	0,412	1	0,412 irs	0,286	1	0,286 irs	0,275	1	0,275 irs
Honda Türkiye	0,247	0,275	0,898 irs	0,517	0,575	0,9 irs	0,329	0,35	0,942 irs	0,191	0,212	0,9 irs	0,232	0,271	0,855 irs
Hyundai Assan	0,993	1	0,993 irs	1	1	1	0,86	0,874	0,984 irs	1	1	1	1	1	1
Karsan	0,431	0,476	0,905 irs	0,235	0,243	0,969 irs	0,243	0,256	0,95 irs	0,023	0,025	0,941 irs	0,085	0,092	0,924 irs
M.A.N. Türkiye	0,024	0,033	0,737 irs	0,018	0,025	0,738 irs	0,019	0,027	0,728 irs	0,016	0,021	0,773 irs	0,026	0,032	0,809 irs
M. Benz Türk	0,08	0,081	0,995	0,079	0,08	0,995	0,079	0,08	0,99 irs	0,082	0,082	0,996	0,083	0,083	0,995
Otokar	0,125	1	0,125 irs	0,124	1	0,124 irs	0,197	1	0,197 irs	0,138	1	0,138 irs	0,183	1	0,183 irs
Oyak Renault	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Temsa Global	0,047	0,048	0,987 irs	0,027	0,027	0,999	0,031	0,032	0,977 irs	0,025	0,026	0,95 irs	0,029	0,031	0,934 irs
Tofaş	0,736	0,93	0,792 drs	0,696	0,826	0,843 drs	0,677	0,737	0,918 drs	0,587	0,7	0,839 drs	0,63	0,82	0,768 drs
Toyota	0,661	0,692	0,955 irs	0,648	0,675	0,96 irs	0,664	0,72	0,922 irs	0,89	0,977	0,911 irs	0,736	0,813	0,905 irs
Türk Traktör	0,743	1	0,743 irs	0,771	1	0,771 irs	0,702	1	0,702 irs	0,872	1	0,872 irs	0,849	1	0,849 irs
Mean	0,459	0,673	0,755	0,456	0,666	0,763	0,442	0,637	0,774	0,438	0,629	0,774	0,461	0,652	0,774

Note: crste = technical efficiency from CRS DEA; vrste = technical efficiency from VRS DEA; scale = scale efficiency = crste/vrste; irs = increase return scale; drs = decrease return scale.

MAARİF TEFTİŞ RAPORLARINDA MENTEŞE SANCAĞI İBTİDÂÎ MEKTEPLERİ (1915-1917)

Mustafa GENÇOĞLU¹

Öz

Bu araştırmanın konusunu teşkil eden 1915-1917 arası Menteşe sancağındaki ibtidâilerin teftişleri, iki ders yılını kapsamaktadır. Bu süreçte, Muğla (sancak merkezi), Fethiye, Marmaris, Milas, Köyceğiz, Bodrum kazalarındaki ve bu kazalara bağlı köylerdeki ibtidâiler teftiş edilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maarif Fonu Heyet-i Teftişiyeye Kataloğu'nda bulunan bu teftiş raporları, eğitim çalışmaları açısından okul binalarının durumu, eğitim araç-gereçleri, öğrencilerin devamı, öğretim kadroları, tedrisatın niteliği gibi birçok değerli bilgiyi ihtiva eden eşsiz kaynaklardır. Bu çalışmada I. Dünya Savaşı esnasında Menteşe sancağındaki ibtidâiler, teftiş raporlarındaki veriler ışığında incelenerek değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu vesileyle Muğla eğitim tarihine de katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Menteşe, Muğla, ibtidâiler, teftiş, maarif teftişleri, Osmanlı Eğitim Sistemi.

¹ Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

E-posta: mgencoglu68@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-5276-7241.

Makale gönderilme tarihi: 8 Ekim 2018. Makale kabul tarihi: 19 Kasım 2018.

Makale türü: Araştırma Makalesi

PRIMARY SCHOOLS OF THE SANJAK OF THE MENTESE IN THE EDUCATION INSPECTION REPORTS (1915-1917)

Mustafa GENÇOĞLU

Abstract

The inspections of the primary schools in the sanjak of Mentese between 1915-1917, which is the subject of this research, consist of two school years. In this process, the primary schools in Muğla (the center of sanjak), Fethiye, Marmaris, Milas, Köyceğiz, Bodrum districts and the villages belonging to these districts were inspected. These inspection reports, in the Catalogue of *Heyet-i Teftişiye* of the *Maarif Fonu* in the Prime Ministry Ottoman Archives are unique sources that contain many valuable information such as the situation of school buildings, educational materials, student attendance, teaching staff, quality of teaching in terms of the education studies. In this study, the primary schools in the sanjak of Mentese during the First World War will be examined and evaluated in the light of the datas in the inspection reports. Thus, it is aimed to contribute to the historical studies about the history of the education of Muğla.

Keywords: Mentese, Muğla, primary schools, inspection, education inspection, Ottoman educational system.

Giriş

II. Abdülhamid döneminde ilköğretimin ıslahı ve yaygınlaştırılmasına yönelik önemli adımlar atılmış ve bu hususta ciddi bir başarı da sağlanmıştır (Kodaman, 1999: 164). II. Meşrutiyet idaresi de, ilköğretime ilk defa bütçeden para ayırarak (Ergün, 1996:194), ibtidâilerin sayısı ve eğitim kalitesinin artırılması için ciddi bir irade ortaya koymuştur. Bir yandan temel sorunlardan bina ve öğretmen sıkıntısını aşılmaya çalışılırken, diğer taraftan ilköğretimin yapısı ve işleyişine dair önemli yeniliklere gidilmiştir. Bu bağlamda 1913'te çıkarılan *Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkati* Türkiye'de modern ilköğretim sistemi için bir dönüm noktasıydı.² II. Mahmud'dan beri uygulanmaya çalışılan zorunlu eğitim, bu kanunla kesin bir şekilde teyit ediliyor,³ ilk defa ilköğretim parasız hale getirilerek, devam mecburiyeti destekleniyordu (Unat, 1964: 39). *Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkati* rüştiyeleri, ibtidâilerle birleştirilerek ilköğretimi ve dolayısıyla zorunlu eğitimi iddialı bir şekilde 4 yıldan 6 yıla çıkarmaktaydı (Ergün, 1996: 204; Nurdoğan, 2016: 123). Bu eğitim süreci de her biri 2 yıl süren *devre-i ulâ*⁴, *devre-i mutavassıta* ve *devre-i âliye* olmak üzere üç devreye ayrılarak, kapsamlı bir ders programı ortaya konmuştur.⁵ Bu dönemin sonuna doğru, eski usul eğitim veren sıbyan mekteplerinin çoğu kapatılarak, müfredatları zenginleştirilen ibtidâilere dönüştürülmüştür (Akyüz, 2013: 270). Tüm bu iyi niyetli atılımlar, öğretmen yetersizliğinden (Nurdoğan, 2016: 126) ve bütçe darlığından dolayı beklenen sonuca ulaşamamıştır. 1914'te patlak veren I. Dünya Savaşı, öteden beri eğitimin kronikleşmiş sorunları olan bina, öğretmen ve para sıkıntısını daha da büyüttüştür.

II. Meşrutiyetin maarif yönetimi, denetim ile eğitim kalitesi arasındaki ilişki üzerinde durmuş, teftiş hizmetlerinin teşkili ve kaidelerinin belirlenmesi

² Kanun 10 fasıl 101 maddeden oluşmaktadır. Kanun'un orijinali, 1913'te devlet matbaasında basılmıştır (*Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkati*, 1329). Ayrıca Düstur'da (II. Tertib, V, 1333: 804-823) ve Faik Reşit (Unat)'ın derlediği Maarif Düsturu'nda (I, 1927: 8-31) yayınlanmıştır. Yeni yazıya çevrilmiş hali de Reşat Özalp'ın eserinde (1982: 83-102) yer almaktadır.

³ Tarihi süreç için bkz. (Mahmud Cevad, 2001: 3-5, 426; Berker, 1945: 3, Akyüz, 1994: 4, 5, 16).

⁴ *Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkatinde devre-i ulâ, devre-i ibtidâi* olarak geçmektedir (*Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkati*, 1329: 7).

⁵ Buna göre İbtidailerde verilen dersler şunlardı: *Kur'an-ı Kerim, Malumât-ı diniye, Kıraat ve hat, Lisân-ı Osmanî, Coğrafya, Hesap ve hendese, Tarih, Dürüs-ı eşya, Malumât-ı tabiiye ve tatbikati, Hıfzıssıhha, Malumât-ı medeniye ve ahlakıye ve iktisadiye, Elişleri ve resim, Gınâ* (ilahi ve vatani manzumeler), *Terbiye-i bedeniye ve mektep oyunları, Tâlim-i askerî* (erkek öğrenciler için), *İdare-i beytiye* (ev idaresi) ve *dikiş işleri* (kız öğrenciler için) (Ergün, IV, 1942: 1174-1175; Aytekin, 1991: 58-59). Böylelikle ders programına resim-iş, beden eğitimi ve müzik dersleri konulmuş oluyordu (Koçer, 1991: 193).

yönünde önemli adımlar atmıştır. Osmanlı'da başlangıç olarak 1838'e kadar götürülebilen⁶ maarif teftiş hizmetlerinin bu sürece kadarki gelişimi göz önüne alınırsa, bu hususta II. Meşrutiyet döneminin çok kısa bir sürede daha fazla yol kat ettiği görülür.⁷ Nitekim bu dönemde peş peşe yapılan düzenlemelerle maarif teftiş sistemi, Cumhuriyet'in devralacağı daha kurumsal ve işlevsel bir hale getirilmiştir.

Dünya Harbi öncesi teftişteki bu önemli gelişim, savaşın yıkıcı etkisinden nasibini alan eğitim sistemini, bir nebze olsun ayakta tutmaya yardımcı olmuştur. Savaş boyunca maarif teftişlerine ciddiyetle devam edilmiş, müfettişler vasıtasıyla okullar mutat olarak denetlenerek sorunlar ve çözüm önerilerini içeren birçok rapor tanzim edilmiştir. Bu araştırmanın konusunu teşkil eden 1915-1917 arası Mentеше sancağındaki ibtidâilerin teftişleri, iki eğitim-öğretim yılını kapsamaktadır. 1915-1916 ders yılındaki teftişler, 16 Haziran 1332'de (29 Haziran 1916) tamamlanmıştır.⁸ Bir sonraki yıla ait 1332-1333 (1916-1917) eğitim-öğretim yılının teftişi, Müfettiş Şaban Hilmi tarafından 29 Teşrin-i Evvel 1332 (11 Kasım 1916)- 9 Mayıs 1333 (9 Mayıs 1917) tarihleri arasında yapılmıştır. Bu süreçte, bağımsız (liva) sancak statüsündeki Mentеше'nin⁹ merkez kazası Muğla olmak üzere mülhakatından Fethiye, Marmaris, Milas, Köyceğiz ve Bodrum kazalarındaki ve bunlara bağlı köylerdeki ibtidâiler teftiş edilmiştir.

Bu makalenin temel kaynağı olan bu raporlar, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maarif Fonu Heyet-i Teftişiye Kataloğunda (BOA.MF.HTF.) yer almaktadır. (1331-1332) 1915-1916 yılı raporları, 4/7 numaralı dosyada, müsvedde 9 varaktan oluşmaktadır. 5/32 numaralı dosyada bulunan 1332-1333 (1916-1917) yılı raporları ise toplam 19 varak, 32 sayfadır. Teftiş raporları, eğitim çalışmaları açısından okul binalarının durumu, eğitim araç-gereçleri, öğrencilerin devamı, öğretim kadroları, tedrisatın niteliği gibi birçok değerli bilgiyi ihtiva eden eşsiz kaynaklardır.

Bu araştırma ile savaş esnasında Mentеше sancağındaki ibtidâiler, teftiş raporlarındaki veriler ışığında incelenerek değerlendirilmeye çalışılacaktır.

⁶ Türk eğitim sisteminde teftiş hizmetlerinin kesin olarak ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte bu hususta ilk adımın 1838 tarihli Meclis-i Umûr-ı Nâfia'nın layihasıyla atıldığı tespit edilmektedir (Su, 1974: 2, 53).

⁷ Osmanlı'da maarif teftiş sisteminin tarihi gelişimine dair detaylı bilgi için bkz. (Su, 1974; Nurdoğan, 2009: 193-220; Erdem, 2009: 55-91).

⁸ Araştırmadaki Rumi tarihlerin miladi tarihe çevrilmesinde Türk Tarih Kurumu sitesinde yer alan Tarih Çevirme Kılavuzu programından yararlanılmıştır.

(<http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Sayfa&No=385>)

⁹ XX. yüzyılın başlarında Aydın vilayetine bağlı üçüncü sınıf bir sancak iken I. Dünya Savaşı öncesinde bağımsız sancak (veya liva) statüsüne geçirilmiştir (Soyluer, 2006: 111, 132).

Bu vesileyle Mentеше sancağı özelinde savaş dönemi eğitim tarihi çalışmalarına da katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Muğla Kazası

Mentеше sancağında 1915'te hususi bütçeden tahsisatı olan 106 ibtidâi¹⁰ ile bir idâdi, 30'a yakın köy mektebi, 35 medrese ve 8 Rum ve Musevi cemaat okulları bulunmaktadır. Eğitim-öğretimin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için tüm sancakta 127 okula daha ihtiyaç duyulmaktadır (BOA MF. HTF. 4/7, s.7-9).

Sancağın merkez kazası Muğla'da ise 1915-1916 ders yılı teftiş raporlarına göre 25 ibtidâi mektebi vardı. Ancak bina ve öğretmensizlikten dolayı bunlardan ancak 13'ünde eğitim verilebilmekteydi. Bu okullardan 6'sı öğretim kadrosunun savaşa katılmasından, 1'isi ise istifa sebebiyle kapanmıştı. Hâlbuki zorunlu eğitimin yapılabilmesi için 84 köye sahip Muğla kazasının bazı köyleri birleştirmek suretiyle 25 okulun daha açılması gerekmektedir.¹¹ Ayrıca Rum mekteplerinde de söz konusu eğitim-öğretim yılında tedrisat yapılmamıştır (BOA. MF. HTF. 4/7, s. 7). 1332-1333 (1916-1917) eğitim-öğretim yılında kazada açık bulunan Merkez Numune-i Terakki, Döğrek, Bayır, Ahi (Yatağan) zükûr (erkek) ve inâs (kız), Bozüyük, Eskihisar, Ula zükûr ve inâs, Karabörtlen (Karaböğürtlen), Yerkesik, Leyna (Turgud)¹² olmak üzere 12 mektep vardı (BOA.MF. HTF. 5/32, ek 3, s.1).

Muğla merkezdeki Şahidi, Dibektaş ve Sekibaşı İbtidâilerinin binaları eğitime uygun olmadığından 1915-1916 eğitim-öğretim yılında öğretmensizlikten kapalı kalan Numune-i Terakki Mektebi'yle birleşip, *mutavassıta* ve *âliye* sınıfları Sultani İbtidaisi'ne nakledilmiştir. Darülmualimin binasının alt katında bulunan Numune-i Terakki'ye, dördüncü şubenin açılmasına yönelik girişim, Sultanide üçüncü sınıf kurulup Edebiyat ve Fünun şubelerine ayrılacağı ve dolayısıyla binada yer kalmayacağından, askeriye tarafından işgal edilen eski İnas İbtidaisi

¹⁰ 1913-1914 Eğitim istatistiklerinde sancaktaki ibtidâi sayısı 42 olduğu (Alkan, 2000: 215) halde iki sene içerisindeki bu sıçramanın sebebi muhtemelen sıbyan mekteplerinin ibtidâye dönüştürülmesiyle ilişkili olmalıdır.

¹¹ Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkatinin 8. Maddesine göre Nahiye Meclisi'nin veya Kaza Maarif Encümeninin gerekli görmesi, Vilayet Tedrisât-ı İbtidâiye Meclisi'nin kararı ve Valinin onayıyla komşu birkaç köy veya mahalle birleşerek ortak bir ibtidâi kurabileceklerdi. *Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkati*, s. 4-5.

¹² Metinde Leyna olarak geçen köy, Akbayar'da (2003: 161) leyne, Line olarak geçmekte ve Mentеше müstakil sancağına bağlı Turgud nahiyesinin ismi olarak geçmektedir. Türkiye'de Meskun Yerler Kılavuzu'nda (1946: 791) Leyne, 1946'da Turgut bucağına bağlı köy statüsündedir.

binasının tahliyesi sonrasına ertelenmiştir. Askerin binayı boşaltmasıyla Numune-i Terakki Mektebi buraya taşınacaktı (BOA.MF.HTF. 5/32, ek 3, s. 1). İnâs Mektebi ise idâdinin eski binasına nakledilmeyi bekliyordu (BOA.MF. HTF. 4/7, s.1). Nitekim 1916-1917 eğitim-öğretim yılında Muğla Merkez Erkek İdadisi leyli (yatılı) sultaniye çevrilmiş ve 50 öğrenciye yetecek derecede eksiklikleri giderilmiş olan Darümuallimin binasına taşınmıştır. Tahsisatı 1916 senesi bütçesine konulup yeni tesis edilen Merkez Ana Mektebi ile Numune-i Terakki ve İnâs İdadisi mektepleri açılmıştır (BOA.MF.HTF. 5/32, ek 3, s.4).

Merkez kazadaki bina sıkıntısı, köylerde daha da fazla hissediliyordu. Karabörtlen ibtidâi binası bir medrese odasından oluşan sağlıklı bir yapıydı. Denizabad nahiyesi merkezi olan Kesik köyündeki ibtidâi binası ise harap bir haldeydi (BOA. MF.HTF. 4/7, s. 7). Fakat bu okul da muhtemelen öğretmen bulunamadığından kapanmıştı.¹³ Ula İbtidâi Mektebi, 1916 yılı yazında asker tarafından işgal edildiği için tahribata uğramış, camlarının çoğu kırılmıştı (BOA.MF.HTF. 5/32, ek 4, s. 9). Keza bu problemin çözülmesine yönelik olarak bir önceki teftiş raporunda, çok zorunlu olmadıkça mekteplerin askeriye tarafından işgal edilmemesi hususunun Harbiye Nezareti'ne bildirilmesi istenmişti (BOA.MF. HTF. 4/7, s. 9). İnşası yarım kalan Kavaklıdere köyündeki (Kavaklıdere nahiyesi merkezi) okulun sıvası yapılamamış ve savaşta bulunamadığından camları da takılamamıştı. Bu yüzden okul, 1916-1917 eğitim-öğretim yılında kapalı kalmıştır (BOA.MF.HTF. 5/32, ek 3, s.4). Eğitim-öğretim faaliyetini, Ula İnâs okulu aylık 50 kuruş, Bozüyük nahiyesi merkezi olan Ahi köyü İnâs Mektebi aylık 40 kuruş kira bedelleriyle tutulmuş ikişer odalı evlerde sürdürmekteydi. Bayır mektebi ışık almamakla beraber diğerlerine nispetle iyi bir durumdaydı. Yapım tarihi bilinmeyen Leyna İbtidâisi tek katlı sağlam bir binaya sahipti (BOA.MF.HTF. 5/32, ek 4, s. 10-12). Ağır savaş koşullarında köylülerden okulların tamirini karşılamaları beklenemezdi. Nitekim 1916-1917'de bütçeye az da olsa bir meblağ konularak, kazada tamire en fazla ihtiyacı olan Döğrek, Ahi, Ula ibtidâi binalarının tadilatına harcanmıştır (BOA.MF.HTF. 5/32, ek 3, s.4).

Bu okulların hepsinin de ders araç-gereçleri eksikti. Bayır mektebinin yazı tahtası bulunmadığı gibi sadece altı rahlesi vardı. Ula İbtidâisi'nin de yeterli sayıda rahlesi yoktu. İhtiyar heyetleri ise yasal yükümlülükleri olduğu halde okulların yapımı, onarımı gibi ihtiyaçlarını da karşılayamıyordu.¹⁴

¹³ 1916-17 ders yılı teftiş raporlarında bu okul, açık okullar içerisinde yer almamaktadır.

¹⁴ Tedrisat-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkatı'nın 15 maddesiyle (1329: 5) okulun inşası, onarımı, araç-gereçlerinin tedariki ve yenilenmesiyle ilgili masraflar köy halkına yüklenmiştir.

Okullarda bulunması gereken kayıtlar, defterler ya hiç yoktu ya da eksikti. (demirbaş ve künye defterleri vd.) İnâs İdadisi'nin ibtidâi kısmında bile kayıtlar düzgün tutulmamıştı. Nitekim teftiş raporlarında bazı okulların mevcut öğrenci sayıları ve devamsızlıkları hakkında bilgiler verilmemiştir. Daha önce bu hususta Elazığ Müfettişinin dediği gibi bu defterleri tutabilecek kabiliyete sahip olunması gerekmektedir (Gençoğlu, 2014: 170).¹⁵

Kazada eldeki verilere göre en kalabalık okul, 53'ü sıbyan sınıfından olmak üzere toplam 208 kayıtlı öğrencisiyle Ula Zükur İbtidâisi'ydi. Bu okulla birlikte aynı kasabanın inâs, Ahi zükur ve inâs, Eskihisar İbtidailerinin öğrencileri okullarına muntazaman devam ediyorlardı.¹⁶ Leyna İbtidâisi'nde de toplam 39 öğrencisi bulunuyordu. Ancak diğer okullarda kayıtlı ve devam eden öğrenci sayıları arasında önemli farklar vardı. Özellikle köylerde, babaları savaşa giden okul çağındaki çocuklar, ziraat ve hayvancılık işlerinde annelerinin yüküne ortak olmak zorunda kaldıklarından, okullarına gidemiyorlardı. Bu bağlamda Döğrek, Karabörtlen, Yerkesik, Bayır ve Bozüyük İbtidailerinde ciddi derecede devamsızlık problemi görülmektedir. Bozüyük ve Bayır'da mevcudun yarısı, Yerkesik ve Karabörtlen'de ise öğrencilerin çoğu okula gelmiyorlardı.¹⁷ Yerkesik'teki devamsızlığın sebebi diğerlerinden farklıydı. Asil muallimi askerde olduğundan okul, birkaç kez kapalı kalmış, bazen de vekâletle idare edilmişti. Dolayısıyla *devre-i âliye* sınıfları teşekkül etmemiş, zorunlu eğitim yaşındaki birçok çocuk, birkaç sene aynı sınıfın derslerini tekrar etmekten usanarak okulu terk etmişlerdi. Her ne kadar savaş devamsızlıkta en önemli etkense de Döğrek'te babaları savaşa çağrılmayan çocukların da okula gönderilmedikleri görülmüştü. Bunun için öğrenci velileri jandarma vasıtasıyla iki defa merkeze çağrılarak uyarılmışlardır. Nitekim merkeze bir saatlik mesafede ve büyük bir binaya sahip olmasına rağmen bu ibtidâiye sadece 10 öğrenci devam ediyordu (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s. 2; ek 4, s. 8).

Savaşta eğitim alanında görülen en önemli sorunların başında öğrencilerin devamsızlığı gelmekteydi. Aslında bu sorun, savaş öncesinde de, bilhassa ziraatla geçimini temin eden kırsal kesimde yaşanmaktaydı. Savaşın patlak vermesi, devam zorunluluğu hususunda kanuni yaptırımın etkisini yok etmiş ve sorunun daha da derinleşmesine sebep olmuştur. Nitekim Bu mesele,

¹⁵ Bu mesele, 1908 Erzurum teftişlerinde de vurgulanmaktadır (Gençoğlu, 2012: 33-60).

¹⁶ Ula İnâs ile Eskihisar okullarında 38'er, Ahi Zükûr'da 47, Ahi İnâs'da 29 öğrenci kayıtlıydı.

¹⁷ Bu okullardan Karaböğürtlen'de 42, Yerkesik'te 16'sı sıbyan sınıfından 42, Bayır'da 6'sı sıbyan 60, Bozüyük'te 21 öğrenci kayıtlıydı. Döğrek İbtidâisi'nin kayıtlı öğrenci sayısı verilmemiştir (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 9-12).

Anadolu'nun doğusunda olduğu gibi Menteşe Sancağında da ciddi bir boyuta ulaşmıştır.¹⁸

Bilindiği gibi ibtidâi müfredat programları, okulların derslane ve muallim sayısına göre düzenlenmişti. Buna göre Muğla kazasındaki okullardan Numune-i Terakki, Karaböğürtlen, Döğrek, Ula İnâs, Yerkesik, Bayır, Ahi İnâs, Eskihisar, Bozüyük ve Leyna İbtidailerini bir dersaneli ve bir muallimli programa tabiyken Ula ve Ahi İbtidailerini iki dersaneli ve iki muallimli programa sahipti. Ancak müfredatı hakkıyla verebilecek nitelikte öğretmen sayısı oldukça azdı. Özellikle muallimlerin çoğu, bir dersaneli okulun idaresini bilmedikleri için bir sınıfa ders anlatırken diğer sınıflara görev vermekte veya ders çalıştırmakta; bu sebeple de her sınıf günde ancak iki defa ders görmekteydi (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 20).

Sancak genelinde büyük bir öğretmen sıkıntısı söz konusuydu. Savaşın başlamasıyla Darümuallimin mezunu muallimlerin askere alınması ve bir kısmının cephelerde şehit düşmesi, zaten savaş öncesinde bile tüm ülkede sayıları ihtiyacı karşılamaya yetmeyen diplomalı muallimlerin daha da azalmasına sebep olmuştur. Ehliyetnamelilerle bile öğretmen açığı kapatılamazken diplomalıların da savaşa katılmasıyla doğan boşluk, bulunabilen vekillerle doldurulmaya çalışılmıştır. Keza 1915-1916 eğitim-öğretim yılında Muğla kazasındaki öğretmenlerin sadece 5'i Darümuallimin (Öğretmen Okulu) mezunuyken, kalanı ehliyetnâmeli köy hocalarından oluşmaktaydı (BOA.MF.HTF. 4/7, s. 7). Bir sonraki yıl Darümualliminlilerin sayısı, Ula ve Ahi başmuallimleriyle Eskihisar mualliminin askere gitmesiyle daha da düşmüştür.

Askere gidenlerin yerine öğretmen bulunamadığı için sınıf okulların kapalı kalmaması adına liyakat ikinci plana itilmek zorunda kalmıyordu. Nitekim tahsisatı iki yıldan beri olduğu halde öğretmensizlikten kapalı duran Bayır ve Leyna mekteplerine vekil atanmak suretiyle 1916-1917 ders yılında yeniden açılmaları sağlanmıştır (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s.4). Ula, *devre-i ula* birinci sınıf mevcudu fazla olduğundan iki şubeye ayrılarak bir şubesi sıbyan sınıfı ile beraber yevmiye ile görevlendirilen bir vekile verilmiştir. Asil öğretmeni askerde olan Yerkesik İbtidâisi'ne vekil öğretmen dayanmamış, okulu açık tutabilmek için bunlara tedrisatı kötü yeni bir vekil daha eklenmişti (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 9, 10).

¹⁸ Aynı dönemde Mamuratülaziz sancağındaki ibtidâilerde de büyük bir devamsızlık söz konusudur (Gençoğlu, 2014: 174).

Tüm sancakta olduğu gibi ibtidâiler, ehliyetnameli muallimlere emanetti. Bu muallimlerin aldıkları eğitim zayıf olduğundan ders verme kapasiteleri oldukça düşüktü. Çare olarak teftişlerde hatalı ve eksik ders verdikleri tespit edilen muallimlere, tatil zamanlarında merkezde haftada bir-iki defa tatbikat dersleri verilmiştir. Her ne kadar tüm gidenlerde müspet sonuçlar alınamasa da bazı muallimlerin tedrisatında eskiye oranla bir ilerleme sağlanmıştır.

Teftişler neticesinde sancak genelinde tatbikat derslerini takip ederek tedrisatlarında ilerleme gösterebilen öğretmenlerden, Muğla Kazasında Ahi Muallim Muavini Kemal Kadri, Ula Muallim Muavini Mustafa ve Karaböğürtlen Muallim Muavini Vasfi'nin maaşları 50-100 kuruş arasında 1918 bütçesine konulmak üzere zam yapılmasına karar verilmiştir (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s.4). Bunlara, tatbikat derslerine katılmadığı halde Ahi Mektebine giderek öğretim metodunu geliştirmeye çalışan Bozüyük'ün Muallim Muavini Şükrü'de dâhil edilmişti. Buradaki ölçüt, bu öğretmenlerin kendilerini geliştirme adına diğerlerine oranla daha büyük bir gayret sarf etmeleri ve ileriye dönük umut vadetmeleriydi. Yoksa hepsinin de ders verme usullerinde sorunlar vardı. Bu muallimlerin dışında sadece mülga Sekibaşı muallimliğinden terfi ederek Eskihisar'a atanan Muallim Muavini Salih Efendi'nin dersleri bir nebze beğenilirken, öğretmensizlikten dolayı kapalı olup 1916'da açılan Bayır, Leyna mekteplerinin muallimleri, eski köy hocaları olduğu için beklenen semere alınamamıştır (BOA.MF.HTF.5/32, Ek 4, s. 11, 12). Aynı şekilde disiplinsiz olan Döğrek Muallim Muavini Şaban Efendi de oldukça başarısızdır (BOA.MF.HTF.5/32, Ek 4, s. 9). Eğitim formasyonları yetersiz olan bu muallimlerin ortak özelliği, tatbikat dersleri almalarına rağmen eski usul üzere devam ettikleri derslerinde hiçbir yenilik görülmemesiydi.

Benzer durum, Ahi ve Ula İnâs mektepleri muallimleri için de geçerlidir. İbtidâi tahsillerini bile tamamlamamış bu muallimler, bütün dersleri kitaptan takip ettirerek bir kelime bile atlamadan baştan aşağıya ezberlettiriyorlardı (BOA.MF.HTF.5/32,Ek 3, s. 2; 5/32, ek 4, s. 10, 11). Bunlara nispeten daha iyi olması beklenen İnâs İdâdisi'nin ibtidâi kısmının idaresi ve tedrisatında ciddi sorunlar yaşanmaktaydı. Muallimler, derslerin tedricen, somuttan soyuta, tikelden tümele gibi metotlarla işlenmesi hakkında hiçbir fikre ve bilgiye sahip değildi (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 15-16).

Muğla merkezdeki okulların eğitim kalitesindeki düşüklük, bazı öğretmenlerin değiştirilmesi ve maaş artışı gibi tedbirlerle izale edilmeye çalışılmıştır. Bu sayede Numune-i Terakki ve bu mekteple birleşmiş Şahidi, Dibektaş ve Sekibaşı İbtidâilerinin tedrisatında bir düzelme gerçekleşmiştir.

Ancak bir yıl sonra Sultani'ye çevrilecek olan İdadinin, ibtidâiye dersleri, idadi muallimleri tarafından girildiği için bu okulun tedrisatında 1915- 1916 eğitim-öğretim yılında istenen ilerleme kaydedilememiştir (BOA. MF.HTF. 4/7, s.6).

İbtidâilerin dışında Muğla İdadisi'nde de durum hiç açıcı değildi. Müfettişin tespitlerine göre öğretmenlerin hiçbirisi de eğitim metoduna uygun ders verememektedirler. Çoğu, ders verme istek ve hevesinden mahrumdur. Hatta Türkçe ve Fransızca hocaları gibi branşları olmayan derslere giren hocalar mevcuttu. Resim dersini veren öğretmen, İdadi için yeterli kapasiteye sahip değildi. *Ulûm-ı tabiiye* dersi ise muallimi şehit düştüğü için ders hakkında yeterli bilgi ve donanımına sahip olmayan vekil öğretmenler tarafından idare edilmeye çalışılıyordu. İdadinin idari ve eğitim kadrosundan bir kısmı seferberliğe çağrıldığı için şubeler de açılmamıştı (BOA. MF.HTF. 4/7, s.6).

Ahi İbtidâisi, tüm sancakta temsil yapan tek okul olarak dikkat çekerken (BOA.MF.HTF.5/32, Ek 4, s. 21) sancakta savaşın ağırlığını iyice hissettirmeye başladığı 1916'dan itibaren beden eğitimi talimlerine daha fazla dikkat edilmeye başlanmıştır. Bir önceki senede bu konuda eksik bulunan okulların çoğunda belirgin bir düzelme görülmektedir. Beden eğitimi derslerinde müfredattaki egzersizlerin yanında toplu talimlerden harp nizamında toplanmak, mangalarla kol teşkil etmek, savaş safına geçmek, sıralı yürüyüş ve dönüşler, cepheleri değiştirmek gibi askerlikle ilgili temel talimler gösterilmiştir (BOA.MF.HTF. 5/32, ek 4). Nitekim livadaki bütün okullarda Genç Dernekleri Teşkilatı kurmak için merkeze çağrılan muallimlere dernekler talimatı, merkez jandarma bölük komutanı tarafından haftada iki defa olmak üzere bir ay kadar mümkün olduğu kadar gösterilmiş ve iki defa da kendilerine gerçek silah atış denemeleri yaptırılmıştır. 1916-1917 ders yılı başında bütün okullarda talimat uyarınca Gürbüz Teşkilatı kurulmuştur.¹⁹ Gençlik dernekleriyle devlet, ihtiyaç olduğunda gençlerin, cepheye gidebilecek askeri cesaret, duygu ve bilgiye kavuşturulmasını, hatta düşmana direnebilecek paramiliter milli bir güce dönüştürülmesini hedefleniyordu. Bu derneklerde en başarılı olanlar içerisinde Muğla

¹⁹ 17 Nisan 1916 tarihli Genç Derneklerinin kurulmasına dair Kanun-ı Muvakkat ile, Harbiye Nezareti emrinde olan 12 ile 17 yaş arası gençlerden "Gürbüz Derneği", 17 yaşından yukarıları için "Diñç Derneği" kuruluyordu. Bu dernekler, Alman Genç Dernekleri örnek alınarak düzenlenmiştir. Dernekteki gençlerin talimlerini detaylı bir surette belirten bir de talimatname yayınlanmıştır (Sarısaman, 2000: 449-457, 467). Bundan sonra hızla yurt çapında yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Okul müfredatlarında askeri bilgi ve becerinin geliştirilmesine yönelik dersler ve faaliyetler ile bu gençlik örgütleri hakkında daha detaylı bilgi için bkz. (Yamak Ateş, 2012).

kazasında Merkez Sultani, Ahi ve Eskişehir mektepleri bulunmaktaydı (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s.6). Bu mekteplerde haftada iki defa Gürbüzlere mahsus talimler, her sabah da beden eğitimi egzersizleri yaptırılıyordu.

Bir diğer uygulama, liva genelinde her okul için hayırsever halk tarafından hazırlanan tarlalardı. Bu konuda tüm okullar bilgilendirilerek, Kaza Encümenlerinden gerekli yardımda bulunmaları istenmiştir. Bu teşebbüsün amaçlarından ilki, öğrencilerin ziraat derslerini uygulamalı bir şekilde görmelerini sağlayarak, ezbercilikten kurtarabilmek; ikincisi, bu tarlalardan elde edilecek gelirle okulların ders araç-gereç ihtiyaçlarını karşılayabilmektir. Zira hiçbir mektepte müfredat programındaki ziraat mevzuatı takip edilmiyordu. Bazı mekteplerde “Çiftçi Çocuğu”, bazı mekteplerde de 1902-1904 senelerinde basılmış ziraat kitapları talebeye okutturulup anlamının açıklanmasıyla yetiniliyordu. Uygulamalı ziraat eğitiminde de pek başarı sağlanamamıştı. Gerçi çoğu okul patates, buğday, nohut gibi hububat ekmişse de ziraat modern kaidelerin yerine muhitin göreneğine göre yapılıyordu (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 20). Tarla tahsis projesi için de sancağın merkez kazasında sadece Bozüyük İbtidâisi adım atmıştı. Zaten sene sonunda liva genelindeki tüm okul tarlalarından elde edilen mahsul sadece 25 kile arpa ve buğdaydan ibaretti (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s.6).

Menteşe sancağı, antik Karya ve Likya kalıntıları üzerinde bulunduğu için hemen her tarafta birçok değerli eserlere sahipti. Bu antik kalıntılar, köylüler tarafından tahrip edildiği için teftiş esnasında rastlanılıp nakledilmesi mümkün eserler, Merkez Sultanisi’nde müzeye ayrılan bir odaya toplanmaya başlanmıştı. Bu eserlerle ilgili olarak bir “Müze Rehberi” hazırlığına girilmişti. Sultani muallimlerin kendi ihtisasları çerçevesinde gerçekleştirdikleri bu çalışmanın bir iki sene içerisinde tamamlanması bekleniyordu. Ancak Sultaninin öğretmen kadrosunun çalışmaya geç başlamasından dolayı 1917’de tamamı Sultani İbtidâisi muallimi Abdurrahman Efendi tarafından hazırlanan maddelerden başka bir şey hazırlanamamıştı. Her okulda kurulması gereken mektep müzeleri hususunda en fazla özen gösteren Muğla merkezindeki Numune-i Terakki ile Ahi okullarıydı. Sultanide kurulan müze için 1918 bütçesine bir miktar tahsisat konulması da kararlaştırılmıştır (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s.5, 6).

Fethiye Kazası

Fethiye kazasındaki 19 ibtidâiden 2’si öğretmen bulunamadığından, 8’inin muallimleri silah altına alındığından 1915- 1916 ders yılında açılmamıştı. Eğitim-öğretime devam edilen 9 mektebin öğretim kadrosu, merkez başmuallimi hariç, eski köy hocalarından oluşmaktaydı. Halbuki 39 köye

sahip kazada, zorunlu eğitimi uygulayabilmek için 21 mektebe ve 31 muallime ihtiyaç vardı (BOA.MF.HTF. 4/7, s. 7, 8). Savaşa rağmen 1916-1917 eğitim-öğretim yılında açık mektep sayısı, merkez zükûr ve inâs, Eldirek, Karaçulha, Kemer, Seydiler, Kestep, İncirköy, Üzümlü, Nif, Gürme, Belan (Belen), Ovacık olmak üzere 13'e yükseltilmiştir. Bu mekteplerden Eldirek, Belan, Seydiler, Kemer ve Gürme İbtidâileri, muallimlerinin bir kısmının asker, bir kısmının da istifa etmeleri yüzünden birer vekille idare edilmişlerdir (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s. 2).

Kazadaki binaların çoğu, tamirat ve tadilata ihtiyacı olup, bazılarının inşaları yarım kalmıştı. Ovacık, İncirköy (Üzümlü nahiyesine bağlı), Karaçulha okul binalarının iç sıva, tavan ve yer döşemeleri gibi eksiklikleri giderilememiş, Üzümlü nahiyesindeki Nif köyü ibtidâisi kullanılamaz bir hale geldiği için yakınındaki camie taşınmıştı. Hiçbir sağlık koşulunu karşılamayan Üzümlü nahiyeye merkezindeki ibtidâi okulu en azından bazı kusurlarının giderilmesi için tadilat beklerken, Eldirek köyü ibtidâisinin yeni binasının tamamlanması savaş sonuna ertelenmişti (BOA. MF. HTF. 4/7, s. 4, 5; BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 3, 5, 6). Fethiye Merkez İbtidâi binası ihtiyaca cevap vermediği için bir sene sonra tamamlanacağı öngörülen yeni binasına taşınacaktı (BOA. MF. HTF. 4/7, s. 3). Ancak ertesi yıla ait raporda bu okulun taşınıp taşınmadığına dair bilgi verilmemiştir.

Fethiye'deki okullardan kaza merkezindeki zükûr ve inâs, Kestep (Eşen nahiyesi merkezi) İbtidâilerinde iki dersaneli ve iki muallimli kalanı ise bir dersaneli ve bir muallimli program uygulanmaktaydı (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 1, 6). Bu okullardan Fethiye Merkez Zükûr İbtidâisine 1916-1917 eğitim-öğretim yılında 38'i gayrimüslim olmak üzere 153 öğrenci devam ediyordu. Gayrimüslim talebeler, öğretmenlerinden bir kısmı askere gönderildiği, bir kısmı da görevden uzaklaştırıldığı için kapanan Rum Mektebi öğrencilerindendi (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 1). Bir sene önce bombardımana uğrayan Fethiye'de savaşla yüzleşen Merkez Zükûr İbtidâisi öğrencilerinin gösterdikleri metanet ve cesaret, maarif idaresinin takdirini kazanmıştı (BOA. MF. HTF. 4/7, s. 3). Merkez İnas Mektebi'ndeki öğrenci sayısı 52'ye ulaşmakla beraber *Devre-i mutavassıta* ikinci sınıf öğrencilerinin devamı, Maarif Encümeni vasıtasıyla sağlanmıştı (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 2).

Darı hasadıyla meşguliyetten Ovacık'ta devre-i ula birinci sınıf talebesinin yarısı ile diğer sınıflardan birer ikişer talebe devam ediyor, Kestep'te öğrencilerin yarısı okula gelmiyordu.²⁰ Okula devam oranı, yayladan henüz

²⁰ Kestep'te 60, Ovacık'ta 47 öğrenci kayıtlıydı.

dönmemiş Karaçulha köyü ile çocukları tarlada çalışan Üzümlü köyünde üçte bire kadar düşmekteydi. Aynı şekilde İncirköy'de de kayıtlı talebelerin çoğu devamsızdı²¹ Kaya-Belan İbtidâisi'nin 39 mevcudunun ise dört Müslüman köyünün ortasında bulunması sebebiyle bir iki hafta içerisinde iki misline çıkacağı öngörülmekteydi (BOA.MF.HTF.5/32, Ek 4, s. 3-6).

Ders araç-gereçleri açısından Fethiye kazası merkezindeki ibtidâinin bile oldukça eksikliği vardı. Kestep okulunda bir rahle bile olmayıp öğrenciler hasır üzerinde ders işliyorlardı (BOA. MF. HTF. 4/7, s. 4; BOA.MF.HTF.5/32, Ek 4, s. 4). Savaş ortamında ihtiyar heyetlerinin tıpkı binalarda olduğu gibi eksiklikleri gidereceklerine dair verdikleri sözleri tutamayacakları aşikârdı. Fethiye'de buna kaymakamın kayıtsızlığı da eklenmiştir. Nitekim müfettiş, Maarif Encümenine başkanlık görevini asli vazifelerinden saymayan kaza kaymakamları için²² mülkiye müfettişlerini göreve çağırıyordu (BOA. MF. HTF. 4/7, s. 5, 9).

Kazada sadece Fethiye Merkez Zükûr İbtidaisi'nin defterleri ve kayıtları düzgün ve tamdır. Diğer okullar içerisinde kayıtları eksik olanların yanında hiç kaydı bulunmayanlara da rastlanmaktadır. Ayrıca okulların hemen hepsinde muallimlerin tedrisatına rehber olacak tedrisat mecmuaları da eksikti. Ancak aralarında Ovacık muallimi gibi kendi imkânlarıyla birkaç nüsha tedarik edenler de yok değildi (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 3).

11-29 Kasım 1916 tarihlerinde denetlenen Fethiye kazası ibtidâilerindeki öğretmenlerden bazıları, eksikliklerine rağmen bir önceki seneye nispetle ilerleme kaydettikleri için takdir edilirken, bazılarında hiçbir gelişme görülemediği. Bu bağlamda Fethiye Zükûr İbtidaisi Başmuallim Muavini Yusuf Ziya Efendi, sorumlu olduğu *aliye* sınıflarında ezberci ve tamamen kitaba bağlı ders işlediği için eleştirilirken İkinci Muallim Muavini Hüseyin Efendi²³ tedris usulüne ilişkin eserleri okuyarak azim ve sebatla kendisini geliştirdiği için takdir ediliyordu. Yusuf Ziya 18 yıllık bir muallimken Hüseyin Efendi daha bir yıl öncesine kadar mahalle imamlığında bulunan ve dolayısıyla öğretmenlik tecrübesi olmayan bir kişiydi. Bir bakıma bu fark, bir öğretmende olması gereken öğrenme ve öğretme sevgi, istek ve çabasının tezahürüydü. Diğer taraftan elışı derslerine ait hiçbir şey görülmeyen okula ustalar getirtilerek öğrencilere haftada iki defa yemenicilik öğretilmesi kararlaştırılmıştır (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s.3; ek 4, s. 1).

²¹ Üzümlü 74, Karaçulha 60, İncirköy 39 kayıtlı öğrenciye sahipti.

²² Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkatinin 33. maddesine göre (1329: 10), Kaza Maarif Encümenleri kaymakamların başkanlığında toplanıyordu. Dolayısıyla kaymakamların kazadaki maarif meselelerinin halledilmesinde doğrudan sorumluluğu vardı.

²³ Maarif Müdürünün hülasasında Hüsnü olarak geçmektedir.

Başmuallime ile muallime muavine vekilinin görev yaptığı Fethiye Merkez İnas Mektebinde ise Başmuallime Emine Sâniye Hanım faal ve bilgili bir öğretmen olarak, ders öğretimindeki bazı hatalarını giderirse kendisinden çok istifade edileceği bildiriliyordu. Nitekim Emine Hanım, Hüseyin Efendi ile birlikte kazada tedrisat derslerini görüp en fazla ilerleme gösteren ve maaşlarına zam ile terfi alan üç öğretmenden birisiydi. Ayrıca Müfettiş Şaban Hilmi'nin girişimiyle bu okulda *ameli tabâhat* (uygulamalı yemek pişirme) dersi uygulamaya sokulmuştur (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s.4; ek 4, s. 2, 3).

Kaza merkezi dışındaki okullarda görev yapan öğretmenler içerisinde en iyisi, Üzümlü İbtidaisi Muallim Muavini Mehmed Ali Efendi'dir. Geçmiş seneye nazaran derslerinde ezberciliği bırakmış tatbikat derslerinde gördüğü eğitim metotlarını uygulamaya çalışmaktadır. Müfettişin Mehmet Ali Efendi hakkındaki olumlu kanaatinde en büyük etken, öğretmenlik temeli olmamasına karşın sadece bir ay gördüğü tatbikat dersiyle kendisini geliştirme yolunda sarf ettiği büyük çabadır. Mehmed Ali Efendi kazada maaşına zam yapılması teklif edilen son öğretmen olmasına karşın bilgi, deneyim ve pedagojik formasyon açısından önemli eksiklikleri bulunmaktaydı (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s.4; ek 4, s. 5, 6).

Ovacık ve Kestep İbtidailerinin tedrisatında az da olsa bir iyileşme sağlamışsa da diğer köy okullarındaki öğretmenlerin durumunda hiçbir değişiklik emaresine rastlanmamıştır. Hatta müfettiş, öğretmenlik liyakatinden yoksun nasihat ve telkinle düzelme imkânı olmadığını belirttiği Karaçulha mualliminden tamamen ümidini kesmiştir. Kaya-Belan İbtidaisinde ise eğitim, asil muallimi Kemal Efendi'nin Eskişehir Turan Numune Mektebi Türkçe öğretmenliğine atanmasını müteakip üç yıl boyunca ciddi kesintilere uğramıştı. Kısmen kapalı, kısmen de vekil öğretmenlerle açık tutulmaya çalışılan okula 1916-1917 eğitim-öğretim yılı başında 17-18 yaşlarında bir vekil öğretmen atanmıştı (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 3, 5). Muallim muavini tifo hastalığına yakalandığı için Nif İbtidaisi'nde de aylarca ders yapılamamıştı (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s.3).

Beden eğitimi egzersizleri yanında askeri talimlerde askerlerden de yardım alınmaktaydı. Nitekim Merkez İbtidâi Mektebinin Gürbüz Teşkilatı kurulmuş, talim ve eğitimleri Ahz-ı Askeri Şubesinden (Asker Alma Şubesi) görevlendirilen bir çavuşa verilmiştir (BOA MF.HTF.5/32, ek 4, s. 2).

Okullar için tarla hazırlama projesi bağlamında ilk olarak Fethiye, Ovacık, Kestep, Karaçulha, Nif, İncirköy, Üzümlü mektepleri adına hazırlanacak tarlalara buğday, patates ekilmesi; Ovacık, Kestep, Karaçulha, İncirköy

mekteplerinin arsalarının sebze ve çiçek bahçesi haline dönüştürülmesi için ihtiyar heyetlerinden taahhütnameler alınmıştır. Maarif Encümeninde yapılan toplantı neticesinde Fethiye Mektebi için 35 dönümlük bir tarla tahsisine karar verilmiş ve imece usulüyle on çiftçi tarafından aktarma işi başlamıştır. Ayrıca yeterli miktarda patates tohumunun tedariki ve köylerdeki okullar için beşer altışar dönümlük ziraat tarlası hazırlanması nahiye müdürlerine bildirilmiştir (BOA.MF.HTF.5/32, Ek 4, s. 7).

Bu mekteplerin dışında Kaya nahiyesinde bulunan Rum Mektebi de teftiş edilmiştir. Bu okulda iki muallim görev yapmaktadır. Bunlardan Ataz? (veya Atina) Darülmullimini mezunu Dimitraki Efendi, daha önce çalıştığı Katça? Rum Mektebi'nin kapanması üzerine buraya geçmiştir. Bu mektebin önceki müdürü Kiryako Efendi, Burdur'a sürülmüş, Türkçe dersi, Muallim Lifor Efendi tarafından verilmiştir. Bu sene öğretmen sayısının yeterli olmamasından dolayı dört sınıf devam etmektedir. Türkçe'nin sadece son senelerde verilmesinden dolayı bu sınıflarda Türkçe okur-yazar öğrenci görülememiştir. Bu yüzden Okulun Cemaat Heyetine ve muallimlerine haftada beş defadan aşağı olmamak üzere üçüncü ve dördüncü sınıflarda okutulması, Osmanlı coğrafyası ile Osmanlı tarihinin de takip edilmesi; aksi takdirde mekteplerinin kapatılacağı uyarısında bulunulmuştur (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 4).

Marmaris Kazası

Marmaris kazasında 1915-1916 eğitim- öğretim yılında 15 ibtidâiden 5'i muallimsizlikten, 1'i muallimi askere alındığından ve 1'i de muallimi istifa ettiği için kapalı kalmıştır. Daha sonra bu 7 okuldan 5'ine vekiller tayin edilerek açılması sağlanmıştır. Tüm kazada darülmulliminden mezun bir muallim ile bir muavin bulunmaktadır. Diğer öğretmenlerin eğitim durumu oldukça geridir. 26 köyü olan bu kazada daha ne kadar okul açılması gerektiği Kaza Maarif Encümeni tarafından hala bildirmemiştir (BOA.MF.HTF. 4/7, s. 8). Kazada 1916-1917 eğitim-öğretim yılında Merkez Zükûr, Reşadiye nahiyesinin merkezi ile Dadya (Datça), Kara, Kızalan (Kızlan), Emecik, Bayır, Orhaniye, Bozburun ve Çeşme mekteplerinde tedrisat yapılabilmektedir. Bunlardan Marmaris Merkez Mektebiyle Emecik, Reşadiye, Kızalan (Kızlan), mektepleri Tedrisat-ı İbtidaiye Müfettişliği tarafından bir defa teftiş edilebilmiş ve Bozburun hariç diğer okullar vekâletlerle idare edildiğinden ve bu sene bu havali ahalisinin birçok defalar taarruza ve bombardımana maruz kaldıklarından çevre köylere çekildikleri için bu çevre okulları teftiş edilememiştir. Dadya, Kara, Bayır, Orhaniye, Bozburun, Çeşme mektepleri bu eğitim-öğretim yılında Dadya Yarımadası'yla bu çevrede meydana gelen savaştan dolayı

muntazaman eğitim verememişlerdir. Bu okullardan Bayır, Orhaniye, Kara ve Çeşme mektepleri birer vekil ile idare edilmiştir (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s. 3).

1916-1917 arası teftiş edilen okullardan Marmaris Zükûr Mektebi'nin binası kargir ve sağlam bir binaya sahipti. Fakat tedrisat başlamadan önce zükûr ve inâs mektepleri askeriye tahsis edilmişti. Askerler, Ekim 1916'da Zükûr İbtidaisi'ni boşalttıkları için bu okulda eğitim başlatılmıştır. Fakat okul, iki ay sonra bu sefer Amele Taburu tarafından işgal edilince askerlerin yeni tahliye ettiği İnâs Mektebi binasına taşınmıştır. İnâs İbtidâi binası Zükûr İbtidaisi'nin tüm öğrencilerini almadığı için de okula *mutavassıta* ve *âliye* sınıfları devam edebilmiştir. Aynı şekilde Reşadiye İbtidaisi'ni de askerler aldığından okul, kiralık bir eve taşınmıştır. Emecik İbtidaisi'nin durumu da iyi değildir. Okul binası, altı ve üstü toprak, karanlık, küçük bir odadan ibarettir. Aslında köy halkı üç dersaneli bir okul inşasına başlamışken savaşın çıkmasını müteakip yapı ustası olan Rumların sürülmesiyle bina yarım kalmıştır. Okul binaları açısından en iyi durumda olanlar birisi erkek diğeri kız öğrencilere tahsis edilen iki dersaneli yeni bir binaya sahip olan Kızlan ile bahçesi olmamakla beraber eğitime elverişli olan Dadya ibtidaileriydi. Denetlenen okullardan Marmaris Merkez Zükûr ile Reşadiye ibtidailerinin ders araç-gereçleri ve tedris usulüyle ilgili Maarif Nezaretinden gönderilen risale ve rehberlerin tamamı mevcuttu. Kızlan'ın ise iki yazı tahtası, dört rahlesi vardı (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 12-15).

Kazadaki okullardan Merkez Zükûr ile Reşadiye İbtidailerinde iki muallimli ve iki dersaneli program uygulanmaktaydı. En kalabalık okul, sıbyan sınıfındaki 20 çocukla beraber toplam 156 mevcuduyla Marmaris Merkez Zükûr Mektebi'ydi. Karma olan Reşadiye İbtidaisi'nde üç devre ve üç sınıfın toplam öğrenci sayısı 46'ya ulaşmaktaydı. Dadya ve Kızlan mekteplerinin *devre-i ula* sınıflarını tamamlayan öğrencileri, çoğunlukla yakındaki Reşadiye İbtidâisi'ne gittikleri için *mutavassıta* sınıfları oluşamamıştı. Dadya'nın sıbyan sınıfındaki 40 talebe ile beraber toplam mevcudu 51'e ulaşırken, karma eğitim yapan Kızlan'da 30 öğrenci kayıtlı olmasına rağmen çiçek hastalığı salgını yüzünden okula çok az öğrenci gelebilmekteydi. Henüz *Devre-i mutavassıta* sınıfları teşekkül etmemiş olan Emecik İbtidâisi'nin her iki sınıfına sadece 12 öğrenci devam etmekteydi. Buna gerekçe teşkil eden savaşın sona ermesiyle sayının 30'a yükseleceği öngörülmekteydi (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 12, 14, 15).

Marmaris kazasında denetlenen ibtidâilerden tedrisat olarak öne çıkan okul, müfettişin tam olarak beklentilerine cevap veremese de Reşadiye İbtidâisi'dir. Teftiş raporuna göre bu okulun iki öğretmeninden devre-i ula

sınıflarından sorumlu İkinci Muallim Muavini Rüştü Efendi başarılı bulunurken, Başmuallim Numan Efendi'nin verdiği tüm derslerde eksiklikler tespit edilmiştir (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 14). Buna rağmen Numan Efendi, Rüştü Efendi ile birlikte sancakta maaşlarına 50 ile 100 kuruş zamlarla ödüllendirilmeleri teklif edilenler arasında yer almıştır (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s. 4). Bu taltife layık bulunmasında, kendisindeki eksikliklerin diğer okullardaki öğretmenlere nazaran müsamahayla karşılandığı anlaşılırken, Reşadiye'de her devrede programın uygulanması da etkili olmuştur. Ayrıca bu okul, Gürbüz teşkilatlanmasında Merkez Zükûr ile livadaki en başarılı okullar arasındaydı (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s.6).

Marmaris Merkez Zükûr İbtidâisi'ndeki eğitim, askerlerin binaya yerleşmeleri sebebiyle inkıtaa uğraması ve öğretmenlerinin iyi ders vermemeleri yüzünden sönük kalmıştır. Zaten geçici yerleştirildikleri İnâs İbtidâisi'ne tüm öğrenciler sığmadığından *devre-i ula* sınıfları da tatil edilmişti. *Mutavassıta* sınıflarını okutan Muallim Muavini Hasan Efendi'nin işlediği tüm dersler, hiçbir esas ve gayeye dayanmayıp hafızayı ezberci, zekayı köreltici, fikir, his ve iradeyi öldürücü bir özelliğe sahipti. Tatbikat dersleri de ona bir fayda sağlamamıştı. Başmuallim Murat Rüştü Efendi, her ne kadar ezbercilikten uzaklaşmışsa da öğrenciyi fazla teferruata boğmaktaydı. Öte yandan bu okula 6 dönümlük tarla hazırlanmış ve bunun 3 dönümüne arpa ve bakla ekilmişti (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 13).

Tatbikat dersleri almayan ve ders verme usulünü bilmeyen üç okulun muallim muavinlerinden Emecik'te Hakkı Efendi ve Kızlan'da Hafız Mehmed Efendi sahip oldukları bilgi ve gösterdikleri gayret dolayısıyla Dadya'daki Nazmi Efendi'den ayrı tutulmuşlardır. Bunlardan ehliyetnameli Hafız Mehmed Efendi, birkaç sene Rodos Rüşdiyesi'nde, bir sene Darümualliminde, bir sene de Ticaret Mektebi'nde okumuştur. Kızlanlı olan bu muallime köylünün de büyük bir saygısı vardı (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 14, 15).

Milas Kazası

Kazadaki 21 ibtidâiden 3'ü muallimsizlik, 7'si öğretmenlerinin askere alınmasından ve 2'si de istifa sebebiyle açılmamıştır. Geri kalan 9 mektepte yalnız merkezdekinin başmuallimi Darümualliminden mezun olup diğerlerinin muallimleri köy hocalarıdır. 116 köyü bulunan bu kazanın kaç mektep açılması gerektiği Mahalli Encümen Maarifince belirlenememiştir (BOA.MF.HTF. 4/7, s. 7). Bu kazada 1916-1917 eğitim-öğretim yılında Merkez Zükûr ve İnâs, Ağaçalbük, Karacahisar, Söğütcük, Kazıklı, Mandalyat (Selimiye) zükûr ve inâs, Mersinat (Mersent-Pınarcık), Derince

ve Yaka mekteplerinde eğitim yapılmıştır (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s. 2). Geçen Eğitim-Öğretim yılında kapalı kalan Yaka ve Derince okulları birer vekil ile bu yıl açılmıştır (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s. 4).

Merkez Zükûr İbtidâisi için yapımına eski Mutasarrıf Müştak Bey zamanında başlanan 24 odalı kargir binanın inşası yarım kalmıştır. İleride bu binaya nakille Numune Mektebine veya beş senelik idadiye çevrilmesi düşünülmektedir (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s. 2). Mendelyat İnâs, Ağaçlıbük ve Derince ibtidâileri, birer dersaneli yıkılmaya yüz tutmuş, tamirle düzelme imkânı olmayan harap binalara sahipti. Köylülerin katkısıyla inşa edilmiş iki dersaneli Mersinat (1305/1889) ile bir dersaneli Söğütçük (1329/1913) ibtidailerinin bazı tadilata ihtiyacı varken, tek dersaneli Yaka'nın (1308/1892) arsası yoktu (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 18-20). Kazada bütçeden sağlanan ödenekle tamiri gerçekleştirilen tek bina ise Mendelyat Zükûr Mektebi'ydi (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s.4).

Milas Zükûr İbtidaisi haricinde kazada ders araç-gereçleri yeterli ibtidâi yoktur. Söğütçük, Mersinat (Mersent-Pınarcık), Karacahisar ibtidailerinde rahle ve yazı tahtası gibi araç-gereçlerden hiçbirisi yokken, Mendelyat (Selimiye) İnâs Mektebi'nin 9 rahlesi, Yaka İbtidâi mektebinin 3 yazı tahtası 11 rahlesi, Derince'nin sadece bir küçük yazı tahtası vardır (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 16-20).

Milas kazasındaki okullar içerisinde merkez zükûr ibtidaisinin beş muallimi olduğu için altı dersane ve muallimli, kapalı olan Merkez İnâs İbtidâisi'nde üç muallimli olmasına rağmen altı dersane ve muallimli program uygulanmaktaydı. Diğer okullar bir dersaneli ve bir muallimli programa tabiydi. Köy okullarından Ağaçlıbük üç devreli beş sınıflı Karacahisar, iki devre, dört sınıflı; Mendelyat (veya Mandalyat) (Selimiye) inâs iki devreli üç sınıflıydı. Öğrenci mevcutları ve devamlarına bakıldığında; Mendelyat İnâs ve Yaka'da mevcut talebenin yarısına yakını okula gelirken bu oran Karacahisar'da neredeyse dörtte bire karar düşüyordu. Teftiş esnasında Derince'de 10, Ağaçlıbük'te devre-i ula birinci sınıfında 5, Söğütçük'te 3 öğrenci tespit edilirken Mersinat (Mersent-Pınarcık)'da ise hiçbir öğrenciye rastlanmamıştı.²⁴ Özellikle tarlaların ve hayvanların bakımıyla meşguliyetin arttığı bahar aylarından itibaren okula devamda ciddi bir düşüş söz konusuydu. Bunun dışında müfettiş, Söğütçük'teki devamsızlığın muallimin lakaytlığı ve tembelliğinden kaynaklandığını belirlemektedir. Nitekim bu okula gelen çocukların sayısı hiçbir zaman 10'u aşmamıştır. Ağaçlıbük'te ise

²⁴ Mendelyat inas'ta 26 sıbyanla 41, Yaka'da 40, Karacahisar'da 11 sıbyanla 40, Ağaçlıbük'te 42, Söğütçük'te 5 sıbyan dahil 32 öğrenci kayıtlıydı. Diğer okullara kayıtlı öğrenci sayısı verilmemiştir.

çocukların çoğu, tifo, çiçek ve dizanteri hastalıklarına yakalanmış ve hatta çiçek hastalığından dört çocuk ölmüştür (BOA. MF.HTF.5/32, ek 4, s. 16-20).

Merkez Zükur Mektebi'ndeki eğitim müfredata uygun ise de çoğu derslerin verilmiş tarzları eksiktir. Bu okulun eğitim kadrosunda bir önceki sene yeniliğe gidilmiş ve maaşlarına 50-100 kuruş zam yapılmışsa da tedrisatta istenilen gelişme sağlanamamıştır (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s. 2). Milas Zükür İbtidâisi Başmuallimi Naci Efendi'nin dersleri bir Darülmuallimin mezunundan beklenmeyecek şekilde zayıf kalmıştı. Özellikle *tahrir* derslerinde öğrencilerin durumu vahimdi (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 16). Aslında bu dersle ilgili sancak genelinde bir sıkıntı mevcuttu. Teftişlerde, anadili serbest söylemek ve yazmak hususunda beceriye sahip çok az öğrenci görülmüştü (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 21). İkinci Muallim Durmuş Efendi'nin dersleri baştan aşağıya ezberdi. Okulun üçüncü, dördüncü ve beşinci muallimlerinin dersleri nispeten iyiydi (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 17). Ayrıca bu okul, livadaki okullar içerisinde müzesi olan ender okullardan birisiydi (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s.6).

Karacahisar İbtidâisi Muallim Muavini Yusuf Kenan Efendi, ilmi iktidarı olmamasına karşın derslerinde göstermiş olduğu ilerlemeden ötürü 1918'de maaşına zam yapılması teklif edilmişti. Mersinat'ta (Mersent-Pınarcık) köy imamı, Derince'de köyün hatibi, Yaka'da asil muallim askere gittiğinden bir vekil öğretmen görev yapmaktaydı. Bunların yanında Söğütçük, Mandalyat ve Ağaçalbük muallimlerinin tedrisatında bir yenilik ve ilerleme gerçekleşmediğinden bu okullar eski köy mektepleri seviyesinde kalmıştı (BOA.MF.HTF.5/32,Ek 3, s. 2, 4; ek 4, s. 18, 20).

İnas mekteplerine gelince, Merkez İnâs Mektebi'nin tedrisatı geçen seneye nazaran iyidir. Müfredat programları hemen her derste takip edilmiştir. Ayrıca bu mektep, kayıtlar ve defterler bakımından livadaki en iyi okul konumundaydı. Teftiş raporuna göre Başmuallime Naima Hanım'ın bazı derslerdeki eksiklikleri bulunmakla birlikte çalışkan ve kendisini geliştirebilme istidadı vardır. *Devre-i âliye* birinci sınıfın *tarih, musahabat-ı ahlakiye* dersi ile *mutavassıta* sınıflarının *eşya* ve *malumat-ı diniyye* derslerinde müfredat programı takip edilmiştir. Fakat *coğrafya* dersleri genellikle ezberden okutulmuştur. Nitekim teftişte, Rumeli'nin Afrika'da, Trablusgarb'ın Avrupa'da bulunduğunu söyleyen birçok öğrenciye rastlanmıştır. Penbe ve Pakize hanımların sorumluluğundaki *devre-i üla* sınıflarının durumu da aynı olmakla beraber elifba tedrisatı bir dereceye kadar iyileşmiştir. Mendelyat (Selimiye) İnas İbtidâisi'nin muallimesi, Drama İnâs İbtidaisi mezunu olup, dört seneden beri bu mektepte

öğretmenlik yapmaktadır. Ders verme metodunu bilmeyen muallime, 19 yaşında, bekar ve 250 kuruş maaş almaktaydı (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 17, 19).

Köyceğiz Kazası

Köyceğiz kazasında 1915-1916 eğitim-öğretim yılında mevcut 12 ibtidâiden 4'ü öğretmensizlikten 3'ü muallimlerinin askere alınmasından dolayı kapandığı için sadece 5 mektepte eğitim verilebilmiştir. 59 köyü olan bu kazanın zorunlu eğitimi temin için ne kadar okul açılması gerektiği bilgisi, Kaza Encümeni tarafından verilmemiştir (BOA.MF.HTF. 4/7, s. 3, 8). Bir yıl sonra ise kazada Merkez Zükûr ve İnâs, Bezkise, Değne ve senenin büyük kısmında kapalı kalmış olan Karaman ibtidâilerinde tedrisat yapılabilmektedir. 1915-1916 eğitim-öğretim yılında açık olan Dalyan, Ortaca mektepleri bir sonraki eğitim-öğretim yılında öğretmen bulunamadığından kapalı kalmıştır (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s.4). Zaten bir yıl önceki teftişte, Dalyan İbtidâî Mektebi mualliminin pek aciz bir köy imamı olduğu belirtilmektedir (BOA.HTF. 4/7, s. 3).

Köyceğiz Merkez Zükûr Mektebi binası 1915'te askeriye tahsis edildiğinden, okul harap bir binaya taşınmak zorunda kalmıştır. Kazada eğitime elverişli tek binaya Merkez İnâs Mektebi sahipti (BOA.HTF. 4/7, s. 2, 3). Merkezdekiler dahil okulların hepsinin ders araç-gereçleri ve kayıtları eksiktir.

1916-1917 yılı teftişlerine göre Köyceğiz Merkez Zükûr İbtidâisi, iki dershaneli ve iki muallimli, diğerleri bir dershaneli ve bir muallimli program takip ediyorlardı. Köyceğiz Merkez Zükûr İbtidâisi'nin kayıtlı 69 öğrencisinden çoğu düzenli olarak okula gelmezken, Merkez İnâs Mektebi'ne sadece 24 öğrenci devam ediyordu. Müfettiş bu durumu, Maarif Encümeninin lakaytlığına bağlamaktadır. Dalaman'a bağlı Bezkise köyü ibtidâisindeki devamsızlık ise köydeki *humma-yı râcia* (dönek humma; fièvre recurrante) (Unat, İhsanoğlu ve Vural, Ankara: 2004: 258) salgınından kaynaklanmıştır. İki devreli karma okulun 37 talebesinden yalnız *devre-i ulâdakiler* okula gelmektedir (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 7, 8).

Kazadaki okulların eğitim kalitesine bakıldığında Bezkise İbtidâisi'nin diğerlerine nispetle daha iyi olduğu görülmektedir. Zaten Bezkise Muallim Muavini Halid Efendi'nin dışında hiçbir muallim tatbikat derslerine gitmemiştir. Özellikle Merkez Zükûr Mektebi'nin tedrisatı oldukça zayıftır. Başmuallim Muavini Süheyl Efendi'nin derslerinde muhakeme yeteneğini geliştirme yerine bilgileri "içi boş sandık gibi öğrencilerinin kafasına

tıkması”, tatbikat derslerine katılmayan İkinci Muallim Mehmed Efendi’nin de öğretim metodundan bihaber olması okulun eğitim seviyesini dibe çekmiştir. Merkez İnâs Mektebi’nde örnek ders veren müfettiş, okulun muallimesi için “onu ezbercilik batağından kurtaracak bir muallim de yoktur” diyerek bayan öğretmenin acizliğine ve çaresizliğine işaret etmektedir (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 8). Karaman muallim muavini de bu üç öğretmen gibi eski usulde yoluna devam edenlerdendi (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s. 4).

Ziraat tarlası hazırlama projesinden kazada Merkez Zükûr İbtidâisi faydalanmış olup okula tahsis edilen 15 dönümlük tarlada ıspanak, bakla, sarımsak, buğday ziraatına başladıkları görülmüştür (BOA.MF.HTF.5/32, ek 4, s. 8).

Bodrum Kazası

Bodrum kazasında bulunan 14 ibtidâiden 7’si muallimsizlikten, 1’i muallimi askere alındığından açılammıştır. Tedrisat yapılan 6 mektebin birisi dışındaki tüm öğretmenleri medreselerde tahsil görmüş hocalardan ibaretti. 39 köyü bulunan bu kazada daha 10 mektep açılırsa zorunlu eğitimin uygulanabilecekti. Bu bağlamda daha 18 muallime ihtiyaç vardı (BOA.MF.HTF. 4/7, s. 8).

Bodrum kazasında 1916-1917 ders yılında merkez zükûr ve inâs, Akçaalan, Mumcular ve Karakaya’dan ibaret olmak üzere beş mektep faaldir. Bunlardan Mumcular ve Karakaya birer vekil öğretmenle açılabilmiştir. Bunlar içerisinde tamire muhtaç olan Akçaalan Mektebi’ne para ayrılarak gerekli tamir yapılmıştır. Bodrum Merkez ve Akçaalan mektepleri, sancaktaki mektep müzesi olan okullar arasındaydı. Merkez Zükûr Mektebi muallim muavinleriyle Akçaalan muallim muavini tatbikat dersleri aldıklarından derslerinde geçen seneye oranla büyük bir ilerleme kaydedilmiştir. Bu muallimlerden Akçaalan İbtidâisi Muallim Muavini Asıf Efendi’nin maaşına zam yapılmak üzere 1918 yılı bütçesine konulması talep edilmiştir. Merkez İnâs Mektebi’nde başmuallime muavinesi ile yeni atanan bir vekil muallime görev yapmaktadır. Ancak muallimelerin ders verme yöntemleri kötüdür (BOA.MF.HTF.5/32, ek 3, s. 3, 4, 6).

Sonuç

Teftiş raporlarına göre Muğla’da 25 ibtidâiden 12’si, Fethiye’de 19’dan 13’ü, Marmaris’te 15’den 9’u, Milâs’ta 21’den 11’i, Köyceğiz’de 12’den 5’i ve Bodrum’da 14’ten 5’i açıktı. Diğer bir tabirle sancaktaki okulların

yarısından fazlası muallim bulunamaması, binaların çürük veya askerler tarafından işgal edilmesi yüzünden kapanmıştır. Bu okullardan bir kaçı, bulunabilen vekil öğretmenlerle açılabilmiştir.

Maalesef açık okulların durumu da pek iç açıcı değildir. Okul binalarının çoğu tamirata ve tadilata muhtaç, ders araç-gereçlerinden mahrumdur. Hatta bazı köylerdeki okul binaları yıkılmaya yüz tutmuştur. Halkın ise ne yeni okul inşasına, ne de onarım ve diğer ihtiyaçlarını karşılayabilecek gücü vardı. Devlet bir yandan kıt imkânlarıyla en azından büyük ibtidâilerin binalarını tamir ettirmeye çalışıyor, diğer yandan ülkede çökmüş olan ziraati eğitim yoluyla diriltmek ve okullara gelir sağlamak için halkın yardımıyla tarlalar hazırlıyordu.

Sancakta okula devamsızlık had safhaya ulaşmıştır. Öğrencilerin neredeyse yarısından fazlası okula devam etmiyordu. Bu meselede bazı yerlerde salgın hastalıklar, muallimin, halkın, mülki amirlerin ilgisizliği gibi faktörler rol oynamışsa da asıl etken savaştan kaynaklanan geçim derdidir. Doğal olarak çocuklarının okula devamı hususunda ebeveynlere yapılan uyarılar, geçim derdi karşısında tesirli olamamıştır.

Tedrisatın niteliğine gelince, sancakta birkaç diplomalı muallim dışında ibtidâilerin eğitim kadrosunu ehliyetnameli muallimler oluşturuyordu. Eğitimleri zayıf olan ehliyetnameli muallimlerin ders verme kabiliyetleri oldukça sınırlıydı. Okullarda müfredat takip edilmiyor, dersler klasik metotlarla veriliyor, sıkıcı ve ezberci bir şekilde işleniyordu. Uygulamalı işlenmesi gereken dersler, teorik olarak işlenirken tarih ve coğrafya gibi dersler, öğrenciyi düşünmeye sevk eden bir yoldan ziyade tekrar ve ezbere dayanmaktaydı. Bu durumun bir nebze olsun iyileştirilebilmesi için teftişin yanında tatbikat dersleri devreye sokulmuştur. Her ne kadar tüm gidenlerde müspet sonuçlar alınamasa da bazı muallimlerin tedrisatında eskiye oranla bir ilerleme sağlanmıştır. Keza ehliyetnamelilerin bu kısa kurslarla, bir anda diplomalı öğretmenler seviyesine erişmeleri mümkün değildi.

Savaşın eğitime bir başka etkisi de okullardaki çocuk ve gençlerin yurt savunmasına hazırlanmasına yönelik tedbirlerin devreye sokulmasıydı. Askeri talim ve bilgileri ihtiva eden beden eğitimi ve diğer derslerle genç nesiller, milli duygu ve askeri becerilerle donatılmaya çalışılıyordu. Ülke çapında kurulmaya başlanan gençlik teşkilatlarıyla devlet, orduya destek paramiliter kuvvetleri oluşturmayı hedefliyordu. Bu bağlamda sancakta da Gürbüz Teşkilatının kurulması faaliyetleri hız kazanmıştır.

Neticede devlet, savaşta çökmüş olan eğitimi, ayakta tutabilmek için iyi niyetli bir çaba içerisinde. Ülke genelinde en azından tadrisata devam edilen okullarda teftiş hizmetlerinin ciddiyetle devam etmesi bunun bir göstergesidir. Nitekim olağanüstü şartlar gereği gerçekleşmeyeceği öngörülse de teftiş raporlarında tespitler, eleştiriler, öneriler ve taleplerin yer alması da bunu teyit etmektedir. Tüm bu iyi niyetli çabaya karşın savaş ortamında yaptırım gücü kullanılamadığından nasihatın ve teşvikin ötesinde bir fonksiyonu kalmayan teftişin eğitim sorunlarını çözümedeki rolü de oldukça zayıflamıştır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Maarif Nezareti Heyet-i Teftişiyeye Fonu (MF.HTF): 4/7; 5/32.*

Araştırmalar, Kitaplar ve Referanslar:

- Akbayar, N. (2003). *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Akyüz, Y. (1994). İlköğretimin Yenileşme Tarihinde Bir Adım: Nisan 1847 Talimatı. *OTAM*, S. 5, s. 1-47.
- Akyüz, Y. (2013). *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2013)*, Pegem Akademi, Ankara.
- Alkan, M.Ö. (2000). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri, 1839-1924, Tarihi İstatistikler Dizisi, C. IV*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Aytekin, H. (1991). *İttihad ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi*. Ankara, Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Berker, A. (1945). *Türkiye'de İlköğretim I: 1938-1908*, Ankara.
- Düstur (1333). *II. Tertib*. C. V, Matbaa-i Amire (Osmani), İstanbul.
- Erdem, Y. T. (2009). Osmanlı Eğitim Sisteminde Teftiş. *OTAM*, S. 26 (Güz), s.55-91.
- Ergin, O. N. (1942). *Türkiye Maarif Tarihi*, C. IV, Osmanbey Matbaası, İstanbul.
- Ergün, M. (1996). *II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ocak Yayınları, Ankara.
- Gençoğlu, M. (2012). Erzurum Vilâyeti Maârif Teftişleri (1910). *Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)* , C. 8, S. 16 (Güz), s. 33-60.

- Gençoğlu, M. (2014). 1916 Maarif Teftişlerinde Mamuratülaziz Sancağı'nın İlköğretim Durumu. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15/1, (Haziran), s. 159-193.
- Koçer, H. A. (1991). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Kodaman, B. (1999). *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Mahmud Cevad (2001). *Maarif-i Umumiye Nezareti, Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı – XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi*, haz., Taceddin Kayaoğlu, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Nurdoğan, A. M. (2009). II. Abdülhamid Döneminde Rumeli'de Maarifin Teftişi. *OTAM*, S. 26 (Güz), s. 193-220.
- Nurdoğan, A. M (2016). *Modernleşme Döneminde Osmanlıda İlköğretim (1869-1914)*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul.
- Özalp, R. (1982). *Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1857-1923)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Sarısamam, S. (2000). Birinci Dünya Savaşı Sırasında İhtiyat Kuvveti Olarak Kurulan Osmanlı Genç Dernekleri. *OTAM*, S. 11, s. 339-501.
- Soyluer, S. (2006). XX. Yüzyıl Başlarında Menteşe Sancağı'nın İdari ve Nüfus Yapısı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. V/13, (Güz), s. 109-135.
- Su, K. (1974). *Türk Eğitiminde Teftişin Yeri ve Önemi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkati (1329). Matbaa-i Amire, İstanbul.
- Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu (1946). C.I-II, T.C İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Unat, F. R. (1927). *Maarif Düsturu*, C. I, Maarif Vekâleti, İstanbul.
- Unat, F. R. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara
- Unat, E. K., İhsanoğlu, E. ve Vural, S. (2004). *Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Yamak Ateş, S. (2012). *Asker Evlatlar Yetiştirmek, II. Meşrutiyet Döneminde Beden Terbiyesi, Askeri Talimler ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

GANGRA (ÇANKIRI) SİNODU

Fatih GÜZEL¹

Öz

Dinler tarihi boyunca belli düzeydeki din adamları dini problemleri çözmek amacıyla bir araya gelerek toplantılar düzenlemişlerdir. Hıristiyan din adamlarının inanç ve dini uygulamalar hususunda karar vermek üzere yaptıkları toplantılara “*Konsil*” veya “*Sinod*” adı verilmektedir. M.S 340 yılında bugünkü adı Çankırı o zamanki adıyla Gangra’da Hıristiyanlık tarihi açısından oldukça önemli olan bir sinod gerçekleştirilmiştir. Gangra’da on üç papaz ve bir kilise yöneticisi, Sebaste (Sivas) piskoposu Eustathius’un yerleşik Hıristiyan inancına ters fikirlerine karşı Gangra kutsal kilisesi piskoposu Hypatios başkanlığında toplanmışlardır. Gangra sinodunda, Eustathius’un fikirleri Hıristiyan inancına aykırı bulunmuş ve onun fikirlerine karşı yirmi karar içeren bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiriye hükümlere uymayanlar aforoz edilmiştir. M.S. 351 yılında gerçekleştirilen Kadıköy Konsili’nde Gangra sinodunda alınan kararlar kabul edilerek ekümenik hale getirilmiştir. Çankırı sinodunda alınan kararlar Kilise tarihinde Çankırı Kutsal Kilisesi Kanunları olarak bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hıristiyanlık, Çankırı, Gangra Kanunları, Sinod, Aziz Hypatios.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniv. İslami İlimler Fakültesi, Balıca Kampüsü Çankırı, fatihguzel75@hotmail.com. ORCID No: 0000-0002-4153-3933

Makale gönderilme tarihi: 11 Ekim 2018. Makale kabul tarihi: 19 Kasım 2018.

Makale türü: Araştırma Makalesi

GANGRA (ÇANKIRI) SYNOD

Fatih GÜZEL

Abstract

During the history of religions, a certain level of clergy came together and organized meetings to solve religious problems. It is called the "Council" or the "Synod" where the Christian clerics held meetings to decide on faith and religious practices. In 340 AD. in Gangra, which is now called Çankırı, a very important synod was held for the history of Christianity. Thirteen priests and a church administrator gathered under the presidency of Hypatios at the Gangra against opposing ideas to established Christian belief spreaded by Sebaste (Sivas) patriarch Eustathius. In the Gangra sinod, the ideas of the Sebaste patriarch were found to be contrary to the belief of the Christian, and a statement was published containing twenty decisions against the ideas of the Sebaste patriarch. Those who disobeyed provisions of this Declaration were thrown out of the church and excommunicated. Decisions taken in the Gangra synod were accepted and made ecumenical in Kadıköy Council which was held in 351 A.D. The decisions taken in the Çankırı synod are known as the Çankırı Holy Church Laws in the history of the Church

Keywords: Christianity, Çankırı, Canons of Gangra, Synod, Saint Hypatios.

Giriş

İnsanlar yaşamları boyunca karşılaştıkları dini, iktisadi, beşeri ve sosyal problemleri çözmek üzere fikir alışverişinde buldukları toplantılar düzenlemişlerdir. Toplulukların tarihleri üzerinde derin tesirler bırakan bu toplantılara her milletin tarihinde rastlamak mümkündür. Hz. İsa'nın insanlara tebliğ ettiği din Ortadoğu'da ortaya çıkıp zaman içinde geniş kitlelere ulaşmıştır. Hıristiyanlık yayılma aşamasında Yahudilerden ve Romalılardan büyük zulümler görse de zaman içinde bu inançlardan etkilenmiştir. Yahudilik, Roma paganizmi ve Yunan felsefesinin etkisiyle zaman içinde Hıristiyan inancıyla ilgili ilk fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Hıristiyanlıkla ilgili ilk fikir ayrılıkları daha ziyade İsa Mesih'in mahiyeti konusunda olmuş, daha sonra bu fikir ayrılıklarına Meryem Ana ve Kutsal Ruh'un mahiyeti de eklenmiştir (Eroğlu, 2000: 311). İlk dönem Hıristiyan dini toplantılarında fikir ayrılıkları aşılarak Hıristiyanlığın inanç esasları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu toplantılardan biri de Gangra sinodu adıyla M.S. 340 yılında Çankırı'da yapılmıştır. Ülkemizde herhangi bir araştırmaya konu olmasa da Gangra sinodu ve Gangra piskopusu Hypatios, Hıristiyanlık tarihi açısından çok önemlidir. Bu çalışmamızda Gangra sinodu ve onun kahramanı Aziz Hypatios ele alınacaktır.

Konsil-Sinod

Hıristiyan din adamlarının ve kilise yöneticilerinin dini öğreti ve pratikler için karar vermek üzere yaptıkları toplantılara "Konsil" veya "Sinod" adı verilmektedir. Konsil, piskoposlar, yüksek düzeydeki din adamları veya kilise idarecilerinin, kilise ve Hıristiyanlık hayatıyla ilgili problemleri müzakere etmek, inanç esaslarını belirlemek, ibadetlerle ilgili konuları görüşmek, Hıristiyan ahlakını ele almak amacıyla yaptıkları toplantılardır (Yalduz, 2003: 258). Bölgesel, küçük toplantılara veya sadece bir mezhebi temsil eden kişilerin katıldığı toplantılar ise "*Sinod*" adı verilmektedir. Konsillerde daha geniş katılımı inanç doktrinleri ve dini yaşam disiplinleri ele alınırken sinodlarda daha çok yerel dini problemler müzakere edilmektedir. Doğu kiliselerinde konsil karşılığı olarak da kullanılan sinod, aynı zamanda dini danışma kurulu anlamında da kullanılmaktadır. Ortodox mezhebinin en yüksek dini danışma kurulu "*Saint Synod-Kutsal Kurul*"dur (Harman, 2002: 176).

Hıristiyan Konsilleri genellikle coğrafi bölge ve katılımcıların sayısına göre *Özel ve Genel Konsiller* diye ikiye ayrılır. Özel konsiller kendi aralarında; Mahallî Konsiller, Bölge Konsilleri, Eyalet Konsilleri ve Millî Konsiller olarak dört gruba ayrılmaktadır. Genel Konsillere ökümenik konsiller de

denilmektedir. Bunlar, piskoposlar ve diğer kilise temsilcilerinin geniş katılımıyla gerçekleştirilen evrensel konsillerdir (Gündüz, 1998: 297).

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde kendi görüş ve fikirlerine aykırı düşüncelerle mücadele eden kilise, problemlerini yerel ve mahalli konsillerle çözmeye çalışmış, bunda başarılı olamayınca Suriye, İtalya, Afrika ve Anadolu'da genel konsiller toplamıştır. Geniş katılımlı ilk konsil Arius'un fikirlerine karşı M.S. 325 yılında İznik'te toplanmıştır. Devam eden süreçte farklı tarihlerde Anadolu'da İstanbul, Efes ve Kadıköy'de genel konsiller toplanmıştır. Zikredilen genel konsillerin dışında Anadolu'da Antiocheia (Antakya) M.S. 264, Ancyra (Ankara) M.S. 314, Gangra (Çankırı) M.S. 340 ve Laodikeia (Denizli) MsS. 343 sinodları toplanmıştır (Tarun, 2015: 18; Akdaş, 2009: 11).

Gangra Metropolitliği ve Aziz Hypatios

Paflagonya, Anadolu'nun, Karadeniz'in kıyısında, Pontus ve Bitinya arasında kalan, bugünkü, Çankırı, Kastamonu, Karabük, Zonguldak illeri kaplayan bölgenin adıdır. Paflagonya'nın idari ve dini merkezi eski adı Gangra olan Çankırı'dır. Paflagonya bölgesinde Gangra metropolitliğine bağlı İonopolis (İnebolu), Pompeopolis (Taşköprü-Kastamonu), Dadybra (Devrek), Sora (Akören-Karabük) ve Amastris (Amasra) olmak üzere beş tane piskoposluk, (Ramsay, 2010: 319; Gür-Yıldırım, 2017:758), yirmi üç tane de kasaba bulunuyordu.² Araştırmalar Paflagonya kilisesinin büyük bir tarihi geçmişi olduğunu göstermektedir. Bu bölgeden çok sayıda aziz ve piskopos çıkmıştır. Gangra'dan Hypatios, Sora'dan Autonumus, Dadybra'dan Niketas, Pompeiopolis'ten Sophranios Paflagonya bölgesindeki önemli din adamlarından bir kaçıdır (Schultze, 1922: 219).

Gangra kilisesinin ilk bilinen metropoliti Hypatios'dur. Hristiyanlar tarafından Gangralı Hypatios olarak bilinmektedir. Farklı ülkelerde *Sant Ippazio*, *Saint Hipati*, *Hipacy z Paflagonii*, *Hipaci de Cilicia*, *Hypatius*, *Saint İpatiev* isimleriyle tanınmaktadır. Hypatios, M.S. 325 yılında Roma

² Gangra'ya bağlı kasabaların isimleri şunlardır: Parthenia Kome (Bartın), Eryth(r)inoi, Kromna (Kurucaşile), Kytoron (Cide), Aigialos (Cide), Klimax (Kazallı), Thymena-Timolaion (Denizkonak ve Uğurlu Köyleri), Marsylla Kallistratia (Doğanyurt), Zephyrion (Kayran), Garios (?), Aiginetes (Hacıveli), Kinolis (Ginolu), Antikinolis (Ginolu), Stephane (Ayancık), Horma (Pınarbaşı), Ziporea (Karafasıl-Pınarbaşı), Potomia Cepora (Bayındır-Kastamonu), Antoniopolis (Çerkeş), Anadynata (Kurşunlu), Kobara (Doğantepe-Kalecik), bkz. Drakoulis, Dimitris P. (2012). *Regional Transformations and the Settlement Network of the Coastal Pontic Provinces in the Early Byzantine Period*. Ayrıca bu yerleşimler için bkz. *Barrington Atlas of The Greek and Roman World: Map-by Map*. Vol. II, Ed. by Richard J. A. Talbert, Princeton Üniversty Press. 2000.

imparatoru Konstantin tarafından tertiplenen İznik konsiline Gangra temsilcisi olarak katılmıştır (Drake-Wilfred, 1971: 63). Hypatios'un sert tavrından dolayı İznik konsilinde Arius taraftarlarınca kötü bir şekilde dövüldüğü iddia edilmektedir (Froehlich-Schulz, 2015: 1806). Hayatı boyunca Ariuşçuluk gibi kilisenin inançlarına aykırı fikirlerle mücadele eden Hypatios, M.S. 340 yılında Gangra'da Sebaste piskoposu Eustathius fikirlerine karşı bir sinod toplamıştır. Hypatios'un ölümü de bu mücadelesinin sonucunda olmuş, Ariuşçular tarafından öldürülmüştür. Ariuşçular tarafından bir mağarada saklanan Hypatios'un cesedi daha sonra mağaradan alınarak Gangra'da gömülmüştür. Hypatios'un ölümünden sonra da birçok mucizesinin görüldüğü iddia edilmiş, mezarı özellikle şeytanları kovmak ve hastalarının iyileştirilmesi için ziyaret edilmiştir. Hypatios'un ceset kalıntıları daha sonra Avrupa'nın farklı ülkelerine taşınmıştır. 1975 yılında Yunanistan'ın Filorina kentinin Antigonos köyünde Aziz Hypatios onuruna bir kilise yapılmış, 1922 yılında Çankırı kilisesinden getirilen ikonu oraya asılmıştır.

Hypatios'un birçok mucize gösterdiğine inanılmaktadır. Bunlardan biri de İstanbul'da imparatorluk saray ahırlarına giren canavar olarak nitelendirilen, kimsenin öldüremediği yılanı öldürmesidir. Bu olay bir mucize olarak görüldüğünden, imparator Konstantin, Hypatios'un resimlerinin bütün imparatorluk ahırlarının kapılarına asılmasını emretmiştir³.

Hypatios, hem Katolikler hem de Ortodokslar tarafından aziz olarak kabul edilmektedir. İtalya'da Sant'Ippazio olarak bilinen Hypatios, Güney İtalya'da Lecce şehrine bağlı Tiggiano kasabasının koruyucu azizidir. Her yıl 19 Ocak'ta Sant'Ippazio yerel adıyla "*Santu Pati*" bayram kutlamaları yapılmaktadır. Bu bölgede çiftçiler Aziz Hypatios'u koruyucuları kabul ederler hatta bölgede onun adını verdikleri bir havuç çeşidi de yetiştirilmektedir ((Froehlich-Schulz, 2015: 1806).

Ruslar tarafından Saint İpatiev olarak bilinen Hypatios, Kostrama şehrinin koruyucu azizi olarak kabul edilmektedir. Hypatios'un M.S. 1330 yılında Havari Philip ile birlikte burada ortaya çıktığı iddia edilmiş ve onun adına Kostrama'da bir manastır inşa edilmiştir. Hypatios'un hayatı, Rus müziğinde ve edebiyatında da işlenmiştir. Hatta Ruslar, Hypatios'un gösterdiğine inandıkları mucizeler için on altı ayrı ikon yapmışlardır. Ruslara göre Hypatios, ölüleri diriltmiş, şeytanları kovmuş, denizden gelen büyük yılanlarla mücadele etmiştir.⁴ Ortodoks dini takviminde 16 Kasım ve

³ Daha detaylı bilgi için bkz. <http://www.johnsanidopoulos.com>

⁴ Hypatios'un mucizeleriyle ilgili bilgiler için bkz.

http://www.iconart.info/masterpiece.php?lng=ru&mst_id=656&where=library#bss

31 Mart tarihleri Aziz Hypatios adına ayrılmıştır (Baring-Gould, 1875: XIII/326).

Çankırı Sinodu

Erken doğu Hıristiyanlık tarihine bakıldığında çok sayıda heretik akım ve fikir olduğu görülecektir. Bu akımlar ve fikirler ilk dönemlerde genellikle İsa Mesih'in tabiatı, Meryem Ana'nın durumu gibi konularda yoğunlaşmakta iken daha sonraki dönemlerde kilise hayatı ve ahlaki konularda da heretik fikirler ortaya çıkmıştır. Heretik fikir sahiplerinden biri de Aryanizm taraftarı Sebaste piskoposu Eustathius'tur (Polat, 2004: 28). Eustathius'un Theosebes inancına sahip olduğu da iddia edilmektedir (Kürşat ve Kurt, 2016: 47). Sebaste piskoposu Eustathius'un keşişlere ve halka teşvik ettiği uygulamaların oluşturduğu endişe sebebiyle M.S. 340 yılında Gangra (Çankırı)'da on üç papaz ve bir kilise yöneticisi Gangra metropoliti Hypatios başkanlığında bir sinod toplamışlardır (Tarun, 2015: 36). Bu sinodun tarihi genellikle M.S. 340 olarak kabul edilse de 341, 343, 362, 372 gibi farklı tarihlerde kaynaklarda zikredilmiştir. Aryanizm ile ilgili eserinde Henry Melvill, Gangra sinodunun düzenlenme tarihini bir başlık altında katılımcıların hayatını inceleyerek araştırmıştır (Melvill, 1900:189). Gangra sinoduna katılanların isimleri şunlardır: Hypatius, Eusebius, Elianus, Eugenius, Olympius, Bithnicus, Gregory, Philetus, Pappus, Eulalius, Proairesius, Basil, Bassus⁵ (Schaff, 2005: 140). Hıristiyan kaynaklarında herhangi bir bilgi olmasa da Gangra sinodunun Çankırı'nın Eldivan ilçesinde yapıldığı söylenmektedir. Sinod toplanırken resmi gerekçe: *"Piskoposların bu en kutsal sinodu Kilisenin bazı gereksinimleri ve Eustathius'un faaliyetlerinin tedkik edilmesi için topladıkları; Onun taraftarlarının birçok yakışsız davranışlarına şahit olduğundan onların sebep olduğu belaların ortadan kalkmasını sağlamayı amaçladıkları"* şeklindeydi (Hefe, 1997: II/262). Gangra Sinodunda piskoposlar tarafından Sebaste piskopos'u Eustathius'un dini inaçları, ibadetleri küçümsemesi, aile kurumuna ve sosyal hayata ve Hıristiyan ahlakına zarar veren fikirleri ele alınmıştır. Eustathius, keşişlere evliliği yasaklıyor, evli olanların birlikteliklerini bozuyor ve buna uymayan kişilerin kurtuluşa eremeyeceğini söylüyordu. Evli rahipleri hakir görüyor, onların evinde kesinlikle dua etmiyor ve komünyonu almıyordu. Toplu ayinler yerine, sadece kendi taraftarlarının katıldığı ayinlerini özel

⁵ Gangra sinoduna katılan din adamlarının geldikleri bölgeler bazı kaynaklarda şu şekilde verilmektedir. Hypatios of Gangra, Eusebius of Nicomedia (Kocaeli), Eugenius of Ancyra (Ankara), Olympius of Doliceus (?), Bithnicus of Zela (Zile), Gregory of Nazianzus (Niğde), Philetus of Juliapolis (Nallıhan), Eulalius of Amasias (Amasya), Proairesius of Sinope (Sinop), Basil of Ancyra (Ankara), Bassus of Zeugma (Gaziantep), Pappus (Alexandria ?). Bu konuda geniş bilgi için bkz. *The Jurist* (1960: 12), Anna M. S. (2006: 409-413).

yerlerde yapıyordu. Kölelerin efendilerine olan bağlılıklarını zayıflatıyor ve onlardan ayrılmalarını öneriyordu. Kadınların erkek kıyafetlerini giymesini zorunlu tutuyor ve saçlarını da dindarlık gereğince kesmeleri gerektiğini öğütüyordu. Pazar günü oruç tutuyor, kilisenin belirlediği günlerde ise oruç tutmuyordu. Tüm hayvansal gıdaları yasaklıyor, köleleri sahiplerine karşı kışkırtıyordu.

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı Gangra kutsal kilisesinde Metropolit Hypatios başkanlığında toplanan din adamları, dindeki sapkınlıklara bir son vermek ve karşı çıkanları aforoz etmek amacıyla geleceğe yönelik bir bildiri yayınlamışlardır. Bu bildirideki hükümlere uymayanlar kiliseden atılacaklar, aforoz edileceklerdi. Kilise tarihinde “*Çankırı Kutsal Kilisesi Kanunları*” olarak bilinen bu kanunlar şu şekildedir:

1. Eğer birisi, evliliği aşığalar, ayıplar, kınar veya beraber olduğu, uyuduğu ve yattığı dindar bir kadından nefret eder onu ayıplar ve onun cennete gideceğini düşünmezse aforoz ediniz.

2. Eğer birisi, et yiyen bir insanı aşığılıyor ve ayıplıyorsa, putlara kansız veya boğularak sunulan adaklar teklif ediyorsa, sadık ve dindar erkeklerin bunu yediği için ümitsizliğe düştüğünü söylüyorsa aforoz ediniz.

3. Eğer birisi, dindarlık maskesi altında tutsaklığı öneriyorsa, ailesini hor görüyorsa, dini görevlerinden kaçırıyorsa, bağlı bulduklarına hizmet etmiyor ve onuruna özen göstermiyorsa aforoz ediniz.

4. Eğer birisi, evli bir presbiteryen⁶ ile ilişki kurmak ve sürdürmek istiyorsa, usulsüz, yasal olmayan bağış teklif ediyorsa aforoz ediniz.

5. Eğer birisi, Tanrının evini (kilise) ve orada yapılan toplantıları hor görüyor ve aşığılıyorsa aforoz ediniz.

6. Eğer birisi, kilise haricinde toplantı tertip ediyorsa ve kanunları aşığılıyor, hor görüyorsa dinsel rol yapmaya (dine inanmış gibi görünüp inanmıyorsa) cesaret ediyorsa aforoz ediniz.

7. Eğer birisi, kiliseye bağışlanan meyvaları almaya cesaret ederse veya kilise dışında bir yere verirse, hükümlere karşı hareket etmeyi reddediyorsa aforoz ediniz.

8. Eğer birisi, papaz hariç, hayırları yönetmekle ve yönetimle görevlendirmişse, veren ve alan her iki kişiyi de aforoz ediniz.

9. Eğer birisi, bakire ise, bakire kalmayı yeğliyorsa, evlilikten çekiniyor, sakınıyor, iğreniyor ve gocunuyorsa, güzelliğe ve kutsal bakireliğe inanmıyorsa aforoz ediniz.

⁶ Piskoposluğu reddeden, İhtiyar Meclisince yönetilen Kalvinist sistem, Protestanların bulunduğu Reforme Kilise mensuplarına verilen isim.

10. Eğer birisi, Tanrı için bakireliği seçmiş ve evlilere kibirli, küstahça davranıyorsa aforoz ediniz.

11. Eğer birisi, evlenme törenlerini hor görüyor, şerefli kardeşlerin davetini, yapılanları küçümsüyorsa aforoz ediniz.

12. Eğer birisi, koyu sofuymuş gibi görünüp, periboloeum (pelerin benzeri dini giysi) giyiyorsa, dindarların ve halkın geleneksel kıyafetini küçümsüyorsa aforoz ediniz.

13. Eğer bir kadın, aşırı ve yapmacık dindarlık sergiliyor, giysilerini değiştiriyor, geleneksel kadın kıyafeti giymiyorsa, erkeklerin yanına koyun ve aforoz ediniz.

14. Eğer bir kadın, kocasını yüzüstü bırakıyor (terk edip gidiyorsa), evlilikten tiksinsenmeden dolayı kocasından ayrılma niyetinde ise aforoz ediniz.

15. Eğer birisi, çocuklarını yüzüstü bırakıyor ve onlara bakmıyorsa, yalan söylüyorsa, çocuk yetiştirmenin dindarlık olduğunu reddediyorsa, yapmacık dindar görünüyorsa aforoz ediniz.

16. Eğer gösteriş için dindarlık sergileniyorsa, inançlı ailelerin çocukları onları terk ediyorsa, ailelerin kutsaması engelleniyorsa aforoz ediniz.

17. Eğer bir kadın, koyu dindar gibi görünmek için saçını kestiriyorsa, tanrının verdiği emirleri, düzeni bozuyorsa aforoz ediniz.

18. Eğer birisi, Pazar günü yapmacık olarak koyu dindarlık adına perhiz yapıyorsa aforoz ediniz.

19. Eğer dindar birisi, bedensel zorunluluğu olmadan perhizi önemsemez, saygısızlık ederse, kilise tarafından gözlemlenir, ihmali anlaşılırsa aforoz ediniz.

20. Eğer birisi, toplumsal şereften nefret ediyor, kınıyor, ayıplıyorsa, yaratılış olarak mağrur ve kibirli ise, kiliseye hizmet edenleri ve anma törenlerinden tiksiniyor, iğreniyorsa aforoz ediniz (Schaff, 2005: 140).⁷

Bazı tarihçiler Gangra sinodunda yukarıda zikrettiğimiz yirmi kanunun dışında kölelikle alakalı olarak bir kanunun daha olduğunu söylemektedirler. “Eğer bir kimse, bir köleye inancını bahane ederek, sahibini küçümsemesini, ona itaat etmekten uzaklaşmasını ve ona, efendisine iyi niyetle ve onuru ile hizmet etmemesini öğretirse ona lanet olsun” (Madrigal, 2014:108).

Gangra sinodunda alınan kararlar bir mektupla Sebaste Piskoposu Eustathius’a ve Armenia piskoposlarına bildirilmiştir. Gandra sinodu mektubunun metni şöyledir:

⁷ Schaff, Gangra sinodunda alınan yirmi kararın her birini gerekçeleriyle birlikte Hıristiyanlık açısından geniş olarak değerlendirmiştir. Bkz. Schaff (2005).

“Gangra Sinoduna katılan değerli efendiler Armenia’daki piskopos kardeşlerimiz için Rabb’den sağlık dilerler.

Kutsal Sinod, Gangra’daki kilisede bazı önemli dini meseleler nedeniyle toplandı. Sinod, Eustathius’un taraftarları tarafından birçok şeyin yasadışı olarak yapıldığını tespit etti. Sinod, onlar tarafından he ne yanlış yapılmışsa belirlemeye ve doğru olanı ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Onların evli olanların Rabb’den herhangi bir ümit beklememeleri yönündeki fikirlerinden dolayı çok sayıda evli erkek ve kadın eşlerini terk etmiştir. Eşlerinden ayrılanlara sahip çıkamadıklarından dolayı onlar zinaya düştüler, böylece toplumda iffetsizlik ve utanç arttı. Dahası onlar Tanrı’nın ve kilisenin evlerinden ayrılması konusunda insanları teşvik ettiler, kiliseyi ve üyelerini küçümsediler, ayrı meclislerde toplantı ve ayin yaptılar. Kilisede giyilen alışlagelmiş kıyafetlerin dışında garip kıyafetler giyerek kilisenin geleneğini tahrip etmeye çalıştılar. Onların öğretileri sebebiyle köleler efendilerinden ayrılıp başkaldırdılar. Kadınlar, onlara uygun kıyafetleri göz ardı ederek erkek kıyafetleri giydiler. Kadınlar dindarlık bahanesiyle onlar için doğal olan saçlarını kestiler. Eustathius taraftarları oruç tutulmaması gereken Rabb gününde onun kutsallığını hiçe sayarak oruç tuttular. Kilisenin oruç tutulmasını emrettiği günlerde yemek yediler. Onlar et yemeği haram sayarlar. Evli olanların evinde dua etmezler. Evlilerin adak ve kurban ayinlerine katılmazlar. Onlar evli olan keşişleri küçümsüyorlar ve onların hizmet etmesine karşı çıkıyorlar. Şehitlerin ve azizlerin dini gayret ve hamiyetlerini kınıyorlar. Onların buna benzer kimsenin anlam veremediği daha nice garip fikir ve uygulamaları var. Bir kişi kilisenin kanunlarından vazgeçerse kilisenin aforoz etmiş olduğu davranışları kabul etmiş olur. Bu tür davranışların hiçbir geçerliliği yoktur.

Bu nedenle Gangra’da toplanan kutsal sinod, bu eylemleri yapanları kınamaya ve onları ve onları kilisenin dışına çıkarılması kararını almaya mecbur bırakıldı. Ancak onlar tevbe ederler ve bu eylemleri yapanları aforoz ederlerse o zaman kiliseye dahil olabilirler. Kutsal sinod aforoz edilmesi gereken bütün her şeyi ortaya koymuştur. Eğer herhangi biri söz konusu kararlara boğun eğmezse heretik olarak aforoz edilecek, kiliseden atılacaktır. Gangra sinodu, piskoposları ve onlarla birlikte hareket edenlerin kurallara uyup uymadığını gözlemleyecektir.” (Schaff, 2005: 141).

Gangra sinodunun aldığı bu kararlar M.S. 451 yılında yapılan Kadıköy Ekümenik toplantısında kabul ve deklare edilmiştir (Tarun, 2017: 67). Anadolu’da bazı Alevi araştırmacılar Aleviliği hâkim din algısına karşı bir duruş ve özgürlük mücadelesi olduğu kanaatiyle Aleviliğin başlangıcını Sebaste piskoposu Eustathios’a kadar götürmektedir. Gangra sinodunda

alınan kararları da kendilerine karşı alınmış kararlar olarak açıklamaktadırlar (Erdoğan, 2012: 63).

Sonuç

M.S. 340 yılında Ganra'da Metropolit Hypatios başkanlığında Sebaste piskoposu Eustathius'un dini inaçları, ibadetleri küçümseyen, aile kurumuna ve sosyal hayata ve Hıristiyan ahlakına zarar veren fikirlerine karşı bir sinod toplanmıştır. Gangra sinodunun sonucunda evlilik, ibadetler, kilise, yiyecekler ve köleler konusunda yirmi karar alınarak, Sebaste ve Armenia halkına bir mektupla bildirilmiştir. Sinodda alınan karar gereği Sebaste piskoposu ve taraftarları aforoz edilmiştir. M.S. 451 yılından itibaren Hıristiyan dünyası doğu ve batı kilisesi olarak bölünmeye başlamıştır. Bu ayrışma sadece teolojik konularda meydana gelmemiş, itikadi bölünmeye paralel olarak dini pratikler bakımından da farklılaşmalar da ortaya çıkmıştır. Doğu kiliselerinde papazların evlenmelerine müsaade edilirken, Batı kilisesinde ruhban sınıfına evlenme yasağı getirilmiştir. Gangra sinodunda da bu iki görüşün fikirlerini oluşum aşamasında görmek mümkündür.

Ülkemizde ilmi araştırmalara nerdeyse hiç konu olmasa da Gangra sinodu ve sinodun sonucunda alınan kararlar kilise tarihi açısından çok önemlidir. Gangra metropoliti Hypatios ülkemizde bilinmese de özellikle Hıristiyan ortodox mezhebi tarafından çok iyi tanınmaktadır. Gangra (Çankırı)'da yetişen bu değer üzerinde daha detaylı araştırmalar yapılarak, inanç turizminin hizmetine sunulabilir. Bu bağlamda Aziz Hypatios'u koruyucu olarak kabul eden İtalya'nın Lecce ve Rusya'nın Kostrama şehirleriyle Çankırı kardeş şehir ilan edilerek karşılıklı ilişkiler geliştirilebilir. Böylece bölgenin tarihinin tanıtımına ve ekonomik olarak gelişmesine de katkı sağlanabilir.

Kaynaklar

- Akdaş, H. (2009). *Hıristiyanlığın Kurumsallaşmasında İlk Dönem Konsillerin Rolü*, Kahramanmaraş: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Anna M. S. (2006). *The Date of Gangra and a Point of Comparison Between Basil's Small and Great Asketikon*, *Studia Patristica*, vol. XLI, s. 409-413.
- Aydın, M. (2002). Konsillerin Hıristiyanlıktaki Yeri ve Önemi. *Dinler Tarihi Araştırmaları III*, Ankara, ss. 107-117.
- Baring-Gould, S. (1875). *The Lives of the Saints*. London: John Hodges.
- Barrington Atlas of The Greek and Roman World (2000). *Map-by Map Vol. II*, ed. Richard J. A. Talbert. Princeton University Press.

- Cramer, J. A. (1832). *A Geographical and Historical Description of Asia Minor With a Map*. Oxford: University Press.
- Drake, M. ve Wilfred J. (1971). *Saints and Their Emblems*. Indiana: Gale Research Company.
- Drakoulis, D. P. (2012). Regional Transformations and the Settlement Network of the Coastal Pontic Provinces in the Early Byzantine Period, *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity Aspects of Archaeology and Ancient History* (ed. G.R. Tsetschladze), BAR International Series 2432.
- Erdoğan, Ç. (2012). *Aleviliğin Kökleri*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Eroğlu, A. H. (2000). Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: XLI, s. 309-325.
- Froelich, G. ve Schulz, J. (2015). Sant'l-İppazio (Saint Hypatius von Gangra), *Urologe*, Oktober, Heidelberg: Pringer Verlag, s. 1806-1809.
- Gündüz, Ş. (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Gür, D. ve Yıldırım, Y. (2017). Paphlagonia Bölgesi'nde Geç Antik ve Erken Bizans Yerleşimi: Sora. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 757-780, Karabük.
- Harman, Ö.F. (2002). *Konsil*, TDV İslam Ans. C:26, s. 175-178, Ankara.
- Hefelee, C. (1997). *History of The Councils of The Church*, Vol: 2, Abany: Ages Software.
- Khazdan, A.P. (1991). *The Oxford Dictionary of The Byzantium*, Vol.1-2-3, Oxford Universty Pres: New York-Oxford.
- Kürşat, D ve Kurt, T. (2016). Theosebesler ve Erken Hıristiyanlık, *İslami İlimler Dergisi Ehl-i Kitap (Hıristiyanlık) Özel Sayısı*, 2(2), 47-68.
- Madrigal, M. (2014). *Anadolu'nun Ekümenik Konsilleri*, Tarih ve Arkeoloji Serisi: İstanbul.
- Melvill. (1900). *Studies of Aranism*, London: Deighton Bell and Co.
- Polat, S. (2004). *Hıristiyanlıkta Manastır Hayatı*, Ankara: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ramsay, W. M. (1890). *The Historical Geografi of Asia Minor*, London: William Clowes and Sons.
- Schaff, P. (2005). *The Seven Ecumenical Concils*, Edinburg: T&T Clark.
- Tarun, S. (2015). *I-V. Yüzyıllar Arasında Düzenlenmiş Sinod ve Konsiller*, Denizli: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- The Jurist* (1960), vol. XX, The Catholic Unv. Of Amerika.
- Tural, M. (2011). *Ortaçağ Doğu Hıristiyanlığında Manastır Hayatı*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yalduz, A. (2003). Konsillerin Hıristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili, *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 12 (2), s. 257-296.

Ekler

Ek-1. Sant‘ Ippazio’nun 1626 yapılmış resmi

Ek-2. Hypatius’un yılanı öldürmesi ikonu

Ek-3. Tagliano Sant'Ippazio kutlamalarından bir görüntü

Ek-4. Tagliano'da yetiştirilen Sant'Ippazio havucu⁸

⁸ Resimler G. Froehlich- J. Schulz'un kaynakçada yer alan makalesinden alınmıştır.

Ek-5. Kostrama Saint İpatiev Manastırı

Ek-6. XV. Yüzyıla ait Hpatios ikonları Tretyakov Galerisi, Moskova.

TÜRKİYE’DE CORINE VERİLERİNİN KULLANILMASINA DAİR DEĞERLENDİRME

Nazan KARAKAŞ ÖZÜR¹, Murat ATAOL²

Öz

CORINE (Coordination of Information on The Environment)³, Avrupa Birliği’nin 1985 yılında başlattığı, kurumsallaşarak önce 10 yılda, son olarak 6 yılda bir güncellediği arazi örtüsü belirleme ve sınıflandırma projesidir. Bu projeye göre, Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile Türkiye’nin de içinde bulunduğu 39 ülkenin arazi örtüsü nitelikleri, uydu görüntüleri ve diğer yardımcı veri kaynaklarından yararlanarak belirlenir. İlgili bilgiler bilgisayar teknolojileri yardımıyla işlenir, sınıflandırılır, depolanarak harita ve grafik gibi çeşitli yollarla kullanıma sunulur. Veriler hızlı karar alma, çevreye duyarlı ve sürdürülebilir arazi planlaması ile potansiyeli belirleme gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Bu çalışmada CORINE verilerinin bilimsel yayınlarda kullanımı konu edilmiştir. Doküman incelleme yöntemi ile belirlenen makaleler çeşitli açılardan incelenerek değerlendirilmiştir. İncelemede betimsel analiz tekniği kullanılmış, analiz birimleri ile tarama yapılmıştır. Bu teknikte, belirli konu üzerinde yapılan çalışmaların eğilimlerinin ve sonuçlarının değerlendirilmesi esastır. Buna göre Türkiye’de en çok ziraat mühendisliği alanı bu verileri kullanarak çalışma yapmaktadır. Ardından orman mühendisleri gelmektedir. Mekân bilimi olan coğrafyanın bu konuda daha gerilerde kaldığı söylenebilir. İlgili eserlerde CORINE verilerinin bilimsel araştırmalar için çeşitli açılardan yetersizliği vurgulanmıştır. Belirlenen en yaygın eksiklikler, çözümlülük, isimlendirme, doğruluk analizleri ve sınıflandırma düzeyleri konularında olmuştur.

Anahtar Kelimeler: CORINE, coğrafya, arazi kullanım.

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü,
nkozur2@hotmail.com, ORCID No: 0000-0002-6626-3845

² Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü,
murat.ataol@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-3213-0972

³ Coordination of Information on The Environment - Çevresel Bilginin Koordinasyonu.

Makale gönderilme tarihi: 25 Ekim 2018. Makale kabul tarihi: 22 Kasım 2018.

Makale türü: Araştırma Makalesi

ASSESSMENT ON THE USE OF CORINE DATA IN TURKEY

Nazan KARAKAŞ ÖZÜR, Murat ATAOL

Abstract

CORINE (Coordination of Information on the Environment) is a land cover identification and classification project initiated by the European Union in 1985, which has been updated in 10 years first and now in every 6 years. With this project, the European Union member countries and Turkey obtain information about land cover by using satellite imagery and other helpful data sources. It is known that governments use the data for purposes such as quick decision-making, environmentally sensitive and sustainable land planning and potential identification. In this work, the use of CORINE data in scientific publications has been discussed. Articles determined by the document review method were examined and evaluated from various angles. Accordingly, mostly agricultural engineering fields in Turkey are working with this data. Then comes the forest engineers. It can be said that geography, which is the spatial science, is left behind in this point. Relevant articles emphasize the inadequacies of various aspects of scientific research for CORINE data. The most common deficiencies identified with CORINE are resolution, classification area, naming and accuracy analysis.

Keywords: CORINE, geography, land use.

Giriş

Avrupa Çevre Ajansı (AÇA)⁴'nın arazi örtüsü kullanımı ile ilgili sınıflandırma ve değişimi inceleme projesi CORINE, mekân kullanımı konusunda oldukça geniş bir veri kaynağı sunmaktadır. Proje, hava, su, toprak, arazi örtüsü, kıyı erozyonu, biyotoplar gibi konularda bilgi toplamayı ve sınıflandırarak daha kullanışlı hale getirmeyi amaçlar. Proje ile bilgilerin mevcut durumunun takibi ve planlamalarda kullanılması da hedeflenir. Temel amaç, AÇA'ya üye olan tüm ülkelerde arazideki çevresel değişimleri belirlemek, doğal kaynakların rasyonel biçimde yönetilmesini sağlamak ve çevre ile ilgili politikaların oluşturulmasına yönelik standart bir veri tabanı meydana getirmektir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018).

Coğrafyanın tanımındaki, insan mekân ilişkilerinin belirlenip sentezlenerek değerlendirilmesi konusu, günlük uygulamalar, devlet politikaları ve arazinin kullanımı ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle coğrafyacılar herhangi bir konu üzerine çalıştıklarında öncelikle mekânı tanımlayarak ve özelliklerini ortaya koyarak işe başlarlar (Özçağlar, 2014; Doğanay, 2014). Mekânın tanımlanmasında doğrudan mekânın kendine ait özellikleri yanında, konumunun belirlenmesi, diğer mekânlar ile benzerlik ve farklılıklarının açıklanması da gereklidir. Günümüzde mekâna ait özelliklerin elde edilmesinde mekânın kendisinin doğrudan gözlemlenmesi dışında, sıklıkla uydu görüntüleri⁵ ve coğrafi bilgi sistemleri kullanılır. Böylelikle, dijital ortama çok büyük miktarda ve çeşitlilikte verinin depolanabildiği çeşitli amaçlarla yeni verilerin üretilebildiği yazılımlar, gerek coğrafyacılar gerekse diğer bilim dalları için vazgeçilmez olmaya başlamıştır. Bu bağlamda veri toplayıp sınıflandıran ve kullanıma açan CORINE arazi örtüsü projesinin Türkiye'de nasıl değerlendirildiği, bilimsel çalışmalara yansıyan yönleri bakımından incelenmiştir. Literatürde bu konuyla ilgili başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmanın, yeni çalışmalara ışık tutarak verilerin daha yaygın ve etkili kullanılmasına yol açacağı düşünülmektedir. Temel amaç CORINE projesini daha görünür hale getirerek Türkiye'de yapılan bilimsel çalışmaların bu konudaki eğilimlerini ortaya koyabilmektir.

⁴ European Environment Agency, EEA.

⁵ Bugün gelinen noktada, ilkinin fırlatıldığı 1972'den bu güne gitgide artan sayıda uydu çeşitli özelliklerde yer yüzeyi ölçümü ve haritalaması yapılabilmektedir. 2010-2019 yılları arasında dünyada 230 uydunun hizmet vereceği, yapılan planlamalar doğrultusunda belirtilmiştir (Erbay, 2014, s.2; Erdoğan ve Akdeniz, 2004, s.12-13).

CORINE Nedir?

Sanayi devriminden sonra ortaya çıkan kaynakların hızla tüketilmesi durumu ve bunun da gelecekteki dünya nüfusu için risk oluşturması, arazi örtüsünün daha bilinçli kullanılması ihtiyacını doğurmuştur. Doğanın bilinçli kullanımı için önce tanıma ve tanımlama, yani niteliklerin belirlenmesi gelir. Daha sonra mevcut kullanımların temel ilkelere uygun olup olmadığı, olumlu-olumsuz kullanımların belirlenmesi ve ihtiyaçlara göre yeni planlamaların yapılması gerekir. Bu bağlamda, arazi örtüsü üzerinde var olan her şey önemli ve değerli görülerek kayda geçirilmiş, uluslar için bir milli varlık, dünya için ise gelecek kuşaklara aktarılacak miras olarak görülmüştür. Çalışmanın konusunu oluşturan proje bu ihtiyaçlarla ortaya çıkmıştır. Temel dayanak noktası da *bilinçli kullanım* olarak belirlenmiştir. AÇA'nın konuyla ilgili açtığı başlıklar incelendiğinde, yeryüzündeki hava, su, toprak, canlı ortamlarının sürdürülebilir ve refah içinde nasıl yönetileceği temel problem olarak görülür (European Environment Agency, 2018). Bu problemin çözümü ülkelerin tek başına yapacağı çalışmaların çok ötesindedir. Bu nedenle Avrupa Birliği, üye ülkelerin birçok açıdan birbiri ile bütünleşmesini hedeflerken, ülkeler arasında ekonomik, toplumsal ve idari konuların karmaşaya yer vermeden yürütülmesi için standartlar geliştirmiştir. Bu çabaların bir parçası olan *Çevre ve Güvenlik için Küresel İzleme Programı*⁶ sayesinde projenin ilk verileri ortaya çıkmıştır. 1985 yılında başlayan veri toplama süreci, yıllar içinde hem değişmiş hem de dönüşerek gelişmiştir. 1991'deki Dobris Konferansında Orta Doğu ve Avrupa ülkelerinde de uygulanması AB Çevre Bakanları tarafından istenmiş, aynı dönemde Avrupa'daki 13 ülkede veri tabanı oluşturma işlemleri tamamlanmıştır.

Avrupa'nın batı sınırının coğrafik olarak kesinliğine karşın, doğu sınırdaki fiziki ve beşeri unsurların kıta-ülke sınırlarıyla uyuşmayan boyutlarının olması, doğuya doğru genişleme ihtiyacı doğurmuştur. Özellikle arazi örtüsünde süreklilik arz eden alanların sınırlandırılabilmesi için doğuya doğru genişleme kaçınılmaz olmuştur. Böylece proje, Avrupa sınırları dışında kalan Türkiye'nin Anadolu yarımadası gibi alanları da kapsar hale gelmiştir (European Environment Agency, 2018).

Avrupa Konseyi, veri tabanlarının oluşturulması ve güncellenmesi sorumluluğunu AÇA'ya vermiştir. Bu süreçte *Arazi Kullanımı İstatistikleri için Sınıflandırma*⁷ çerçevesinde Türkiye'de de çalışmalar başlatılmıştır

⁶ Global Monitoring for the Environment and Security-GMES.

⁷ Classification for Land Used Statics.

(Çivi vd., 2009). Böylelikle gelişen proje, 2017 itibariyle yaklaşık 5,8 km²'lik alanda aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 39 ülkeyi kapsar hale gelmiştir.

Harita 1. CORINE 2012'ye Göre Projenin Dâhil Olduğu Ülkeler

Kaynak: Stoimenov vd., 2014.

Avrupa'da ilk Ulusal Arazi Örtüsü Programı Envanteri 1998 tamamlandıktan sonra, gerek paydaş olan ülkeler gerekse Avrupa Birliği düzeyinde veri tabanlarının güncellenmesi için yeni çalışmalar başlatılmıştır. Güncelleştirmenin amacı, NLCP2000 veri tabanının üretilmesi ve 1990'lı yıllarla 2000 yılı arasında arazi örtüsünde meydana gelen değişikliklerin tespit edilmesidir (Büttner vd, 2002). CORINE 2000 projesinin tamamlanmasından sonra 10 yıllık veri tabanı yenileme ve değişiklik tespiti çalışmalarının yeterli olmadığı görüldüğünden, yapılacak yeni arazi izleme çalışmalarının zaman aralığının 6 yıla indirilmesine karar verilmiştir. Bu düşünce ile 2006 ve 2012 veri çalışmaları yapılır. Bu çalışmalarla ilgili Caetano vd.(2009)'nin 2006 güncellemesini takip etmek üzere 2009 yılında hazırladığı raporda, daha önce belirlenen hataların düzeltildiği, verilerin zaman içinde gerçeğe daha yakın hale geldiği işaret edilmiştir. Çalışmada verilere dair genel doğruluk seviyesi % 95 iken, kesinlik % 90 bulunmuştur. Bu, bir önceki veri setine göre % 1,8 oranında bir düzeltme anlamına gelmektedir (Caetano vd, 2009).

⁸ National Land Cover Project-NLCP 1990.

Türkiye'deki çalışmalar, ilk olarak 2001 yılında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından başlatılmış, 2005-2008 yılları arasında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürütülmüş, 2008 yılından itibaren ise Tarım ve Orman Bakanlığı'nın sorumluluğuna verilmiştir. 2018 yılı itibariyle, ilgili bakanlığın Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri Şube Müdürlüğü bünyesinde harita, orman, ziraat mühendisi ve inşaat teknikeri gibi farklı meslek gruplarından oluşan bir ekip oluşturulmuştur. Buna ek olarak zaman zaman, şehir plancısı, coğrafyacı, orman, ziraat, jeoloji, maden ve harita mühendisleri gibi uzmanlardan destek alındığı belirtilmiştir. Bu proje ile birlikte, Türkiye için, CORINE veri setinin de bulunduğu bir web sayfası oluşturularak buradan bilgiler yayımlanmaya başlanmıştır. 2006 projesinin tamamlanmasının ardından, AÇA veri setinde olan, ancak Türkiye'de yapılmayan 1990 çalışması, geriye dönük olarak gerçekleştirilmiştir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018). Böylelikle Avrupa'dan sonra başlayan süreç bugün aynı düzeye ulaştırılmıştır. Türkiye'de 2001 yılından itibaren yürütülen çalışmalar sonunda, CORINE 1990, 2000, 2006, 2012 yılları arazi örtüsü haritaları ile 1990-2000, 2000-2006, 2006-2012 yılları arası değişim veri tabanları oluşturularak, Avrupa Çevre Ajansı'na teslim edilmiştir. Veriler, Avrupa arazi örtüsü haritalarıyla birleştirilmiş olup tüm Avrupa haritası içindeki yerini almıştır. Söz konusu arazi örtüsü kullanımı ile değişim, veri setleri ve arazi örtüsü istatistikleri ilgili web adresinden yayınlanmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018).

CORINE projesi, arazinin tanımlanmasında kullanılacak ve tüm alanları kapsayan ortak bir sınıflandırma dili geliştirmiştir. Bu Avrupa Birliği projesi olarak başlasa da hedefi bütün arazi kullanım türlerinin listelenmesidir. Hatta kıta yüzey özelliklerinin devamlılık gösterdiği alanlarda, kıta sınırları dışına da çıkmıştır. Örneğin Türkiye'de durum böyle olmuştur. Sınıflandırma, temelde ana başlıklar altında yer alan daha alt düzeylerden oluşur. Arazi kullanma biçimlerine uygun ve arazi türlerine göre 5 ana başlık belirlenmiştir. Bu başlıklar; *Yapay Bölgeler, Tarımsal Alan, Orman ve Yarı Doğal Alanlar, Sulak Alanlar ve Su Yapıları* olarak birinci düzey adlandırmasıdır. Bunların altındaki ikinci düzeyde 15 ve onun altındaki 3. düzeyde toplam 44 alt başlık bulunur. Söz konusu başlıklara ait arazi örtüsü verileri haritalanacak ve tablo grafik oluşturmaya imkân verecek formatlarda kullanıcılara sunulmaktadır.⁹ Çeşitli yazılımlarda kullanılabilecek dosya biçimleri ile Tarım ve Orman Bakanlığı¹⁰'nın ayrıca oluşturduğu web

⁹ <http://corine.ormansu.gov.tr/corineportal/araziortususuniflari.html> adresinden sınıflandırma ile ilgili ayrıntılı açıklamalara ulaşılabilir.

¹⁰ Bakanlığın ismi 1 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bu şekilde olmuştur. Resmi Gazete, 10 Temmuz 2018.

sitesinde interaktif harita oluşturma ve kaydetme imkânları da mevcuttur (Tablo 1):

Tablo 1. CORINE Sınıflandırma Sistemi

1. YAPAY BÖLGELER	3. ORMAN VE YARI DOĞAL ALANLAR
1.1. Şehir Yapısı	3.1. Ormanlar
1.1.1. Sürekli şehir yapısı	3.1.1. Geniş Yapraklı Ormanlar
1.1.2. Kesintili/Süresiz Şehir Yapısı	3.1.2. İğne Yapraklı Ormanlar
1.2. Endüstri Ticaret ve Ulaşım Birimleri	3.1.3. Karışık ormanlar
1.2.1. Endüstriyel ve Ticari Birimler	3.2. Maki ve Otsu Bitkiler
1.2.2. Karayolları, Demiryolları ve ilgili alanlar	3.2.1. Doğal Çayırliklar
1.2.3. Limanlar	3.2.2. Fundalıklar
1.2.4. Havaalanları	3.2.3. Sklerofil Bitki Örtüsü
1.3. Maden Ocağı Boşaltım ve İnşaat Sahaları	3.2.4. Bitki değişim alanları
1.3.1. Maden Çıkarım Sahaları	3.3. Bitiki örtüsü ile kaplı olmayan veya az miktarda bitki örtüsü ile kaplı açık alanlar
1.3.2. Boşaltım Sahaları	3.3.1. Sahiller kumsallar kumluklar
1.3.3. İnşaat Sahaları	3.3.2. Kayalıklar
1.4. Yapay Tarımsal Olmayan Yeşil Alanlar	3.3.3. Seyrek bitki alanları
1.4.1. Yeşil Şehir Alanları	3.3.4. Yanmış alanlar
1.4.2. Spor ve Eğlence Alanları	3.3.5. Buzul ve kalıcı kar
2. TARIMSAL ALAN	4. SULAK ALANLAR
2.1. Ekilebilir Alan	4.1. Karasal Bataklıklar
2.1.1. Sulanmayan Ekilebilir Alanlar	4.1.1. Karasal Bataklıklar
2.1.2. Sürekli Sulanan Alanlar	4.1.2. Turbalıklar (TR kullanmıyor)
2.1.3. Pirinç Tarlaları	4.2. Denize yakın ıslak alanlar
2.2. Sürekli Ürünler	4.2.1. Tuz bataklığı
2.2.1. Üzüm Bağları	4.2.2. Tuzlalar
2.2.2. Meyve Bahçeleri	4.2.3. Gelgit olayı ile oluşan düzlükler (TR kullanmıyor)
2.2.3. Zeytinlikler	5. SU YAPILARI
2.3. Meralar	5.1. Hareketli Sular
2.3.1. Mera Alanları	5.1.1. Su yolları
2.4. Karışık Tarımsal Alanlar	5.1.2. Su kütleleri
2.4.1. Sürekli ürünlerle birlikte bulunan senelik ürünler (TR kullanmıyor)	5.2. Deniz suları
2.4.2. Karışık Tarım Alanları	5.2.1. Kıyı Lagünleri
2.4.3. Doğal bitki örtüsü ile birlikte bulunan tarım alanları	5.2.2. Nehir ağızları deltalar
2.4.4. Ormanla karışık tarım alanları (TR kullanmıyor)	5.2.3. Deniz okyanus

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018.

CORINE sınıflandırması hem mekâna ait kartografik hem de özelliklere dair nicel verilerle bir arada sunulduğundan oldukça büyük miktarda ve işlevsel verinin depolanması anlamına gelir. Belirtilen amaçlara dönük olarak yapılan çalışmalar, devlet kurumlarına, bilimsel çalışma yapanlara, araştırmacılara ve diğer ilgililere veri sağlamaktadır. Özellikle son yıllarda

gittikçe yoğunlaşan bilimsel çalışmalar, çok disiplinli ve disiplinler arasında geçişli yapıda ilerlemektedir. Bilimsel çalışmalar için seçilen problemler de doğrudan toplumun günlük yaşamından kaynaklanmaktadır. Böylelikle bilimsel alanda yapılacak çalışmalar için veri sağlandıkça gündelik hayat problemlerine dönük çözüm faaliyetleri de desteklenmiş olacaktır. Bu bağlamda coğrafyacıları da yakından ilgilendiren bu proje çeşitli yönleri ile değerlendirilmelidir. Yeryüzü, yerkabuğu, hava, su ve canlılar küresi ile birlikte insanın evidir. Bu mekânın etkili ve sürdürülebilir kullanılması gün geçtikçe artan nüfus nedeniyle zorunludur. Özellikle kilometre kareye düşen insan sayısının arttığı yerlerde yaşanan bilinçsiz kullanım ve tüketim doğanın taşıma sınırlarının kırılarak çeşitli çevre felaketlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu noktada bilinçli kullanım için mevcut kaynakları tanımak, miktar ve konum olarak tanımlamak gerekir. Aynı zamanda kullanım durumu ve şeklini belirleyerek planlamak öncelikli bir hal almıştır. CORINE kullanım alanları¹¹ şöyle belirtilmiştir:

- * Çevre ve Güvenlik için Küresel İzleme programı kapsamında çevrenin izlenmesine yönelik arazi değişimlerinin belirlenmesinde
- * Tarım alanları, orman alanları, sulanan alanlar gibi temel arazi kullanım envanterlerinin konumsal verilerle ortaya çıkarılmasında
- * Ürün tahminlerinin yapılmasında
- * Tarımsal Kuraklık Eylem Planında
- * Orman alanları tahribatının izlenmesinde
- * Arazi kullanım değişikliklerinden kaynaklanan karbon emisyonlarının hesaplanmasında
- * Erozyon kontrol, orman yangınları ve çölleşme ile mücadele çalışmalarında
- * Natura 2000 Projesinde¹²
- * Sulak alan değişimlerinin izlenmesinde
- * Su ve Atık yönetimi Planlarının hazırlanmasında
- * Havza Eylem Planlarının hazırlanmasında
- * Çevre Düzeni Planlarının hazırlanmasında
- * Kent Atlası oluşturulmasında
- * INSPIRE¹³ Direktifinin uyumlaştırılması sürecinde ve daha birçok alanda önemli bir veri kaynağı olarak kullanılacaktır.

¹¹ CORINE Arazi Örtüsü Bilgi Notundan yararlanılarak hazırlandı.

<http://corine.ormansu.gov.tr/corineportal/araziortususuniflari.html>

¹² Natura 2000 Avrupa Birliği sınırları içinde belirlenmiş olan başta doğal çevrede tehlike altında olan ve nadir türler olmak üzere geliştirilen çevre koruma ağıdır (European Comission (2018). Natura and Biodiversity, ec.environment/nature/natura2000/index_en.htm).

Amaç ve Yöntem

Çalışmanın amacı CORINE projesini çeşitli yönleri ile tanımlamak, Türkiye’de incelenme alanlarını belirlemek ve mevcut kullanım durumunu ortaya koyabilmektir. Araştırmanın problemi “*CORINE verilerinin bilimsel çalışmalarda kullanım durumu nasıldır?*” şeklindedir. Nitel bir çalışma olarak araştırmanın yöntemi doküman incelemesi olarak belirlenmiştir. Belirlenen amaçlar doğrultusunda ilgili çalışmalar incelenmiş ve elde edilen veriler betimsel içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir (Günay ve Aydın, 2015; Kozikoğlu ve Senemoğlu, 2015). Bu teknik “belirli bir konu üzerinde yapılan çalışmaların ele alınıp eğilimlerinin ve araştırma sonuçlarının tanımlayıcı bir boyutta değerlendirilmesini” içerir (Çalık ve Sözbilir, 2014, s.34). Çalışmada belirlenen analiz birimleri, *araştırma alanı, konusu ve yöntemidir*. Türkiye’de CORINE ile ilgili yapılan makaleler araştırmanın veri evrenini oluşturmaktadır. Söz konusu literatür Google Scholar, ulakbim, ve kütüphane veri tabanlarından CORINE anahtar kelimesi ile taranmıştır. Çalışmaya makaleler dışında, nitel verileri desteklemek için AÇA’nın raporları, Tarım ve Orman Bakanlığı verileri de dâhil edilmiştir.

Bulgular

Türkiye’de CORINE verilerinin kullanımı konusundaki araştırmalar tarandığında, 32 adet makaleye ulaşılmıştır. Bu eserlerin içerikleri, ilgili oldukları alan, konu ve yöntem açısından değerlendirilmiştir. Genel olarak makalelerin bilgileri tablo 2’de verilmiştir. Makaleler ile ilgili ayrıntılı analiz tablosu Ek 1’de yer almaktadır.

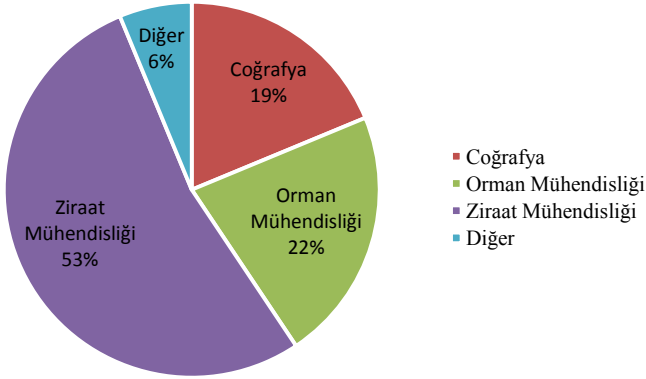
Tablo 2. Makalelerin Alan Konu ve Yöntem Durumlarına Göre Genel Olarak Dağılışı

Alan	Ziraat Mühendisliği	17	Konu	Arazi kullanım ve değişimi	18	Yöntem	Corine vd.	19
	Orman Mühendisliği	7		Erozyon risk alanları	9		Corine	6
	Coğrafya	6		Arazi örtüsünün belirlenmesi	5		Sadece atf	4
	Diğer	2					Doğruluk analizi.	3
Toplam								32

¹³ INSPIRE-Infrastructure for Spatial Information in Europe (European Environment Agency, 2018, INSPIRE, <https://eea.europa.eu/about-us/what/seis/initiatives/inspire-directive>) Tüm Avrupa’yı kapsayan Coğrafi Bilgi ağı veritabanı oluşturma amaçlı bir çalışma.

İlk olarak alanlarına göre ele alınan eserlerin, daha çok ziraat mühendisliğinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Ziraat Mühendisliği alanında arazi kullanım konusu dikkat çekerken bir veri kaynağı ve sınıflandırma yöntemi olarak da sıklıkla kullanılmıştır. İkinci sırada yer alan orman mühendisliği ile ilgili 7 adet makale listelenmiştir. Bunu 6 makale ile coğrafya takip eder. Gerek ziraat gerekse orman alanlarında yapılan çalışmaların aksine, coğrafya alanındaki çalışmalarda arazi örtüsü verilerine dair diğer veri toplama alanları daha çok ön planda tutulmuştur. Bunların bazıları arazi çalışmaları, istatistik veriler, haritalar ve daha yüksek çözünürlüklü uydu görüntüleri gibidir. Diğer alanlar kısmında şehir ve bölge planlama ve uzay bilimleri alanlarından birer makaleye ulaşılmıştır (Tablo 2, Grafik 1).

Grafik 1. Alanlara Göre CORINE Makalelerinin Dağılımı

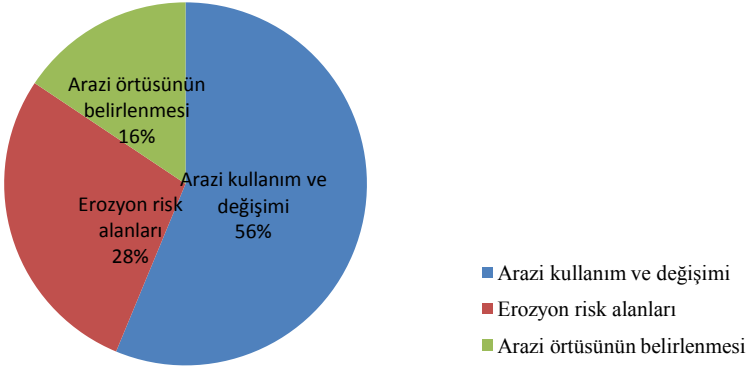

Eserlerin konularına göre yapılan değerlendirmede genel olarak 5 ayrı konu dikkat çekmiştir. Çeşitli alanlarda ve farklı ölçeklerde yapılan çalışmalarda, ilk sırada arazi kullanımı ve değişimi konusu yer almaktadır. CORINE verilerinin arazi kullanım konusunda sunduğu çeşitlilik bu çalışmaların artmasında önemli bir etken olmuştur. Eğer araştırmada amaç genel olarak orta ve küçük ölçekli olarak bir alanda arazi kullanımını ve değişimini ortaya koymak ise ilgili veriler sıklıkla tercih edilmiştir. Örneğin Başkaya ve Kılıç (2018) çalışmalarında bu verileri kullanarak Bilecik İli genelinde arazi kullanım durumunu ve değişimini belirlemişlerdir. Bu tarz çalışmalarda çalışmanın amacı ya da problem durumuna göre anlamlı sonuçlara ulaşmak mümkün olmuştur.

Arazi örtüsü verileri kullanılarak gerçekleştirilen bir diğer konu erozyon risk alanlarına dair çalışmalar olmuştur. Türkiye için son derece önemli olan bu konunun çalışılmasında arazi örtüsü verilerinin oldukça işlevsel olduğu açıktır. Ancak erozyon gibi geniş etkenler topluluğuna sahip bir konuda yapılacak analizlerde iklim ve toprak verileri gibi başka kaynaklara da

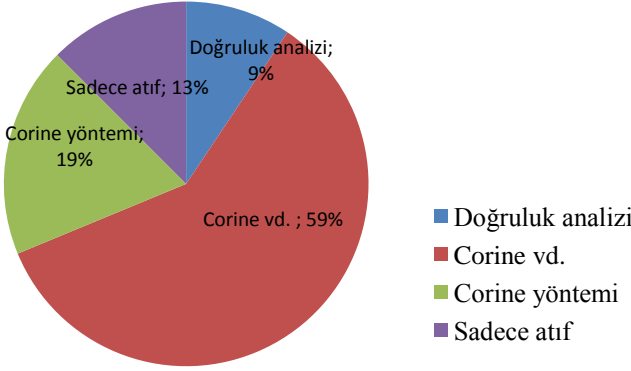
ihtiyaç duyulmuştur. Bu konunun özellikle ziraat alanındaki çalışmalarda ön plana çıktığı, coğrafya alanında 2 çalışma olduğu da belirlenmiştir (Tablo 2, Grafik 2).

Grafik 2. Makalelerin Konulara Göre Dağılımı

Araştırmalar incelenirken bakılan bir diğer konu araştırmalarda kullanılan yöntem olmuştur. Bir araştırmada kullanılan yöntem aynı zamanda verileri ve sonuçları etkileyeceğinden, bu konunun araştırmanın amacına hizmet edeceği düşünülmüştür. Tüm araştırmalarda bir yöntem olarak CORINE ve diğer yöntemlerin bir arada kullanılması genel eğilim olmuştur. Sadece arazi örtüsü verileri ile yapılan çalışmalar %19 kadardır. Bu yöntemler çeşitli göstergelerin devreye sokulduğu yüzey analiz yöntemleri olup, bir kısmı CBS alt yapısını kullanırken bir kısmı arazi çalışmaları halindedir. Araştırmalarda projenin doğruluğunun değerlendirmesi en az çalışılan alan olmuştur. Doğruluk değerlendirmeleri mevcut verinin, arazideki doğruluğunun belirlenmesi için hem araziye gitmek hem de yeniden uydu görüntüleri analizi yapmak gerektirdiğinden, daha zor ve uğraştırıcı çalışmalardır. Sayıca az olmasının temel nedeni de bununla ilişkili bulunmuştur. Ulaşılan çalışmalarda Türkiye için doğruluk durumu bazı sahalarda yüksek çıkarken, bazı sahalarda % 50'ler civarında bulunmuştur (Ateşoğlu, 2016). Henüz çok yaygınlaşmayan doğruluk değerlendirmesi çalışmaları verinin geçerlik ve güvenilirliği için son derece önemlidir. Mevcut çalışmalardan araziye ait verilerin doğruluk durumlarının istenilen düzeyde olmadığı anlaşılmıştır. Yöntem kısmı ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında, arazi örtüsü verilerinin tek başına bilimsel araştırmalarda veri olarak kullanılmadığı aynı konuya dair başka veri toplama yöntem ve araçları (uydu verisi, arazi çalışması, meşcere ve topografya haritaları, istatistik veriler gibi) ile desteklendiği belirlenmiştir (Grafik 3).

Grafik 3. Makalelerde Kullanılan Yöntemler

Çalışmanın nitel bulgularını, belli başlıklar altında sıralamak gerekirse iki ana konu ortaya çıkar. Bunlardan ilki arazi örtüsü veri setinin olumlu ikincisi olumsuz ve eksik görülen yönleridir.

Olumlu Yönler

İlk olarak olumlu bulunan özellikler değerlendirilmiştir. İncelenen eserlerde, veri çeşitliliği, veriye ulaşım kolaylığı, CBS alt yapı desteği ve sadece Türkiye değil Avrupa için de veri sağlama gibi özellikleri olumlu yönler olarak belirtmişlerdir. 2000 yılından sonra değişimlerin 6 yılda bir takip edildiği CORİNE projesi diğer veri kaynakları ile kıyaslandığında güçlü yönler sahiptir. Örneğin 10-15 yılda bir güncellenen topografya haritaları, arazi örtüsündeki değişimin hızını takip edememektedir. Temel kaynağı uydu verileri olan arazi örtüsü haritaları ise gerçek zamanlı ve güncel en yakın verileri, hem istatistik hem de haritalanmış olarak sunmaktadır. Arazi örtüsü değişimlerinin pratik şekilde belirlenebilmesi, kalkınmada ekonomik, ekolojik kararların bir arada düşünülmesi, gerçekçi kaynak kullanımı gerekliliği, çevreye duyarlı arazi kullanım kararlarının alınması için bu değişimlerin daha hızlı tespit edilmesi bir ihtiyaç olarak görülmüştür.¹⁴ Örneğin Sadek ve İrvem (2014), arazi örtüsünü 3 ayrı veri seti üzerinde karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Bunlar, Corine, global land cover characterization dataset (GLCC), ve The GlobCover dataset'tir. Sonuçta CORİNE'nin diğerlerine göre daha fazla arazi örtüsü grubuna sahip olduğu ve bunun da bir güçlü yön olduğu ifade edilmiştir. Aynı şekilde Bilgili, vd. (2017)'de Konya Kapalı havzasında arazi örtüsünün belirlenmesinde

¹⁴ Bu konudaki bilgi notuna bu adresten ulaşılabilir.
<http://corine.ormansu.gov.tr/corineportal/araziortususuniflari.html>

CORINE 2006 verilerini kullanarak bir durum tespiti yapmıştır. Çalışmada verinin işlevselliğine vurgu yapılmıştır. Özdemir-Işık, ve Demirel (2016)' da rehabilitasyon alanları belirlenmiş, CORINE sınıflandırma sistemine bağlı kalınarak, Trabzon kıyısı için belirlenen alt sınıflar oluşturulmuş, alanın büyüklüğü ve anlaşılabilirliği düşünülerek kıyı 9 bölüme ayrılmıştır. Yine böyle çalışmalar için bu sınıflandırmanın yeterli görüldüğü ifade edilmiştir. Örneklerdeki gibi orta ve büyük ölçekli çalışmalarda genel bir durum tespiti yapmada bu verilerin kullanıldığı görülmektedir.

Eksik bulunan yönler

İkinci konu ise sıklıkla altı çizilen ve iyileştirilmesi, eklenmesi ya da değiştirilmesi gereken yönleri içeren olumsuzluklardır. Arazideki ayrıntıların gösterilmesi ve çözünürlük problemleri ilk eleştiri konusudur. Buna rağmen veri setinin arazi ile ilgili istenen ölçüde ayrıntı bilgisi vermediği araştırmalarda belirtilmiştir. Örneğin, Burkhard vd. (2009), mekânsal değerlendirme yapma imkânı veren çeşitli uygulamaları birbiri ile karşılaştırmıştır. İlgili çalışmanın sonucunda, CORINE ile çalışacak olanların yerel ve bölgesel düzeyde daha iyi temsil için aradıkları cevabı, mutlaka başka veriyle desteklemesi gerektiği ifade edilmiştir. İncelenen diğer araştırmaların sonuç ve öneriler kısmında da bu çözünürlük problemi sıklıkla geçmektedir (Ek-1).

İkinci eleştiri konusu, bölgesel özellikler ve ülkelerin arazi kullanım durumlarının birbirinden bazı farklılıklar içermesi nedeniyle sınıflandırmada hataların olmasıdır. Farklılıklardan bir kısmı mekâna ait doğal süreçlerin getirdiği örneğin iklim, toprak, endemik bitkiler gibi özellikler iken bir kısmı da kültürel çerçevede geleneksel tarım uygulamaları veya yerleşme biçimleri gibi özelliklerdir. Bu nedenle oldukça geniş bir alanı kapsayan projede ortak sınıflandırma kullanılması eksik ya da yanlış isimlendirmeye neden olabilmektedir.

Ateşoğlu'nda (2016) CORINE 2006 arazi örtüsü verisi, Batı Karadeniz ve İç Anadolu bölgesinde yer alan iki ayrı test bölgesinde doğruluk değerlendirmesine tabi tutulmuştur. Yüksek çözünürlüklü Google Earth verisi üzerinden Bartın ve Uşak illerine ait alanlarda yapılan çalışma, her bir test alanı için rastgele 5000 nokta Google-Earth üzerinden CORINE sınıflandırmasına uygun sınıflara atanmış ve Türkiye CORINE-2006 verileri ile karşılaştırılmıştır. CORINE-2006 verisinin Batı Karadeniz Bölgesinde yer alan ilk test alanı için doğruluğu % 51.80, İç Anadolu-Ege Bölgesinde yer alan ikinci test alanı için % 55.32 olarak gerçekleşmiştir. İlgili çalışmada özellikle düzey 3 sınıflamasında ve alt alanlarında ciddi hatalar tespit edilmiştir. Hataların nedeni olarak daha dar alanlarda yaşanan arazi

farklılıkları ya da kullanıma dair değişiklikler öne sürülmüştür. Bu problemin çözümü için düzey 3 boyutunda 1/25000’lik harita verilerinin kullanılması ya da bu ölçekte 4. bir düzey oluşturulması önerilmiştir. Ek olarak ülkeden ülkeye geçebilecek durumlar için ülke özelinde ölçeklendirmenin yapılması gereği belirtilmiştir (Ateşoğlu, 2016). Doğruluk değerlendirmesi yapılan diğer çalışmada, Çanakkale’de % 92-84 arasında değişen doğruluk değeri belirlenmiştir (Güre, 2009). Türkiye’de bu konudaki çalışmaların artırılması gerektiğini göstermiştir.

CORINE ile ilgili benzer başka bir eleştiri, Silva vd. (2007)’ nin çalışmasında yer almıştır. Çalışmada, yapılan değerlendirmede, biyo-iklimsel konuların yerel ortamlarda oluşturacağı değişimlerin dikkate alınması gerektiği vurgulanır. Bu konuda projenin hassasiyet derecesi daha ayrıntılı çalışmalar için yeterli bulunmamıştır. İlgili çalışmada 25 hektardan daha küçük alanlarda da sınıflandırma yapılması ve arazi örtüsündeki değişim için bir açıklayıcı zaman penceresi eklenmesi önerilir. Diğer bir çalışma olan Lundberg ve Strand (2010)’da hazırlanan raporda, CORINE 2006 için “*genelleştirilmiş ve basitleştirilmiş bir arazi örtüsü veri setidir. Amacı, AÇA’ya, Avrupa kurumlarına ve araştırmalara hizmet etmek için Avrupa EEA CORINE arazi veri tabanını tamamlamaktır*” ifadeleri yer almıştır. Ayrıca “*bu çalışmayı istatistik toplamak için kullanmayın*” uyarısını yapılmıştır. Aynı çalışmada ülkeden ülkeye geçebilecek özel durumlardan da söz edilmiştir. Örneğin, orman alanlarının belirlenmesinde dar alanlı orman bölgelerinin, kalıcı kar ve buzul alanlarında da daha önceki belirlenmelerde fazla bir tahmin yapıldığı, ancak bu değişimlerin tam olarak tahmin edilmesinin mevsimsel nedenlerle mümkün olmadığı ifade edilmiştir (Lundberg ve Strand, 2010).

Benzer konuları dile getiren Çivi vd. (2009), hali hazırda var olan 44 alt sınıfa ilave olarak Türkiye’ye uygun olabilecek alt sınıflardan söz etmiştir. Bunlar Tablo 2’de yer alan 12 alt sınıftır. Türkiye için önerilen bu eklerin çoğunluğunun 2 kodu ile başlayan *tarımsal alan* başlığı altında olması dikkat çekicidir. Diğer iki alan 1 kodu altında *yapay bölgeler* ve 3 kodu ile *orman ve yarı doğal alanlar* temel alanı içine ilave edilmiştir (Çivi vd. 2009). Güncellemeler yapıldıkça ek alt sınıfların eklenmesi hataların en aza indirilmesinde etkili olacaktır (Tablo 3).

Tablo 3. Türkiye İçin Önerilen CORINE Alt Sınıfları

Ülkemize Ait Ek Sınıflar	
Kod	Sınıf Adı
1121	Kesikli Şehir Yapısı
1122	Kesikli Kırsal Yapı
2111	Sulanmayan Ekilebilir Alan
2112	Sulanmayan Sera
2121	Sulanan Alan
2122	Sürekli Sulanan Ekilebilir Alan, sera
2221	Sulanmayan Meyve Bahçesi
2222	Sürekli Sulanan Meyve Bahçesi
2421	Sulanmayan Karışık Tarım
2422	Sürekli Sulanan Karışık tarım
3321	Çıplak Kaya
3322	Çok Yukarılarda Çıplak Kaya

Kaynak: Çivi vd. 2009.

25 Hektardan daha küçük göl ya da adaların onu çevreleyen alan özelliğine dahil edilmesi, kalıcı kar örtüsü değişiminin göz ardı edilmesi, yerel tanımlamaların ortadan kaldırılması gibi konular araştırmacıların bu konuda verdikleri başlıca diğer örneklerdir. Konu ile ilgili Türkiye’de yapılan 2012 revizyonu notlarında bu önemli konu da yer almıştır. “..., *İstanbul Teknik Üniversitesi'nin koordinasyonunda çalıştay yapılmış, kamu kurum ve kuruluşları ile üniversitelerden katılımcıların çalışmalarıyla arazi örtüsü konusunda ülke ihtiyacını karşılayacak ulusal arazi örtüsü sınıflandırma sistemi belirlenmiş, CORINE arazi örtüsünde 3. seviyede 45 olan sınıf sayısı ulusal arazi örtüsü sınıflandırmasında 4. seviyede 76 sınıf olarak belirlenmiştir* (Orman Su İşleri Bakanlığı, 2018).” Sınıflandırmada her ülkenin kendi sınırları içinde yeniden düzenlemelere gitmesi farklı tarihlerdeki yayınlarda sıklıkla önerilmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Mekân bilgilerinin elde edilmesi, depolanması, ilkel haliyle kâğıt üzerine çizilirken bugün modern coğrafi bilgi sistemleri dijital verilerine dönüşmüştür. Tüm bu gelişmeler ışığında sınırlarını kaldırarak birbiri ile bütünleşmeye çalışan Avrupa Birliği’nin geliştirdiği arazi örtüsüne ait özelliklerin belirlenmesi ortak bir dil elde edilmesi ve gerektiğinde verilerin kullanıma sunulması amaçlı, kısaca CORINE adı verilen proje çeşitli yönleri ile değerlendirilmiştir. Kapsamı oldukça geniş olan projenin literatürdeki durumu temel alınmış bu konu ile ilgili erişilen 32 makale incelenmiştir.

CORINE ile ilgili yapılan çalışmalarda, genel olarak kullanışlı bir veri olduğu belirtilmiştir. Özellikle arazi kullanım çalışmalarında başvurulmuş bir

kaynak olmuştur. Sadece yönetsel veri sağlamada değil, bilimsel çalışmalarda da Türkiye’de özellikle başta ziraat mühendisliği alanı olmak üzere, orman mühendisliği, harita mühendisliği ve coğrafya gibi alanlarda gün geçtikçe daha da yaygınlaşarak kullanıldığı belirlenmiştir. Veri çeşitliliği bakımından diğer arazi örtüsü veri setlerine göre üstün bulunmuştur.

Çalışmanın temel çıktılarından biri de eksik ve hatalı bulunan konular olmuştur. Öncelikle çalışmanın temel veri kaynağı olan uydu görüntülerinin kalitesi ve çözünürlük nedeniyle yeterince hassas tespitler yapılmadığı eleştirisi gelir. Türkiye’de olduğu gibi Avrupa’da da çözünürlük ve daha dar alanların doğru yorumlanması eleştirisi, CORINE raporlarında ve çeşitli yayınlarda geçmektedir (Popovici, vd.2013; Lundberg ve Strand 2010; Burkhard, vd. 2009 ve Silva vd. 2007). Bu durumda bilimsel çalışmalarda kullanılırken mutlaka başka verilerle desteklenmesi ve arazinin bizzat görülmesi gerekliliği ortak düşünce olmuştur.

CORINE ile ilgili ikinci önemli eleştiri standart şekilde belirlenen ve geniş bir alanı kapsayan sınıflandırmanın yetersiz oluşudur. Böyle bir sınıflandırmanın tüm kıtada göz ardı edilebilecek birleştirmelere imkân vermesi bazı genellemeler yapmada ve hızlı karar almada yönetim açısından etkili olmaktadır. Ancak bilimsel çalışmalarda yerel ve ülke sınırları içinde kalan özgün alanların göz ardı edilemeyeceği, ayrıntı azlığının ve standart sınıflandırmanın mekânın tanımlanmasında hatalara götüreceği belirlenmiştir.

Türkiye’de az sayıda yapılan doğruluk analizlerinde henüz istenilen duruma ulaşılmamıştır. Buna göre projenin Türkiye’de daha fazla alanda doğruluk analizlerinin yapılması, bu analizlerin sadece kurumlar tarafından değil bağımsız araştırmacılar tarafından da gerçekleştirilmesi önemli görülmüştür. Doğruluk oranının düştüğü alanların daha ziyade orman örtüsü olması, ağaçların mevsimsel değişimleri ve orman tanımlamasındaki isimlendirme farklılıklarından doğabilmektedir. Bu durumun dikkate alınması gereklidir.

Bir diğer konu yerelliğin ve kendine özgü adlandırmaların ortadan kalkmasının getireceği problemlerdir. Zira arazi kullanım biçimleri bir alandaki doğal imkânlarla beşeri birikimlerin sonucu oluşmaktadır. Bu bağlamda kültürel niteliklerin göz ardı edilmesi yerleşme tiplerinde, tarımda, madencilikte, toplayıcılık ve avcılık gibi daha çok insanın doğa ile iç içe olduğu kullanım durumlarında farklı bölgelere ait yorum farkları göz ardı edilmemelidir. Bu küreselleşmenin olumsuz yönleri ve yerel değerlerin kaybı bağlamında da değerlendirilebilir.

CORINE yönetsel açıdan veri sağlamada kolaylık sunarken bilimsel çalışmaların beklentilerini tümüyle karşılamamaktadır. Yapılacak bilimsel çalışmalar bu eleştiriler dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir. Ayrıca CORINE yenilemeleri sırasında, öne sürülen aksaklıkların giderilmesi bu verilerin bilimsel çalışmalarda daha etkin kullanımını mümkün kılacaktır.

Kaynaklar

- Ateşoğlu, A. (2016). Havza Çalışmalarında Kullanılan CORINE 2006 Arazi Sınıflandırma Verilerinin Doğruluğunun Araştırılması. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 66(1), 173-183.
- Başkaya, Z. ve Kılıç, T. (2018). Corine Sınıflandırmasına Göre Bilecik İli Arazi Kullanımının Değişimi. M.F. Çavuş ve İ. Demirkale (ed.) *Sosyal Bilimler Yönetim ve Çevre*, Akademisyen Yayınevi, Ankara.
- Bilgili, B.C., Erşahin, S., Dikmen, Ü. ve Karahan, G. (2017). Konya Kapalı Havzasında Farklı Arazi Örtülerinde Net Birincil Üretimin Jeostatistiksel Analizi. *Anadolu Orman Araşt. Dergisi*, 3(1), 14-22.
- Burkhard, B., Kroll, F., Müller F. ve Windhorst W. (2009). Landscapes' Capacities to Provide Ecosystem Services - a Concept for Land-Cover Based Assessments. *Landscape Online*, 15, 1-22.
- Büttner, G., Feranec, J. and Gabriel, J. (2002). *Corine Land Cover Update 2000, Technical Report*, European Environment Agency, Copenhagen.
- Caetano, M., Nunes V., ve Nunes, A. (2009). *CORINE Land Cover 2006 for Continental Portugal Technical Report*, Instituto Geográfico Português. http://mapas.dgterritorio.pt/atom-dgt/pdf-cous/CLC2006/CORINE_Land_cover_2006_for_Continental_Portugal.pdf, (Erişim Tarihi: 13.05.2018).
- Çalık, M ve Sözbilir M.(2014). İçerik Analizinin Parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39 (174) 33-38.
- Çivi, A., Akgündüz, E., Kalaycı, K., İnan, Ç., Sarıca E. ve Toru, E. (2009). Corine (Coordination of information on the environment) Projesi. TMMOB Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi 02-06 Kasım 2009, İzmir.
- Doğanay, H. ve Doğanay S. (2014). *Coğrafyaya Giriş*. Pegem Akademi, Ankara
- Erbay, A.Y. (2014). Farklı Özellikleriyle Yeni Nesil Dünya Gözlem Uyduları ve Kullanım Alanları. 5. *Uzaktan Algılama- CBS Sempozyumu (UZAL-CBS 2014) 14-17 Ekim İstanbul*.
- Erdoğan, M. ve Akdeniz H. (2004). Uzaktan Algılama Amaçlı Uydu Sistemlerinde Son Gelişmeler. *Harita Genel Komutanlığı Harita Dergisi*, 132, 11-25.
- European Environment Agency, (2018). CORINE Land Cover. <https://www.eea.europa.eu/publications/COR0-landcover> (Erişim T.: 17.06.2018).

- European Comission (2018). Natura and Biyodiversity, ec.environment/nature/natura2000/index_en.htm
- European Environment Agency (2018). INSPIRE, <https://eea.europa.eu/about-us/what/seis/initiatives/inspire-drective>
- Günay, R. ve Aydın, H. (2015). Türkiye’de Çok Kültürlü Eğitim İle İlgili Yapılan Araştırmalarda Eğilim: Bir İçerik Analizi Çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 40(178), 1-22.
- Güre, M. (2009). *Avrupa Birliği Corine Arazi Kullanımı Sınıflandırma Sistemi ve Çanakkale İli Uygulaması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi FBE, Çanakkale.
- Kozikoğlu, İ. ve Senemoğlu, N. (2015). Eğitim Programları ve Öğretim Alanında Yapılan Doktora Tezlerinin İçerik Analizi (2009-2014). *Eğitim ve Bilim*. 40(182), 29-41.
- Lundberg, L.A. ve Strand, G.H. (2010). *CORINE Land Cover 2006*. The Norwegian CLC2006 Project, Norsk Institutute.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı (Tarım ve Orman Bakanlığı) (2018). Metaveri. <http://corine.ormansu.gov.tr> (Erişim Tarihi: 30.08.2018).
- Özçağlar, A. (2014). *Coğrafyaya Giriş*. 7.baskı, Ümit Matbaacılık, Ankara.
- Özdemir-Işık, B. ve Demirel, Ö. (2016). Determination of Coastal Areas of Recreational Activities in The City of Trabzon. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 66 (2), 483-496.
- Popovici, E.A., Bălteanu, D. ve Kucsicsa G. (2013). Assessment of Changes in Land-use and Land-cover Pattern in Romania Using Corine Land Cover Database. *Carpathian Journal of Earth and Environmental Sciences*, 8(4), 195 – 208.
- Sadek, A. ve İrvem, A. (2014). Evaluating The Impact of Land Use Uncertainty on The Simulated Streamflow and Sediment Yield of the Seyhan River Basin Using The SWAT Model. *Turkish Journal of Agriculture and Forestry*, 38, 515-530.
- Stoimenov, A., Koleva, R., Dimitrov, V., Tepeliev, Y., Lubenov, T. ve Kroumova, J.(2014). Satellite Mapping of Bulgarian Land Cover – Corine 2012 Project. *Forestry Ideas*, 20, 2(48), 189-196.
- Silva, J., Ribeiro, C. ve Guedes, R. (2007). Roughness Length Classification of Corine Land Cover Classes. In *Proceedings of the European Wind Energy Conference, Milan, Italy*, 710, 110-120.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, (2018). CORINE Arazi Örtüsü Bilgi Notu, <http://corine.ormansu.gov.tr/corineportal/araziortususuniflari.html> (Erişim Tarihi: 17.06.2018).

Ekler**Ek- 1. Değerlendirilen Makaleler Listesi**

	Eser	Alan	Konu	Yöntem
1	Aydoğdu, M., Özdemir Ş., Dedeoğlu, F. ve Mermer, A. (2012). Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Teknikleri Kullanılarak Ankara İli Yenimahalle İlçesindeki Tarım Alanlarının Amaç Dışı Kullanımı Bağlamında CORINE Sistemine Göre Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma. <i>Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi</i> , 43 (3), 67-78.	Ziraat Mühendisliği	Arazi kullanım-Tarım	Corine vd.
2	Başayığıt, L. (2004). CORINE Arazi Kullanımı Sınıflandırma Sistemine Göre Arazi Kullanım Haritasının Hazırlanması: Isparta Örneği. <i>Tarım Bilimleri Dergisi</i> , 10 (4) 366-374.		Arazi kullanım-Genel	Doğruluk analizi
3	Urfalı, N. ve Altınbaş, Ü. (2006). Yeryüzü Kaynak Potansiyelinin Uydu Verileri Bağlamında CORINE Sistemine Göre Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma. <i>Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi</i> , 43(3), 67-78.		Arazi kullanımı	Corine vd.
4	Gençer, M., Başayığıt, L. ve Akgül, M. (2015). Eğirdir Gölü Koruma Zonları CORINE Arazi Kullanım Sınıflaması. <i>Tarım Bilimleri Dergisi</i> , 21, 26-38.		Arazi kullanım-Genel	Corine vd.
5	İlay, R. ve Kavdır, Y. (2017). Farklı Arazi Kullanım Türlerinin Topraktaki Suda Çözünebilir İyon Kapsamına Etkileri. <i>Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi</i> , 54 (3), 367-375.		Arazi kullanım-Sınıflandırma	Sadece atıf
6	Sadek, A. ve İrvem, A. (2014). Evaluating The Impact of Land Use Uncertainty on The Simulated Streamflow and Sediment Yield of the Seyhan River Basin Using The SWAT Model. <i>Turkish Journal of Agriculture and Forestry</i> , 38, 515-530.		Arazi kullanım-Toprak	Corine vd.
7	Sarı, H. ve Özşahin, E. (2016). CORINE Sistemine Göre Tekirdağ İlinin AKAÖ (arazi kullanımı/arazi örtüsü) Özelliklerinin Analizi. <i>Alinteri</i> , 30(B), 13-26.		Arazi kullanım/değişim	Corine vd.
8	Yılmaz, O. ve Erdem, Ü. (2011). Gediz Deltası'nın Uzaktan Algılama Teknikleri Uygulanarak Alan Kullanım Kararları Üzerine Araştırmalar. <i>Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi</i> 8(1), 53-64.		Arazi kullanım-Genel	Corine vd.
9	Mermer, A., Ünal, E. Aydoğdu, M., Urla, Ö. Yıldız, H. Torunlar, H. Avağ, A. Tuğaç, M.G., Özeydin, K.A., Dedeoğlu, F. ve Aydoğmuş, O. (2012). Uydu Görüntüleri Kullanılarak Mera Alanlarının Belirlenmesi. <i>Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi</i> , 5 (2), 107-110.		Arazi kullanım-Mera	Corine vd.
10	Sarı, H. (2017). The Effect of Some Soil Characteristics on The Hydraulic Conductivity of Soil in Tekirdağ Province. <i>Alinteri</i> , 32 (2), 95-103.		Arazi kullanım-Toprak	Corine vd.
11	Bayramın, İ., Erpul, G. ve Erdoğan, H. E. (2006). Use of CORINE Methodology to Assess Soil Erosion Risk in the Semi-Arid Area of Beypazarı Ankara. <i>Turkish Journal Of Agriculture And Forestry</i> , 30, 81-100.		Erozyon risk alanları	Corine

12	Dengiz, O. ve Akgül, S. (2005). Soil Erosion Risk Assessment of the Gölbaşı, Environmental Protection Area and Its Vicinity Using the CORINE Model. <i>Turkish Journal Of Agriculture And Forestry</i> , 29, 439-448.	Erozyon risk alanları	Corine
13	Dındaroğlu, T. ve Canpolat, M.Y. (2014). Erzurum İli Kuzgun Baraj Gölü Havzasında Gerçek ve Potansiyel Erozyon Risk Alanlarının CORINE Yöntemiyle Belirlenmesi. <i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi</i> , 16(4), 8-15.	Erozyon risk alanları	Corine
14	Erol, E. ve Çanga, M.R. (2004). Coğrafi Bilgi Sistemi Tekniği Kullanılarak Erozyon Tehlikesinin Değerlendirilmesi. <i>Tarım Bilimleri Dergisi</i> , 10 (2), 163-143.	Erozyon risk alanları	Corine
15	Everest, T. Ve Özcan, H. (2017). Dürmek Havzası Mansap Bölümü Erozyon Riskinin CORINE Yöntemi İle Belirlenmesi. <i>ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi</i> , 5 (1), 39 – 47.	Erozyon risk alanları	Corine
16	Kanar, E. ve Dengiz, O. (2015). Madendere Havzasında Potansiyel Erozyon Risk Durumunun İki Farklı Parametrik Model Kullanarak Belirlenmesi ve Risk Haritalarının Oluşturulması. <i>Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi</i> , 2, 123-134.	Erozyon risk alanları	Corine vd.
17	Yalçın E. ve Baran A. (2016). Ankara-Bağlum Körselik Göleti Çevresi Erozyon Riskinin CORINE Yöntemi ile Tahminlenmesi. <i>Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi</i> , 3(2): 159-168.	Erozyon risk alanları	Corine
18	Bayar R. ve Karabacak, K. (2017). Ankara İli Arazi Örtüsü Değişimi (2000-2012). <i>Coğrafi Bilimler Dergisi</i> , CBD 15 (1), 59- 76.	Arazi kullanım/değişim	Corine vd
19	Kılıç, T., Koca, Y. K. ve Doran, İ. (2007). Bağırvar'da Arazi Kullanımının CORINE Programına Göre Değerlendirilmesi. <i>Marmara Coğrafya Dergisi</i> , 16, 141-160.	Arazi kullanım-Genel	Corine vd.
20	Tağıl, Ş. (2007). Tuzla Çayı Havzasında (Biga Yarımadası) CBS-Tabanlı RUSLE Modeli Kullanarak Arazi Degradasyonu Risk Değerlendirmesi. <i>Ekoloji</i> , 17,65, 11-20.	Arazi bozulması (degradasyon)	Sadece atıf
21	İkiel, C., Atalay-Dutucu, A., Ustaoglu, B. ve Kil, D.E. (April 2012). Land Use And Land Cover (Lulc) Classification Using Spot-5 Image In The Adapazarı Plain And Its Surroundings Turkey. <i>The Online Journal of Science and Technology</i> , 2(2), 37-42.	Arazi kullanımı-Sınıflandırma	Sadece atıf
22	Sönmez, M.E. (2012). Adana Şehrinin Alansal Gelişimi ve Yakın Çevresinin Arazi Kullanımında Meydana Gelen Değişimler. <i>Türk Coğrafya Dergisi</i> , 57, 55-69.	Arazi kullanım/değişim	Sadece atıf
23	Sönmez, M.E., Çelik, M.A. ve Seven, M. (2013). Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Yardımıyla Kilis Merkez İlçesinin Erozyon Risk Alanlarının Belirlenmesi. <i>KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 10 (1), 1-21.	Erozyon risk alanları	Corine vd.

24	Ateşoğlu, A. (2016). Havza Çalışmalarında Kullanılan CORINE 2006 Arazi Sınıflandırma Verilerinin Doğruluğunun Araştırılması. <i>İstanbul University Journal of the Faculty of Forestry</i> , 66(1), 173-183.	Orman Mühendisliği	Arazi kullanım-Orman	
25	Bilgili, B.C., Erşahin, S., Dikmen, Ü. ve Karahan, G. (2017). Konya Kapalı Havzasında Farklı Arazi Örtülerinde Net Birincil Üretim Jeostatistiksel Analizi. <i>Anadolu Orman Araştırmaları Dergisi</i> , 3 (1), 14-22.		Arazi kullanım-Genel	Corine vd.
26	Güngöroğlu, C., (2012). Corine Arazi Örtüsü Sınıflandırmalarında Ormanlık Alanlara Yönelik Doğruluk Değerlendirmeleri (Antalya-Çakırlar Orman İşletme Şefliği Örneği). <i>Batı Akdeniz Ormanlık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Dergisi</i> , II (14), 35-50.		Arazi kullanım-Genel	Doğruluk analizi
27	Özalp, A.Y., Akıncı, H. Temuçin, S. (2013). Artvin İli Arazisinin Topografik ve Bazı Fiziksel Özelliklerinin Tespiti ve Bu Özelliklerin Arazi Örtüsü İle İlişkinin İncelenmesi. <i>Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi</i> , 14(2), 292-309.		Arazi kullanım-Genel	Corine vd.
28	Özdemir-İşık, B. ve Demirel, Ö. (2016). Determination of Coastal Areas of Recreational Activities in The City of Trabzon. <i>Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University</i> , 66 (2), 483-496.		Arazi kullanım-Rekreasyon	Corine vd.
29	Yıldırım, S. (2015). Büyük Baraj Projeleri ve Bağlantılı Yol İnşaatları Sonucunda Çoruh Nehri Havzasında Oluşan Arazi Kayıplarının ve Tahribatlarının Belirlenmesi. <i>Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi</i> , 16 (1), 1-17.		Arazi kullanım/değişim	Corine vd.
30	Yüksel, A., Akay, A. ve Gündoğan, R. (2008). Using ASTER Imagery in Land Use/clover Classification of Eastern Mediterranean Landscapes According to CORINE Land Cover Project," <i>Sensors</i> , 8, 1237-1251.		Arazi Kullanımı-Genel	Corine vd.
31	Özkök, M. K., Tok, E., Gündoğdu, H.M. ve Demir, G. (2017). Arazi Yüze Sıcaklığı Farklılaşmalarının Kentsel Gelişim ve Planlama Süreçleri Açısından Uzaktan Algılama Verileri İle Değerlendirilmesi: Çorlu/Çerkezköy/Ergene/Kapaklı alt bölgesi örneği. <i>Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi</i> , 5 (2), 69- 79.	Diğer	Arazi kullanımı-Şehir alanı	Corine vd.
32	Selim, S. ve Sönmez N.K. (2017). Coğrafi Bilgi Sistemleri Tabanlı Rota Planlama: Likya Bölgesi İdebessos Antik Kenti. <i>Türkiye Ormanlık Dergisi</i> , 18(4), 302-308.		Arazi kullanımı-Turizm	Corine vd.